

SZANYI TIBOR

Minden másként lesz

Ajánlás

*Bálintnak és Viktornak,
a nagy triumvirátus két fiatalabb tagjának, fiaimnak,
akik erőt és értelmet adnak küzdelmeimhez.
Ajánlom a könyvet Áginak is, a Drága Lánynak,
az igazi Szövetségesnek,
aki a nagy megpróbáltatások idején állt mellém
és évek óta alkotó részese gondolkodásom formálásának.*

SZANYI TIBOR

*Minden
másként lesz*

Budapest, 2004

© Szanyi Tibor
© Bookmaker Kiadó

Minden jog fenntartva

A kiadásért felel: Trifaux Bt.

www.szanyi.hu

ISBN 963 216 753 8

Készült 12 ív terjedelemben, Aldine betűtípusból szedve
Nyomdai előkészítés: SZÜCS BT., Dunakeszi
Nyomtatta és kötötte: Kaposvári Nyomda Kft.
Felelős vezető: Pogány Zoltán igazgató
Készült Kaposváron, a 2004. évben

TARTALOM

Bevezető	7
Haladás és haza	19
Új egyensúlyok	43
Fejlődés és innováció	78
Kitörési pontok	105
Túl későn, túl korán	131
Hit és egyház	152
Hatalmi törekvések görbe tükre	169
Utószó	184

Köszönetnyilvánítások

*Köszönettel tartozom dr. Nagy Endrének
a több, mint hét esztendeje tartó töretlen odafigyelésért,
Andor Lászlónak és Kalmár Szilárdnak,
hogy évek óta bölcs tanácsaikkal csiszolják gondolataimat.
Támogató és bíráló véleményükért,
a könyv megszületésében játszott szerepükért
külön is köszönet illeti a következő személyeket:
Csík Tamást, Füzes Oszkárt, Gere Jánost, Gúr Nándort,
Havas Pétert, Horn Gyulát, Juhász Györgyöt,
Kovács Istvánt, Kőszegi Ferencet, Lux Juditot,
Rubicsek Sándort, Szabadkai Attilát és Vitányi Ivánt.*

BEVEZETŐ

„Ma az a feladatunk, hogy megtaláljuk az egyéni és közös felelősség egyensúlyát.”

(ANTHONY GIDDENS)

Ugorjunk előre az időben. Nem sokat, csak hat évet. 2010-et fogunk írni, s országgyűlési választásokat tartanak. De nem csupán ezért lesz fontos ez az esztendő, hiszen – szerencsére – a négyévenkénti demokratikus megmérettetés már mindennapjaink rutinja és addig még egyébként is az urnák elé járulnak a választók. 2010-ben azonban még ebből a szempontból is egy kicsit másként lesz minden.

Abban az évben szavaz majd először az a nemzedék, amely már a rendszerváltozás után született. Az első olyan generáció, amelynek még bölcsődés élményei sem lesznek a régi világból. Azok a tizen-nyolc-húszévesek, akik a felnőttkor küszöbét már a

demokratikus államforma iskoláinak elvégzése után érik el.

Akiknek a rendszerváltozásban meghatározó szerepet játszó egykori fiatalok már meglett és befutott középkorúak, legyőzendő kövületek lesznek. Akiknek az akkori politikailag aktív középkorúak csupán nagypapák és nagymamák tömege, míg az 1990-ben már hatvanas éveiket taposók csak ilyen-olyan történelmi emlék, vagy pusztán lábjegyzet, netán a köztudat által teljesen elfelejtett „nevüknincs” arctalan tömeg lesz. Akiknek ez az emlékezetes 1990-es év már ugyanúgy történelem, mint az előttük járó nemzedékeknek 1956 és 1968 volt.

A 2010-ben először szavazók nemzedéke abból a szempontból is különbözni fog a korábbiaktól, hogy fizetését munkába állása első pillanatától már csak euróban kapja meg, a forint a gyerekkori zsebpénz furcsa fizetési eszközeként fog csupán emlékeiben élni. 2010-ben természetesen mindenki euróban kapja a fizetését, de az idősebbek még nagyon-nagyon sokáig automatikusan átszámítják majd az eurót forintra, és legalább akkora nosztalgiával gondolnak vissza az utóbbira, mint a második világháború után sokan a pengőre.

Azonban 2010-ben nem azért lesz minden más-

ként, mert a fent említett nemzedék színre lép, vagy nem csak azért, mert már euróban kapjuk a fizetésünket. Mindettől még nem lenne vízválasztó ez az esztendő. Ahhoz sokkal több szükséges, jelentőségükben legalább akkora változásoknak kell bekövetkezniük, mint 1990-ben, amikor egyik évről a másikra – utazósebességben – kellett váltani, a pártállami berendezkedésről a demokratikus rendszerre.

2010-ben ez nem lesz annyira látványos, mint a rendszerváltozás volt, de Magyarország jövője szempontjából szintén sorsdöntő lesz. Minderre jó előre fel kell készülni. Már most. Még akkor is, ha addig még lesz 2006-ban egy országgyűlési, majd 2009-ben egy európai parlamenti választás. Ezek is fontos mérföldkövek lesznek a magyar nemzet életében, de az igazán nagy lépést 2010-ben fogjuk megtenni.

Miért?

Elsősorban azért, mert abban az esztendőben Magyarország is ugyanolyan feltételek mellett versenyez majd, mint a most még nálunk jóval fejlettebb európai országok. Ugyanabba a sportágba fogunk átigazolni. Hogy jön ide a sportág? Képletesen: szerintem ugyanis 2010-ben már azonos gazdasági feltételekkel és körülmények között mérettetheti meg ma-

gát az ország az Európai Unió más tagállamaival szemben.

A korábbi és a jelenlegi helyzetet ugyanis az jellemzi, hogy miközben a fejlettebbek „kézilabdáznak”, addig mi „asztaliteniszt játszunk”, és a két dolog sehogy sem akar összejönni. Mások a játékszabályok, eltérő a pálya mérete, az egyikben dobnak, a másokban ütnek, és így tovább. 2010-ben azonban már mi is „kézilabdázni” fogunk: vagyis a következő hat évben megtanuljuk, és alkalmazni fogjuk azokat a játékszabályokat, amelyek az Európai Unión belül érvényesek.

Ennyi idő elég lesz ahhoz, hogy átformáljuk magunkat, alkalmazkodjunk az új körülményekhez, megmutassuk, mire vagyunk képesek, ha azonos, vagy közel azonos feltételek között versenyezhetünk.

Másodsorban azért, mert az euró bevezetésével mind a gyakorlatban, mind – a legalább annyira fontos – lélekben is átlépünk egy fontos határvonalat. Az európai közösséghez való tartozásunk dinamikusabb, és nem utolsósorban a mindennapok szintjén is láthatóbb lesz. Ki-ki a maga jövedelmén, a kézbe fogható euró megszámlálásával felmérheti saját helyzetét, és viszonyíthat a tagállamok állampolgáraihoz

képest: hol tart ő, s hol tart az ország? Meggyőződés, hogy mindez inkább sarkalni, ösztönözni fog, mintsem visszafogni.

Harmadsorban azért, mert 2010-ig újabb tagállamokkal bővül az Európai Unió, a mi szempontunkból különösen fontos Románia is csatlakozik a közösséghez. Ezt azért tartom külön is említésre méltónak, mert a mi térségünkben a mindenkori magyar–román kapcsolatrendszer milyensége legalább annyira meghatározó, mint Európa szempontjából a francia–német viszony. Újabb történelmi lehetőséget kap a két ország, hogy a nagy európai közösségen belül rendezzük kapcsolatainkat. 2010-ben ez az esély jobb feltételek között jelentkezik majd, mint az egykori „szocialista táborban”.

Végezetül, de nem utolsósorban, 2010-ben gyökeresen más lesz a magyar belpolitikai viszonyrendszer is. Jelenleg mind a két nagy parlamenti párt – de a kisebbek is –, korszakformáló átalakulás kellős közepén van. A jobboldal a 2002-es esztendő két választási veresége miatt hamarabb kezdett bele; a baloldal, azaz a szocialisták, azonban csak most, részben a 2004-es európai választási kudarc okán indultak el a reformok irányában.

Hat év múlva, a 2010-es parlamenti választáskor

már mindkét politikai alakulat saját arcával, azaz saját programjával, és nem utolsósorban saját táborával mérkőzhet meg a győzelemért. Eddig ugyanis egymás hibáiból éltek, pontosabban a választók büntető szavazataiból. A rendszerváltozás óta minden parlamenti választást a büntető szavazatok döntöttek el, vagyis az állampolgárok nem annyira valami/valaki mellett, hanem többnyire valami/valaki ellen voksoltak.

2010-ben már nem így lesz: programok, jövőképek, és nem utolsósorban a rendszerváltozást követően színre lépett új politikusi nemzedékek képviselői méretik meg magukat. Tisztább, az 1990 előtti közvetlen múlt által már nem befolyásolt viták jellemzik majd a közéletet.

Már most el kell kezdeni a 2010-es országgyűlési választásokra való felkészülést. Mindez természetesen nem azt jelenti, hogy a 2006-os kevésbé fontos lenne, sőt, magától értetődik, hogy akkor sem lehet más cél, mint a győzelem. Ugyanakkor a napjainkban elkezdődött reformfolyamatok, a Magyar Szocialista Párton belüli mozgások csak akkor jelenthetnek igazi megújulást, ha nem rövid távra szólnak, ha a társadalmat nem csupán a következő választások megnyerése érdekében kívánjuk megszólítani, hanem jóval előrébb tekintünk.

Nagyon sok a tennivaló, elsősorban a menetrend és a főbb irányok kijelölése tekintetében. Világméretben tapasztaljuk a baloldal, a progresszió erőinek kísérleteit a megújulásra. Nem mondhatjuk, hogy újszerűek a problémák. A nemzetközi baloldal már jó ideje új ösvényeken jár: mind az elmélet, mind a gyakorlat terén. A magyar haladás erőinek tanácsos figyelembe venni azokat a vitákat, illetve tapasztalatokat, amelyek tudományos műhelyekben, valamint vezető európai szociáldemokrata pártok gyakorlati munkájában jelentkeznek.

Az angol Munkáspárt mellett néhány éve működő Policy Network elnevezésű nemzetközi munkacsoport – amelynek elnökségébe 2004 tavaszán beválasztottak – összejövetelein például, szinte már közhelynek számít, hogy a hagyományos értelemben vett baloldalnak korunk információs, technológiai robbanása után új válaszokat kell adni a társadalmat foglalkoztató égető kérdésekre. Legfőképpen az egyén és a közösség közötti kapcsolatrendszereket illetően.

A szociáldemokrácia által megálmodott és sok országban meg is valósított gondoskodó állam koncepciója láthatóan utolsó tartalékait emészti fel. Különösen érzékeny ez a problémakör hazánkban, ahol a

szocialista rendszer évtizedeiben az emberek hozzászoktak a „mindenről gondoskodó”, atyáskodó állam mindenhatóságához, még ha ez a gyakorlatban egészen mást is jelentett, mint a szociáldemokrácia jóléti állama. A magunk bőrén tapasztalhattuk, hogy ez zsákutcába vezetett, és a mienknél jóval fejlettebb nemzetek hasonló kísérletei is megfeneklettek. Mindezek számbavételével a baloldal legfőbb kihívása, hogy az egyén és a közösség bonyolult viszonyrendszerét miként tudja beágyazni a globális kapitalizmus működése által kialakított, teljesen új helyzetbe.

Több fórumon, sokszor kifejtettem már, hogy új egyensúlyokat és arányokat kell kialakítani az egyéni felelősség és közösségi szolidaritás összefüggésében. Nem csak a társadalomnak van kötelessége, „elszámolnivalója” állampolgáraival szemben. A legeslegfontosabb felelősség az egyéné. Mégpedig önmagával szemben. Ha erejéhez és képességeihez mérten mindent megtett saját boldogulásáért, és ennek ellenére mégsem tudja a minimálisan szükséges életfeltételeket kialakítani magának és családjának, csak és csakis akkor várhatja el joggal a közösség támogatását.

Azért tartom fontosnak már előljáróban felvetni

az egyéni felelősség és közösségi szolidaritás problematikáját, mert ez a gondolatsor meghatározó építő-eleme annak a társadalmi működési rendszernek, amelyet az elmúlt években a hazai és a nemzetközi baloldal különböző tanácskozásain megjelenve kialakítottam magamnak, majd hozzászólásaimban képviseltem is.

Könyvem elejére kívánkozik még az a gondolat is, hogy jóllehet baloldalinak tartom magam, szívesebben használom az általam kifejtett nézetekre a haladó baloldali kifejezést. Nem a szóismétlés elkerülését szolgálja ez a sokaknak talán csak stílusbeli árnyalatnak tűnő megfogalmazás. Bár kétségtelenül igaz, hogy a haladás szót a magyar nyelv és eszmetörténet egyik csodálatos kifejezésének tartom, és szívesebben alkalmazom, mint a szűkebb jelentéskörű és sok szempontból avíttnak számító baloldal elnevezést.

A fogalmazásbeli különbségnél jóval meghatározóbbnak tekintem a tartalmi eltérést. A progresszió, magyarul a haladás pártján állni, többet, korszerűbbet jelent, mint ha valaki csupán baloldaliként jelöli meg magát. Ugyanígy látom a többi, használatban lévő politikai meghatározást is: a szociáldemokrata, vagy a manapság divatos harmadik utas megjelölése-

ket sem tartom egyenértékűnek a haladás szó által képviselt nézetrendszerrel.

A baloldal, a szociáldemokrácia, vagy a harmadik út természetesen haladó is lehet, de nem feltétlenül mindig az, és ebből a szempontból nem csak a sztálini kommunista rendszer zsákutcás jellegére gondolok. A megkövesedett, szakszervezeti érdekképviseleti tevékenységre leszűkülő szociáldemokrácia ugyanúgy kerékkötője lehet a haladásnak.

Haladónak lenni ma annyit jelent, hogy nem szűk időtartamra szóló választási programok mentén, hanem nagyobb távlatokat átfogó, merész koncepciókat kell kialakítani. Olyanokat, amelyek alapvetően az egyént helyezik központba, azoknak az embert évezredek óta foglalkoztató kérdéseknek a megválaszolását, amelyek alapvetően meghatározzák boldogulásunkat e földi létben. Nem bonyolult filozófiai kérdésekre gondolok, hanem egyszerű, mindenkit érintő és foglalkoztató kihívásokra, mint biztonságos és méltó életkörülmények, munka, segítség a rászorulókon, valamint az értelmesen megélt élet lehetősége.

Felszámolni a kirívó aránytalanságokat a javak elosztásában, és ehhez megjelölni a tennivalók irányvonalát, valamint egy tartható menetrendet. Nem

elég azt mondani, hogy 2010-ben minden másként lesz, hanem az ehhez vezető lépéseket fokozatosan meg is kell valósítani. Nem utolsósorban arról sem szabad megfeledkezni, hogy álmainkat mindenkor a lehetőségeinkhez képest fogalmazzuk meg.

Amikor a 2002-es országgyűlési választások első fordulójának meggyőző szocialista előnye után azzal a kijelentéssel álltam elő, hogy Magyarország nem tud félmilliónyi mezőgazdaságból élő réteget eltartani, akkor sokan megköveztek, vagy jobb esetben felszisszentek: nem bölcs potenciális választókat riogatni – vetették szememre. Az agrárszektorban lezajló folyamatok engem igazolnak. Ez nem elégtétel számomra, hanem annak illusztrálása, hogy merjünk igazat mondani. Ne mismásoljunk, mert hosszú távon visszaüt a problémák szőnyeg alá söprése. Annyit ígérjünk, amennyit teljesíteni tudunk. A választók nem felejtenek, az adott szót számon kérik rajtunk.

Tekintsék ezt a könyvet egy olyan haladó nézeteket valló ember eszmefuttatásának, aki a közelmúlt és a jelen adottságaiból kiindulva szemét 2010-re veti. Tudom, hogy hat év elegendő azoknak a folyamatoknak az elindításához, amelyek révén az embereknek nagyobb biztonságot nyújtó, gazdagabb és igaz-

ságosabb társadalom alakítható ki. Mindezek megvalósításához először szembe kell néznünk a valódi kihívásokkal, és kendőzetlenül ki kell mondanunk, hol tartunk. 2010-ig még ez a soknak tűnő hat év is kevés ahhoz, hogy behozzuk az előttünk járókkal szembeni hátrányt, de ahhoz elég, hogy a magunk lehetőségeit utolérjük.

Szeretném, ha 2010-ben számon kérnék rajtam az ebben a könyvben leírtakat. Ha lehetőségem lesz rá, ezt én magam is megteszem majd. Ugyanakkor azt is kérem, hogy mindenki tartson önvizsgálatot most és 2010-ben is. Mindent megtettünk-e annak érdekében, hogy mint egyének – és összességében, mint társadalom – boldogulni tudjunk. Csak akkor kérjük számon 2010-ben az Európai Unió közösségi szolidaritását, ha a magunk egyéni felelősségével el tudunk számolni.

Csak akkor lesz minden másként 2010-ben és utána, ha lehetőségeinkhez és adottságainkhoz mértén a legjobb teljesítményt nyújtjuk. Elsősorban a szemléletünket kell átformálni, a többi feladat lényegében erre épül. Könyvem elsősorban arról szól, hogy min és miként kell változtatnunk.

HALADÁS ÉS HAZA

„Minden nagy mozgalom átesik három szakaszon: először kinevetik, aztán megvitatják, végül alkalmazzák.”

(JOHN STUART MILL)

A korszerű baloldal haladáspárti. Egyre inkább úgy gondolom, hogy amit mostanság, a köznyelvben új baloldalnak, modern szociáldemokráciának, vagy nemes egyszerűséggel harmadik útnak neveznek, azt egyszerűen haladáspártnak kellene nevezni. A politikai baloldal mintegy kétszáz évnyi történetét mindig a másra, a jobbra, a korszerűbbre, a modernebbre, az újabbra, a társadalmi haladásra való törekvés jellemezte. Sohasem öncélúan, hanem az emberek sorsának jobbítása érdekében.

A haladáspárti, progresszív gondolkodás nekem többet jelent, mint az a fogalomkör, amelyet a szociáldemokrata elnevezéssel jelölnek. A szociáldemok-

rácia, mint tudjuk, a tőke és a szocialista elképzelések kibékülését jelenti, a harmadik út pedig a szociáldemokrácia és a liberalizmus furcsa egyvelege, legalábbis ahogy ezt Angliában az Új Munkáspárt megvalósította. (A teória atyja, Anthony Giddens, „A Harmadik út” című könyvében enyhén szólva nem egészen arra gondolt, mint amit Blair populista politikájával a gyakorlatba átültetett – de ez már csak a nagy rendszeralkotó elmék sorsa. Giddens nagysikerű könyve 1999-ben Magyarországon is megjelent.)

Poul Nyrup Rasmussen – volt dán kormányfő, az Európai Szocialisták Pártjának elnöke – használja gyakran a haladó (progresszív) kormányzás kifejezést, mert úgy gondolja, hogy ez sokkal többet fog át, mint a hagyományos értelemben vett baloldal, vagy akár a harmadik út elnevezés, a szociáldemokráciáról nem is beszélve. Az európai haladáspártiak fóruma, a brit Peter Mandelson – idén nyáron Tony Blair európai biztosnak küldte Brüsszelbe, ahol a kereskedelmi területet kapta – irányításával működő Policy Network nevű szellemi műhely időszakos kiadványának címlapján minden alkalommal ott virít a jelszónak is tekinthető két szó: progresszív, azaz haladó politika.

A kilencvenes évek végén a Magyar Szocialista

Párton belül megalakult a Haladó Európai Irányzat elnevezésű kezdeményezés, amely 1999-ben megjelentette Haladó Magyarországot Európában című dolgozatát, amelynek összeállításában aktív részt vállaltam. Már ebben az írásban körvonalazódtak a haladáspártisággal kapcsolatos elképzelések. Igaz, akkor még az volt az elsődleges cél, hogy a magyar baloldaliságot az európai progresszió összefüggérendszerébe helyezzük, és meghatározzuk: az Európai Unión belül milyen politikai erőkkkel és mely célkitűzésekért fogjunk össze.

Nem öncélúan, egyénieskedő kedvtelésből használom a haladás kifejezést mindarra a jelenségcsoportra, amit mások korszerű szociáldemokráciaként, illetve az angol Munkáspárt főideológusa, Anthony Giddens nyomán, harmadik útként határoznak meg.

A haladás az én gondolkodásomban többet jelent, mint pusztán a baloldal megújítására való törekvést. Nagyobb ugyanis a baloldal jövőjének a tétje: a klasszikus értelemben vett szociáldemokrácia, ahogy az például Angliában, vagy Németországban működött, már nem átvehető modell. Azon már régen túllépett az angol Munkáspárt, és ebben az irányban haladnak a német szociáldemokraták is.

Nem az a tét tehát, hogy a magyar baloldal, vagyis

a Magyar Szocialista Párt átalakul-e korszerű szociáldemokrata párttá. Ezt a lépést megspórolhatjuk, ha rögtön olyan haladó politikai párt kialakításán dolgozunk, amely már tekintetbe veszi mindazokat a jó és rossz tanulságokat, amelyeket a nyugat-európai baloldal eddigi tapasztalataiból leszűrhetünk.

A könyv további fejezeteiben minderről részletesen írok majd, de előzetesként szeretném egy példa segítségével bemutatni, mire is gondolok.

A nyugati szociáldemokrácia egyik nagy teljesítménye volt a több évtizeden átívelő jóléti állam koncepciója: viszonylagos munkahelyi béke, kiterjedt munkanélküli segélyrendszer, kiszámítható nyugdíjak, korszerű egészségügyi ellátás, elnyújtott oktatás. Ezen jóléti modell mára kimerült, a nyugati gazdasági rendszerek sem képesek fenntartani.

Gyakorlatilag a nyolcvanas évektől kezdve új megoldásokra törekszik mind a jobb-, mind a baloldali elit. Angliában például először Margaret Thatcher kormánya próbálkozott a neoliberais, majd Tony Blair kabinetje az úgynevezett harmadik utas megoldásokkal. Ma már ott tartunk, hogy bizonyos tekintetben mindkét kísérlet kimerítette a gazdasági-társadalmi folyamatokra gyakorolt pozitív befolyásának tartalékait, és új válaszokat keresnek a kihívásokra.

Egyébként nem gondolom, hogy a baloldalon lenne harmadik út, éppen ellenkezőleg, azt tartom az új politikai helyzet egyik legnagyobb erényének, hogy a haladás képviselői jóval több alternatívából választhatnak. Meg kell szabadulnunk a sztereotípiáktól: mitől kommunista Kína, s mitől lenne kapitalista Tajvan? Kínában a lakosság túlnyomó többsége még mindig naturalista gazdálkodást folytat vidéken, míg a városokban a vadkapitalizmus tombol.

A félreértések elkerülése végett már most szeretném leszögezni, hogy természetesen továbbra is érvényesnek tartom a bal- és jobboldali politikai erők közötti alapvető különbségeket, s a fentiek felvetésével nem célom összemosni az igenis éles elválasztó határvonalakat. Csak jelezni kívántam jó előre, hogy a XXI. század baloldala már nem ugyanaz, mint a francia forradalom utáni két évszázadban volt.

Már csak azért sem, mert az akkor meghirdetett politikai célok megvalósítható része mára a mindennapi élet részei lettek: a szabadság, az emberi jogok, az egyenlőség és a szolidaritás, még ha nem is érvényesül korlátlanul mindenhol és mindenki esetében, de ezek a koncepciók szerves részeit alkotják a fejlett társadalmak demokratikus működésének. Pontosabban szólva már ezen elveket is egészen

más összefüggésekben kell a haladás erőinek értelmezniük.

Egyetértek az olasz baloldali gondolkodóval, Norberto Bobbioval, hogy napjaink politikai küzdelmeinek leírására továbbra is érvényes a jobb- és baloldal közötti éles különbségtétel. Nem csupán azért, mert baloldalinak nevezhetjük azt, ami biztosan nem jobboldali, hanem, mert hiába hajlamos mindkét tábor a másik nézetrendszeréből, eszköztárából kölcsönözni, alapvetően megkülönbözteti őket a társadalmi egyenlőséghez való viszonyuk.

Az elmúlt két évszázadban a baloldal vívmánya volt az emberek közötti társadalmi és anyagi különbségek jelentős csökkentése. Még akkor is igaz ez, ha voltak a baloldalon olyan délibábos elképzelések, melyek szerint a képességek és teljesítmények figyelmen kívül hagyásával is egyenlőséget kell teremteni minden ember között.

Napjainkban is meghatározó eltérés a politikai paletta két oldala esetében az egyenlőséghez való viszonyulás: a haladó erők olyan modellek kidolgozásán fáradoznak, amelyek a munkából élők terheinek csökkentését célozzák meg, hiszen a baloldal bázisa a munkajövedelemből élők felső határáig, azaz a felső középosztályig terjed. Szemben a jobboldallal,

amely a hagyományokhoz ragaszkodva, napjainkban is a tőketulajdonosok érdekeit képviseli, és mindent megtesz adózásuk könnyítéséért.

Napjaink haladó szellemben gondolkodó szereplőinek természetesen szembe kell nézni a baloldal múltjával is. Különösen igaz ez a magyar példára, hiszen nálunk négy évtizeden át kizárólagos hatalomra tett szert. Még akkor is őszintén szembesülni kell ezzel a múlttal, ha tudjuk: a magyar baloldal itt és akkor nem a demokratikus népakarat, hanem a felszabadító, majd megszálló szovjet csapatok révén szerezte meg a politikai hatalmat. Ebből adódóan az orosz politikai modell érvényesült, kevés közük volt a történéseknek a magyar nemzeti, de még a hazai baloldali hagyományokhoz is.

A külső elnyomás elleni 1956-os népfelkelésben a baloldali erők mindvégig meghatározó szerepet játszottak, majd a leverést követő üldöztetések áldozatai között is nagy számban voltak baloldaliak. A kádári „gulyáskommunizmus”, a „legvidámabb barakk” jórészt 1956 tanulságainak figyelembevételére jöhetett létre. A múlttal való őszinte szembenézéshez egyébként az is hozzátartozik, hogy a hatvanas évek közepétől, a nyolcvanas évek közepéig, mintegy két évtizeden át a lakosság jelentős része vi-

szonylag jó anyagi körülmények között, és politikai zaklatástól mentesen élt. Az egykori szocialista tábor többi tagjához képest valóban nagy eredmény volt. Ezt igazolja egyébként az a tény is, hogy a rendszer-változást követően, az 1990-es első választástól eltekintve, a Magyar Szocialista Párt – a politikai pártokra leadott szavazatok számát tekintve –, zsinórban háromszor győzött, s kétszer kormányt is tudott alakítani.

A magyar baloldal múltjának árnyalt, és indulatoktól mentes értékeléséhez mindezeket a tényeket igenis számba kell venni. Ez a kitétel egyébként inkább a hazai jobboldalnak szól, amelynek legalább annyi önkritikával kellene a saját múltját – a fasisz-mussal és a szélsőséges nacionalizmussal való kokettálását – is feldolgoznia, mint amennyi energiát fordítanak politikai ellenfelük előéletének boncolgatására.

A múlt feldolgozásával kapcsolatos rövid, és óhatatlanul elnagyolt, de feltétlenül szükséges magyar vonatkozású kitérő után térjünk vissza a nemzetközi összefüggésekhez. A világ baloldali mozgalma elévülhetetlen érdemeket szerzett az elmúlt két évszázadban az emberiség anyagi és szellemi javainak gazdagításában. Ellenében a jobboldal csak átmenetileg

tudta megvédeni az alapvetően kizsákmányoló, önző tőke érdekeit. A múlt század nagy, véres világháborúit a jobboldali kormányok által vezetett országok kezdeményezték. A baloldali világforradalmi eszmék nevében elkövetett gyalázatok mellett a jobboldal történelmi felelőssége is óriási a XX. század tömegmészárlásait tekintve. A múlttal való szembenézésnek ez is fontos eleme.

Arról sem szabad megfeledkezni, hogy a nemzetközi baloldal meghatározó részét jelentő szociáldemokráciát alapvetően a meggyőzés elve vezérli, nem az öncélú ellenfélkeresés. Meggyőzni, nem pedig legyőzni akarta, illetve akarja saját politikájának helyességéről a másik oldalt. Elfogadja a választók akaratát, nem a szociáldemokrácia történetét jellemezték a sorozatos puccsok. Ebben az értelemben a baloldal makacsul, bizonyos értelemben rugalmatlanul képviseli észérveit, és tartózkodik a demagógiától. Még annak árán is, hogy a választók nem jutalmazták az őszinteséget, és inkább a felelőtlenül ígértők mellett teszik le a voksot.

Időnként azt gondolom, hogy a haladás képviselőit nem is annyira a parlamenti győzelem, hanem inkább álláspontjuk helyességének kitartó védelme

mozgatja. Akkor is, ha a társadalom ezt nem értékeli, s a választásokon rendre alulmaradnak.

Ezt a megközelítést nem tartom feltétlenül követendőnek, sőt, gyakran azt gondolom, hogy mindez öncélú makacsság, amely könnyen dogmatizmushoz vezethet. Ez annál is inkább veszélyes, mert a baloldal mindig is hajlamos volt arra, hogy magát élcsapatnak tekintse, amelyet a „buta” tömegek csak nagy késéssel követnek: jellemző rá az „akaratom ellenére, csak azért is boldoggá teszek” megközelítés.

Az európai baloldal történetének két évszázadát alapvetően meghatározta a szabadság, igazságosság és szolidaritás hármasszava. Ma már elmondhatjuk: Európában összességében szabadság van. Természetesen abszolút értelemben nem, hiszen továbbra is dúl a nacionalizmus, az etnikai feszültségek még mindig jellemzőek; mi magyarok a saját bőrünkön tapasztaljuk a környező országokban miként bántanak az ott élő magyarsággal.

Az igazságosság érvényesülésével már sokkal több probléma van. Hiába van jogszolgáltatás, az nem mindig találkozik az igazságszolgáltatással. A világorosdon sem, Európában sem, s szűkebb házunk tájékán, Magyarországon sem. Rengeteg teendőnk van az igazságos társadalom megteremtése ügyében.

Ezzel egyáltalán nem azt állítom, hogy a rendszerváltozás utáni magyar kormányok nem tettek volna meg mindent a nagy igazságosságokért – legalábbis elvi szinten mindegyik állást foglalt mellettük. Azonban az apró, az emberek mindennapjait érintő igazságosságokkal kapcsolatban már nem ilyen egyértelmű a kép. A jövedelmi viszonyok továbbra is igazságtalanok. A Medgyessy-kormány igyekezett bizonyos társadalmi rétegek helyzetén javítani (nyugdíjasok, közszolgálati alkalmazottak), mégsem gondolom, hogy joggal nevezhetnénk esélyteremtő kormánynak. A felzárkózást lehetővé tehető esélyeket ugyanis nem hozta létre, hanem nemes egyszerűséggel bizonyos, eddig háttérbe szorított rétegeket kifizetett. Ezt a kormányzati döntést tévedésnek tartom, akkor is, ha tudom, hogy több évtizednyi igazságtalanságot igyekezett helyrehozni. Helyesebb lett volna például az ápolónők fizetésemelését nem a költségvetésből, hanem az egészségügy átszervezéséből fedezni.

A kis- és középvállalkozásokat azonban az elmúlt 14 évben igazából egyetlen kormányzat sem karolta fel, miközben a nagyvállalkozásokat valósággal kitömték a kedvezményekkel. Ez akkor sem helyes, ha tudjuk, hogy a nagyok árnyékában a kis- és közép-

vállalkozások is fejlődni tudtak. Ezt azonban inkább saját elszántságuknak és kitartásuknak köszönhetik, nem az állami segítségadásnak. 2010-ig feltétlenül változtatni kell ezen a területen is.

Igazságtalannak és elhibázottnak tartom a diplomás minimálbér bevezetését. Nem mintha aránytalanul magas jövedelemhez jutnának az értelmiségiek, hanem mert érthetetlen az intézkedés logikája: miért pont a diplomások részesülnek ebben a juttatásban? Társadalmilag hasznosabbak, mint bármelyik másik ágazat? Indokolatlannak és alapvetően igazságtalannak tartom ezt a fajta megkülönböztetést, csak arra jó, hogy felesleges feszültséget keltsen. Nem tartom szerencsésnek, ha társadalmi rétegeket ilyen módon is szembe állítanak egymással.

Ugyanilyen megfontolásokból a művészek, az alkotók többségének nyomorát is fel kellene számolni, de mellettük eddig még senki nem állt ki minimálbér-javaslatlalt. Vagy hol vannak a programok a feltalálók támogatására? Az egyéni kényszervállalkozók is legalább annyira kiszolgáltatottak, mint a diplomások, mégsem szolidáris velük senki. De felvetnének az alultáplált gyerekek problémáját is, aminek hosszú távon beláthatatlan következményei lehetnek.

Miközben vannak olyan politikai erők, amelyek reggeltől estig a parasztság ellehetetlenüléséről papolnak, ugyanők egy szót sem ejtenek a fent felsorolt, az agrárágazatnál jócskán nagyobb gondokkal küszködő társadalmi rétegekről. Egyszer választ kellene már adni a kérdésre, hogy kik felelősek a főiskolákról, az egyetemekről dömpingben kikerülő fiatal diplomások állásnélküliségéért? Ha a megszerzett végzettségükkel esélyük sincs az elhelyezkedésre, akkor a jelenlegi oktatási rendszerrel nagyon súlyos gondok vannak.

Ezek szerint nincs olyan intézmény, amely prognózist készítene a munkaerőpiac igényeiről. Nem működik az a rendszer, amely egyértelmű iránytűként mutatná a fiataloknak, hogy milyen pályát kellene választaniuk. A rossz döntéseknek a végelszámolásnál súlyos ára van, amit elsősorban a szülőknek, de a társadalomnak, illetve az államnak is igen keményen meg kell fizetnie.

Rettenetesen hiányoznak az ilyen és hasonló problémákra reagáló felelősségteljes politikai üzenetek. A haladó baloldal változtatni fog ezen a gyakorlaton.

A tanulási folyamat elhúzása csak rövid időre szó-ló megoldást ad. Egyébként is, olyan felgyorsult vi-

lágban élünk, amelyben nincs biztos első tudás, a megszerzett ismereteket állandóan frissíteni, korszerűsíteni kell. Az Egyesült Államokban nem véletlenül találták ki a gyakornoki rendszert. Az oktatási rendszer legfeljebb irányokat adhat, a piac azonban szigorúan szelektál. Erre fogjuk felkészíteni a friss diplomásokat.

A „kis magyar igazságtalanságok” között tartom számon a Fidesz-kormányzat lakáshitel-rendszerét is: azok finanszírozták, akik nem részesültek benne. Érdekes módon a társadalom – velem szemben – elfogadta ezt az intézkedést, csak akkor kezdett felszisszeni, amikor egyre több kényes ügy került nyilvánosságra, amelyekből kiderült, hogy többségében azok éltek ezzel a lehetőséggel, akiknek már volt lakásuk, s a hitelhez jutás lehetőségét egyéni gazdagodásra használták fel.

A szolidaritás elve mindig központi részét alkotta a baloldali célkitűzéseknek, s az is kétségtelen, hogy sokszor igen torz formában nyilvánult meg. Kizsigelelték a parasztokat, hogy a munkások enni tudjanak; teljes foglalkoztatottságot vezettek be, üldözték az úgynevezett munkakerülést, bár ennek azért pozitív vonzata is volt, hiszen olyan társadalmi csoport-

tok is – például a romák – munkához jutottak, akik napjainkban a munkanélküliek táborát erősítik.

Az egykori szocialista tábor nemzetközi szolidaritása Kubával, Vietnámmal, Angolával ma már távoli emlékek csupán, mint ahogy a KGST is, amelynek azért igenis voltak haladó vonásai. Mindenki azt termelte, amihez értett és abban is biztos lehetett, hogy talál piacot az értékesítéshez. Ha jól belegondolunk, akkor az Európai Unió egy korszerűbb és demokratikusabb KGST. Ezt a célt szolgálja egyébként az a növekedési és stabilitási paktum elnevezésű program, amelynek megalkotásában meghatározó szerepet játszott az Európai Unió baloldali tömörülése.

A szolidaritásnak vannak olyan furcsa momentumai is, mint például Magyarország részvétele az iraki háborúban. Sohasem álltunk perben sem Szaddammal, sem Irakkal, de azzal, hogy magyar katonákat küldtünk a közel-keleti országba, azzal a koalícióval vállaltunk szolidaritást, amelynek saját akaratából lett az ország a tagja. Ebben a kérdésben az iránytű tehát a nemzetközi szolidaritás felvállalása. Ezt a gondolatot az Egyesült Államokban valószínűleg nem látják tisztán, éppen ezért még jobban tudatosítani kell az amerikai vezetésben, hogy Bush elnök a magyar szociáldemokrácia alapértékeiből profitál,

amikor a szabadság, igazságosság és szolidaritás hármas jelszava mentén megkapta katonai támogatásunkat.

Egyébként is, a globális terrorizmusra nem az a megfelelő válasz, ha a homokba dugjuk a fejünket, és megpróbáljuk figyelmen kívül hagyni. Az eseti, egyedi válaszok útjai nem járhatóak, legfeljebb ideig-óráig jelenthetnek megoldást. A globális terrorizmussal szemben egyedül a nemzetközi szolidaritás a helyes válasz. Akkor is, ha közvetlenül nem vagyunk érintettek.

Az országon belüli társadalmi szolidaritás elve egyáltalán nem érvényesül. Az emberek többsége természetes módon mindig felfelé néz, igyekszik egyre magasabb pozícióba, jobb anyagi helyzetbe kerülni. Ezzel nincs is semmi baj; ez a világ normális rendje: az egyének szeretnének jobban élni, minél feljebb kerülni a társadalmi, és anyagi ranglétrán. Az más kérdés, hogy Magyarországon az emberek hajlamosak magukat a valós helyzetüknél magasabbra pozícionálni. Sajnálatos módon, a felfelé irányuló, érthető törekvéssel nem jár együtt a lefelé irányuló szolidaritás. A leszakadók, az elmaradók ügyének felkarolása az egyéneket nem érdekli, mintha azok kizárólag maguk lennének felelősök helyzetükért.

A haladáspártiaknak éppen ezért rengeteg tenni-

valójuk van a társadalmi szolidaritás megjelenítésében. Legyen szó akár a cigányokról, akár a munkanélküliekről, vagy akár a nyugdíjasokról. Az adópolitikai irányelvek meghatározásakor ugyanígy fontos lenne a szolidaritási szempontok érvényesítése.

A haladás hívei nem csupán számukra fontos célokat szeretnének elérni, hanem ezzel párhuzamosan az avított, korszerűtlen dolgokat meg is szüntetni. Ez sokszor társadalmi konfliktusokkal jár, de ezeket vállalni kell. Szemben a jobboldallal, amely makacsul ragaszkodik a hagyományokhoz, és minden reform egy foghúzással ér fel neki.

Magyarországon a baloldali értékek beágyazottsága erős, a lakosság túlnyomó többsége a kormány munkáját elsődlegesen a szociális érzékenysége alapján ítéli meg. Lehet, hogy mentalitásában, vállalt szellemi és kulturális értékei alapján a hazai lakosság többsége jobboldali, azaz alapvetően nemzeti-keresztény vonalak mentén gondolkodik önmagáról és az országról, mégis a politikával szemben lényegében a baloldallal azonosítható követeléseket támaszt.

Jóléti államot, munkalehetőségeket, biztonságot, szolidaritást, kiszámíthatóságot, esélyegyenlőséget, megfelelő egészségügyi és szociális ellátást, nyugdíjemelést.

A rendszerváltozás utáni politizálás éppen ezért a pártok balról történő előzési kísérleteinek a története, szinte minden párt baloldali eszközökkel operál. Sajnálatos módon ez jobbára csak a retorikában jelenik meg, hiszen a gyakorlatban követett gazdaságpolitikát – bármelyik pártról legyen is szó – inkább a folyamatos megszorító intézkedések jellemezték. Jelszavaikban már a demagógia határát is súrolva, szociálisan érzékenyek, de a gyakorlatban már etatiszta, elitista tettek jellemzik őket: az állam mondja meg, hogy mit kell tenni, a központ majd megold mindent. Mintha csak a régi kelet-európai szocialista terminológia köszönne vissza jobboldali köntösben.

Az MSZP 14 év óta azzal az érdekes helyzettel néz szembe, hogy politikai vetélytársai szintén baloldali nyelvezetet használnak, még akkor is, ha tetteikkel csak szűk érdekcsoportoknak kedveznek. A szocialisták szempontjából lehetetlen helyzet állt elő 1994-ben, a Horn-kormány megalakulásakor, amikor az előző ciklusban elkövetett gazdasági baklövéseket korrigálandó, baloldalinak egyáltalán nem nevezhető megszorító intézkedéseket vezettek be. Még ennek ellenére is, 1998-ban több szavazatot kaptunk, mint a jobboldal, de az már más kérdés,

hogyan a magyar választási rendszer bonyolultságából, és érdekességeiből adódóan nem tudtuk kormányt alakítani. Amikor 2002-ben ismét győztünk, Medgyessy Péter kabinetje hiába kezdte munkáját népszerű reformdömpinggel, a lendület hamar alábbhagyott, mert hiányoztak a szociális intézkedések mögé helyezhető források. A jóléti állam a korábbi gyakorlat szerint már nem finanszírozható.

A 2004 augusztus végi kormányfő-váltás körül elindult, szocialista párton belüli folyamatok nyilvánvalóan nem fogják máról holnapra radikálisan átalakítani az MSZP-t. A nemzedékváltáshoz, a korszerű, modern, fejlődőképessé, haladó nézeteket képviselő baloldal kialakulásához több év szükséges. A 2010-ig hátralévő hat év elég lehet erre. Vélhetően a párt körül a társadalom is alaposan átalakul addigra, és igény lesz a markáns, karakteres, stabil baloldali tradíciókra, vezetőkire, de legfőképpen a generációs békére.

Addigra talán már a múlté lesz az eddigi kormányzásokra jellemző vegyes felvágott jelleg, vagyis végre a szocialisták baloldali politikát, a jobboldaliak pedig konzervatív irányvonalat követnek. Megszűnik talán a jobbról-balról való előzgetés kényszere, s nem egymás politikai eszköztárából szemezgetnek.

Meggyőződésem, hogy 2010-ben a választópolgárok már nem valami/valaki ellen, hanem egymástól élesen elkülönülő programok mellett teszik majd le voksukat.

A magyar szocialistáknak mielőbb világosan ki kell mondaniuk, hogy programjuk a munka teljes világában résztvevők érdekeit képviseli, és nem a bankárokét, vagy a tőkésekét. Azokat támogatják, akik állandó, vagy szerződéses munkavégzésből élnek meg, s nem vagyonukból, vagy tőkájükből. Ebben az értelemben a kis- és középvállalkozók is a munka világának résztvevői, hiszen munkavégzés nélkül nem tudnák magukat és családjukat eltartani. De akiknek már nem szükséges dolgozni, mert vagyonuk hozadékából is jól megélnek, azoknak az érdekeit már nem képviseli a baloldal, függetlenül attól, hogy a gazdagok közül is sokan dolgoznak, még ha nem is szorulnak rá. A fentiek alapján egyértelmű, hogy a felső középosztállyal zárul le az a kör, amelyet a szocialisták megszólítanak.

Nemzeti középosztályról beszélni a XXI. században – történelmi anakronizmus. A két világháború között használt kifejezés egyébként is rossz emlékeket ébreszt fel. A nemzeti jelző akkoriban ugyanis kirekesztést, később üldözést jelentett. Merem re-

mélni, hogy mindez napjainkban még a konzervatív jobboldalnak sem lehet politikai programja. A nemzeti középosztály létrehozásáról és támogatásáról (ez a kulcsszó) beszélő jobboldaliak vélhetően a szűk családi, baráti klientúra felkarolására gondolnak.

A középosztályt (a jelző nélkülit) szerencsére nem kell létrehozni, mert az létezik, még ha erőtlenség is, ha ezer sebből vérzik is, és ha nem is olyan széles osztályt képvisel, mint a fejlettebb országokban. Nálunk ez három, történetileg jól elkülöníthető csoportból tevődik össze: a történelmi, a kádári, és a rendszerváltozás utáni elemekből. Mindhárom megőrzése és támogatása fontos célja a baloldalnak. Ez az a réteg, vagy osztály, amely a rendszerváltozás utáni veszteseknek, a régi és új lemaradóknak, a Gázsó Ferenc által roncsársadalomnak nevezett hárommilliónyi tömegnek az a követendő minta lehet, amelyhez talán még felzárkózhatnak, de legalábbis gyerekeiknek már reális esélyük lehet erre.

A magyar gazdaság mai állapota egyáltalán nem indokolja a szegénység kirívóan nagy mértékét. A hárommilliónyira tehető roncsársadalom tűrhetetlen nagy arányt képvisel. Meggyőződésem, hogy elosztási problémákkal állunk szemben, s ezen a területen is sürgősen új egyensúlyokat kell teremteni.

Ebből a szempontból mind Bokros Lajos intézkedései, mind az Orbán-kormány minimálbér-emelése jó irányban tett lépések voltak. De mindkettőből hiányzott a fokozatosság elve. Bokros a társadalom jelentős rétegeit sokkolta, míg a Fidesz-kormány a vállalkozói szférát hozta nehéz helyzetbe, egyik pillanatról a másikra likviditási problémákkal került szembe.

Az irányt mindkét esetben jól határozták meg, de elfelejtettek menetrendet tenni melléje.

Az a kormány, amely majdan végre elindul a jelentős adócsökkentés irányában, remélhetőleg fokozatosan, évről évre vezeti azt be. Lehet, hogy tízéves menetrend az ideális, nem tudom. De a társasági, személyi és fogyasztási adónemek átfogó reformját csak úgy szabad megvalósítani, hogy az érintettek időben alkalmazkodni tudjanak: leginkább az állami költségvetés. A fogyasztási adót csak kismértékben kellene csökkenteni, hiszen ez az egyik legigazságsabb adónem: annyit fizetsz, amennyit fogyasztasz. Összegezve: az adózás átalakításához is szükséges az irányvonallal párosuló menetrend.

Önmagukban az egyes célkitűzések semmit sem érnek, ha azok nem párosulnak a hozzájuk vezető út felvázolásával. Például, amennyire fontos a mini-

málbér emelése, legalább annyira jelentős, hogy ugyanezzel együtt legyen több a minimális nyugdíj is. A nyugdíjak rendszere egyébként is átalakításra szorul: garantálni kellene például, hogy ennek mértéke a mindenkori aktív fizetés kétharmada.

A mai nyugdíjasok jelentős részének az egyensúly megteremtésének legnagyobb kérdése, hogy sikerül-e annyi pénzt az örökösökre hagyni, amennyiből még el tudják temetni. Sajnos, nem az a jellemző a többségre, hogy bármeddig is él, a nyugdíjazásáig elért életszínvonalat, ha minimális visszalépéssel is, de tartani tudja. Sokkal inkább az a gyakorlat, hogy minél tovább él, annál jobban elszegényedik. A nyugdíjrendszert nem az jellemzi, hogy „teljesen mindig meddig élek, én már benne vagyok a jóban”. Pedig ennek a gondolkodásnak kellene a természetesnek lenni.

Ha haladásról beszélünk, akkor ne kerüljük meg az ilyen kérdéseket, mert a nyugdíjasok ügye alapvetően a jövőképhez tartozik. A közösségi szolidaritás és felelősség középpontjába kell állítani ezt a problémát. Lehet, hogy a gazdaság teherbíró képessége nem bírja el az előbb említett kétharmados nyugdíjat, de ez akkor se jelentse, hogy nem törekszünk igazságos arányok és egyensúlyok megtalálására.

Társadalmi párbeszéd szükséges. Belátható jövőn belül fokozatos megegyezésekre kell jutni. Még aktív életünkben kapjunk beépített garanciákat a nyugodt nyugdíjas évekre.

A nyugdíj korhatár és az elhalálozás közötti élet-tartamra kapjunk közösségi garanciát, függetlenül, hogy ki mennyi ideig él még. Lehet, hogy valaki csupán egy évig, de akár negyven esztendőig is élvezheti nyugdíjas éveit. Ha valaki a középosztályból megy nyugdíjba, akkor ne rettegjen attól, hogy automatikusan az alsóbb rétegekbe csúszik vissza, hanem stabilizálni tudja addig elért életszínvonalát.

ÚJ EGYENSÚLYOK

„Minél korruptabb az állam,
annál több a törvénye.”

(TACITUS)

A II. világháború után, a jórészt amerikai tőkebeáramlásból finanszírozott nyugat-európai újjáépítést követően az érintett gazdaságok rendkívül gyorsan talpra álltak. A legtöbb nyugati országban a szociáldemokrácia meghatározó politikai erővé vált, kormányzati és ellenzéki pozícióban is. A háború utáni első évtizedekben befejeződött a kapitalizmus domesztikálása, vagyis a szociáldemokrácia ténykedése nyomán a tőke megszelídült, megszabadult vadhajtasától. Szinte minden nyugat-európai országban a jóléti állam koncepciója vált uralkodóvá. Ez a baloldal, a szociáldemokrácia egyik legnagyobb háború utáni teljesítményének tekinthető.

A múlt század nyolcvanas éveitől kezdve azonban egyre nyilvánvalóbb lett, hogy a jóléti állam finanszírozási gondokkal küzd, a korábban kialakított gondoskodó rendszerek egyre nehezebben tarthatók fenn, és az eddig vívmányként értékelt jóléti állam inkább kerékkötője, mintsem motorja a gazdasági fellendülésnek. A jobboldal neoliberais megoldási javaslatai egyre inkább teret nyertek, és a mai helyzetet a neoliberalizmus és a neoliberais elemekkel ötvözött megújult szociáldemokrata koncepció közötti párharc jellemzi.

A haladás szemszögéből nézve azonban hosszú távon egyik sem tűnik megfelelő megoldásnak: a gazdaságban és a társadalomban új egyensúlyokat kell találni, amelyek radikálisan ártértelemezik az egyéni felelősség és a közösségi szolidaritás egész viszonyrendszerét.

A nemzetközi szolidaritás klasszikus, baloldali értelemben jó ideje nem működik. A múlt század kilencvenes éveitől, a még egységes kommunista világrendszer, de még a nyugati kormányok jelentős része is ilyen-olyan segélyprogramokkal támogatta a gyarmati sorból felszabadult országokat. Mára a segélyezés eme formája rendkívül szűkös. Egyfelől kiestek a volt szocialista országok, másfelől a fejlett ál-

lamok, és a nemzetközi segélyszervezetek csak morzsákat juttatnak a harmadik világnak. De még ez a minimális támogatás is gyakran semmivé válik a segélykérő nemzetekben uralkodó korrupció miatt.

Ugyanakkor az is nyilvánvaló lett, hogy a fejlődők közül egyre többen képesek a reménytelennek tűnő helyzetből kilépni. Az elmúlt években India, és főként Kína példája jól mutatja, hogy azok az országok, amelyek megtanulnak termelni és kereskedni, azok jó eséllyel indulnak el a gazdasági fejlődés útján. Mindebből az következik, hogy a hagyományos értelemben vett segélyezésekkel nem orvosolhatók a fejlődők betegségei, a harmadik világbeli éhezést csak úgy lehet megszüntetni, ha az érintett országokat megfelelően előkészített oktató programokkal megtanítják termelni. Az erre a célra fordított összegek hosszú távon sokkal inkább megtérülnek, mint az eseti gondozásra költött segélyek.

India és Kína gyors gazdasági felfutása egyébként már a fejlett gazdaságokat is jelentős kihívásokkal szembesíti. Az Egyesült Államokban az elmúlt években a hazai ipar vissza-visszatérően támogatást követel a kormányzattól az olcsó kínai termékekkel szemben. A szolgáltatási szektor egyre több területének Indiába történő kitelepítése (az úgynevezett

outsourcing) miatt munkahelyek ezrei szűnnek meg a fejlett gazdaságokban, és az érintett kormányokat a szakszervezetek folyamatosan bírálják, mert szerintük nem védelmezik elég hatékonyan a hazai munkahelyeket.

Az egyensúlyi zavarok a társadalmi élet megannyi területén tetten érhetők. A különböző politikai erőket ugyanis láthatóan váratlanul érte az informatikai-technológiai fejlődés robbanásszerű alakulása. Ennek egyik látványos megnyilvánulása, hogy világszerte, de különösen a fejlett világban az átlagos, várható élettartam rendkívüli módon megnőtt, és ezzel párhuzamosan csökkent a nők szülési kedve. A fejlett országok – kevés kivétellel – egyre jobban öregednek. Egyébként e jelenség alól a fejlődők sem jelentenek kivételt, hiszen az egészségügy fejlődése ott is érezteti jótékony hatásait.

Az egyének a reprodukció megvalósítását a társadalomra bízzák, nem érzik felelősnek magukat benne. „Ha nincsenek gyerekeim, akik idős koromban segíteni tudnának nekem, akkor majd megélek a nyugdíjamból” – nyugtatják magukat az állampolgárok. A jóléti állam virágkorában ez a mentalitás még jogos is lehetett, működött a rendszer. Mára azonban már kimerültek a tartalékok, és nem pusz-

tán a társadalmak elöregedése miatt. Az életfa alsó részén is egyre kevesebben dolgoznak, hiszen a felnőtté váló fiatalok többsége továbbtanul, aktív munkába állásuk időpontja kitolódott. Következésképpen egyre fogyó munkaerőnek kell egyre több rászorulólt eltartani. A nyugdíjak, illetve az oktatás finanszírozása olyan terheket ró a gazdaságokra, amelyeket azok már képtelenek elviselni: vége a jóléti álom álmanak. A hosszabb, de egyben drágább élet költségeit a társadalom nem tudja kezelni. A beteg, szegény nyugdíjasok is megtanulták azokat az életmódttechnikákat, amelyek segítségével tovább tudnak élni. Az eddig jól működő nyugdíjrendszer világszer- te csődbe ment. Gondoljunk bele: a várt 10-20 helyett, legtöbb esetben 30-40 esztendőnyi nyugdíjas időtartamot kellene finanszírozni egyre kevesebb aktív keresőnek.

Megint az egyéni felelősségre kell hivatkoznom. Elsődlegesen mindenki maga igyekezzen a problémáit megoldani: aktív életében takarékoskodjon a nyugodt öregkorra; vállaljon gyermekeket, akik felnőve támogathatják szüleiket; és nem utolsósorban fizessen mindenki minél több nyugdíjelőleget, mert ahogy az aktív keresők bánnak a visszavonult nemzedékekkel, ugyanazt várhatják el utódaiktól is.

Természetesen mindig lesznek olyan egyének, akik önhibájukon kívül kerülnek nehéz helyzetbe, akiken nem kérhető számon az egyéni felelősség. Ekkor kell működésbe lépnie a közösségi szolidaritásnak. A tudomány és a technika mai csodái mellett nem jelent problémát részletesen nyomon követni az egyén munkatevékenységének történetét egész élete folyamán. Aki segítséget kér a közösségtől, az ne tiltakozzon, ha a társadalom jogosan meg akarja ismerni az előzményeket és a jelenlegi körülményeket, hogy milyen okok vezettek a szorult helyzethez. Önkéntes és ellenőrizhető adatszolgáltatással mindenki bizonyítani tudja, hogy szociális helyzetét minden tényezőik idézték elő. Lehet, hogy sokan ezt az orwelli Nagy Testvér államának tartják, én nem félek ettől a veszélytől. Az adatokat a közösség csak akkor kéri, illetve ellenőrzi, ha az egyén segítséget kér – egyébként az államnak semmi köze ahhoz, miként élnek tagjai.

Ez a megoldási javaslat humanista megközelítést képvisel, elutasítja azt a liberális válaszokat. Az egyéni felelősség és közösségi szolidaritás viszonyrendszere ötvözi az individualizmus és a szocializmus/szociáldemokrácia előnyeit. Ugyanis nem csak arról van szó, hogy a jóléti állam jelenlegi formájá-

ban nem finanszírozható, nem továbbvihető. Alapvető problémák vannak magával a jóléti állam koncepciójával. A legnagyobb csapdája, hogy elmosza az egyén felelősségét. Egyéni bajaira nem keres saját megoldást, a társadalomtól várja a segítséget. Az ilyen egyének tömege inkább előbb, mint utóbb, a gazdaság dinamizálásának fékezőerejévé válik.

Miközben a tőke már régóta globálissá lett, addig a munka világa messze lemaradt, nem követte ezt a folyamatot. A haladáseszme gondolatiságában ez a problémakör központi helyet foglal el, és a jövőben egyre többet kell beszélni róla, illetve tenni is. Tony Blair és Bill Clinton már a kilencvenes években felvetették egy nemzetközi társadalmi szerződés megkötésének szükségességét, de egyelőre felvetésük csak az ötlet szintjéig jutott. Mit tartalmazna ez a szerződés? Egyszerűen csak globális méretekben is megjelenítené a munka világának szolidaritását. Országhatárokon belül jól működik a szakszervezetek érdekérvényesítő hatalma, nem véletlen, hogy a tőke menekül a fejlettebb gazdaságokból. Olyan területeket preferál, ahol ez a munkavállalói érdekérvényesítés még nem működik, illetve ahol a kormányzatok garanciát vállalnak, hogy nem is lesz.

A nemzetközi társadalmi szerződésben ki lehetne

kötni, hogy a világ bármely tájékára is költözzön a tőke, mindenütt 33 órás heti munkaidővel, és minimum 3 ezer dolláros havibérrel kell számolnia. Mit tudna erre lépni a globális tőke? Nem köthetne különalkukat, nem kaphatna különleges elbánást, hiszen a nemzetközi társadalmi szerződés a világ összes államát kötelezné. Nem maradna más választása, mint együttműködni a munka világával – immáron globális szinten.

Jelenleg szinte kivétel nélkül minden országban – nálunk is – rettegnek a munkavállalók, hogy mikor költözik el a tőke, mikor szerelik le a gyárat. A szerződés megszüntetné ezt a kiszolgáltatottságot. Egyszer s mindenkorra felszámolna olyan égbekiáltó igazságtalanságokat, hogy míg a világ népességének több mint fele napi két dollárnál kevesebből kénytelen megélni, addig az Európai Unióban egy tehénre napi kilenc dollárt költenek. Ezek tarthatatlan aránytalanságok, rendezetlen viszonyok, amelyeket mielőbb helyre kell tenni. A haladáspártiak azon dolgoznak, hogy kormányaikat meggyőzzék egy ilyen nemzetközi társadalmi szerződés hasznosságáról. Bármennyire is hiszünk a piac szabadságában, a működésébe olyankor feltétlenül bele kell avatkozni, amikor az nem jó az embereknek.

Az elmúlt években egyre inkább arról győződtem meg, hogy a társadalom megújítását szolgáló új gondolatok mostanában többnyire a közép-európai térségből érkeznek. A nyugati társadalmakat a tőke megvette, és így korrumpálta azokat. Az ott dolgozóknak már nincs miért csatába menni, elvesztett láncaikért azonban folyamatosan megfizetnek. A fejletlenebb országokban élő munkásokhoz képest valóban minőségileg többet keresnek, de őket is egyre jobban kizsákmányolja a tőke: miközben az elmúlt évtizedekben hatékonyságuk ötvenszeresére nőtt, addig jövedelmük növekedésének mértéke messze elmarad ettől. Ráadásul egyre nagyobb veszélybe kerül munkahelyük is: vagy a tőke vonul olcsóbb térségekbe, vagy a fejlődő világból érkező bevándorlók happolják el kevesebb pénzért az egyre szűkösebb állásválasztékot.

Ezen a ponton kikerülhetetlen a szakszervezeti mozgalom kérdéskörének a megvitatása. Európában manapság nagy divat, még a baloldalon is, a munkavállalói érdekképviselői szervezetekkel szembeni ellenérzések nyílt kimutatása. Vélhetően mindebben nagy szerepet játszik az a tény, hogy a szakszervezeteket tartják a jóléti állam működési zavarai fő előidézőjének. Tagadhatatlan, gyakran állnak elő olyan

követelésekkel, amelyek a jelenlegi finanszírozási lehetőségekben teljesíthetetlenek.

Az sem tett jót a szakszervezeteknek, hogy baloldali kormányzások idején túl szoros kapcsolatokat ápoltak a hatalmon lévőkkel. Nagy tanulság, hogy nem célszerű, ha beépülnek a kormányzati struktúrába, hiszen a gazdasági folyamatok szabályozása az állam dolga. Ahogy magától értetődő az állam és az egyház szétválasztása, hasonlóan kell tenni a kormány és a szakszervezetek kapcsolatrendszerében is. Az érdekvédelmi szervezeteknek jól definiált partneri viszonyt kell kialakítani a gazdaság valamennyi, többek között kormányzati szereplőjével. Vissza kell térni az eredeti állapotokhoz, vagyis a szakszervezetnek alapvetően nem az állammal, hanem a munkaadókkal kell elszámolási viszonyrendszerben állnia.

Magyarországon és általában Kelet-Európában, a rendszerváltozást követően katasztrofálisan alacsonnyá vált a munkavállalók szervezettségi szintje. Ennek nyilván egyik oka az, hogy a szocialista korszakban a szakszervezeteket is államosították, a dolgozók a munkahelyi és jövedelmi viszonyaik javítását nem tőlük várták, hanem a pártvezetéstől, amelynek természetes részévé vált a szakszervezeti apparátus is. A szervezetlenség másik oka, hogy a korábbi

szocialista nagyvállalatok túlnyomó többsége a politikai, gazdasági változásokat követően szétesett, és helyükre sok kis- és középvállalkozás került. Ezeknél az újonnan alakult cégeknél a szervezettségi fok szinte a nullával egyenlő.

Hazánkban ma alacsony, az egyharmadot sem éri el a többé-kevésbé szervezett munkavállalók aránya az alkalmazottak között, de az is elképzelhető, hogy ez a szint a gyakorlatban még ennél is alacsonyabb. Ennek ellenére tapasztalati tény, hogy a szakszervezetek azoknak a dolgozóknak az érdekeit is képviselik, akikkel nem állnak tagsági viszonyban. Feltétlenül jobb lenne, ha egyre többen csatlakoznának az érdekvédőkhöz, mert így követeléseik nagyobb súlyt kapnának. Vélhetően csak úgy lehet a szakszervezeti tömörüléseket népszerűsíteni, ha bizonyos előjogokat kapnak, ha a társadalmi jólét megteremtésében kikerülhetetlenekké válnak.

A politikai gyakorlatban tény, hogy baloldali kormányzás idején sokkal inkább partneri viszonyt alakítanak ki az állami intézmények a szakszervezetekkel, mint a jobboldali hatalom alatt, amikor gyakran feszült a viszonyrendszer. Pedig a társadalmi béke megőrzésében igenis fontos szerep hárul a munkavállalók érdekképviselőire.

Az alkalmazotti szerződésekben kötelezően szerepelni kellene egy olyan résznek, amelyben a munkavállaló nyilatkozhatna, hogy tagja akar-e lenni a szakszervezetnek, vagy sem. A jelenlegi gyakorlat ugyanis azt mutatja, hogy a munkaszerződésekben kikötik: szakszervezeti tevékenységet nem folytathat a munkavállaló. Ez nem más, mint diszkrimináció, amit mielőbb meg kell szüntetni, és a szerződésekben igenis garantálni kell a szervezethez való tartozás jogát. Míg az egyházak és a pártok esetében teljesen helyénvaló a munkahelyekről való kivonulásuk, addig a szakszervezeteknek éppen itt található lételemük, az életterük.

A szakszervezeteket a megváltozott gazdasági, politikai helyzetben nem csak a munkaadók ellenpólusaként, hanem azokkal együttműködési kényszerben lévő intézményként kell elfogadni. Félreértik feladatukat azok az aktivisták, akik alaphelyzetből a tiltakozásra helyezik a hangsúlyt: a vállalati vezetéssel, illetve az állammal közösen gondolkodó, partneri viszony kialakítására kell törekedni.

Akkor működik jól ez a partneri viszony, ha a szakszervezetek is felelősen állnak a cégüket érintő kérdésekhez. Németországban a Siemensnél lévő szakszervezetek inkább lemondtak a dolgozóknak

szerződésben rögzített juttatások jelentős részéről, hogy így elkerülhessék a munkahelyek megszüntetését. A felelősség vonatkozik a munkavédelmi szabályok betartatására is, vagy például a dolgozóklopásainak megakadályozására. A szakszervezetek sokat tehetnek a fegyelem erősítéséért, illetve az olyan munkahelyi állapotok kialakításáért, amelyekkel cégüket a piaci versenyben előnyös helyzetbe hozhatják.

Az is fontos, hogy a szakszervezeti aktivisták ne csak a beszéljenek, és a lógósok ne kaphassanak védelmet az érdekvédelmi szervezetektől. Mindezek az elemek meghatározói részei annak az új egyensúlynak, amelyet a szakszervezetek és a cégek vezetése, valamint az állam között kell kialakítani. Kelet-Európában napjainkban nem népszerű az értékesítési és termelési szövetkezetek fontossága mellett kiállni. Előbb-utóbb azonban a gazdálkodók is belátják, hogy az Európa nyugati felében virágzó szövetkezesek jelenthetik az igazi védőhálót a piaci folyamatok szélsőségei ellen.

A szabadság kis köreinek, a civil szféra megannyi egyesületének, társaságának, csoportjának szintén meg kell találniuk a helyüket a társadalom és az állam közötti új egyensúlyban. Mindezzel együtt járnak az

új arányok is: milyen és mennyi feladatot vállalnak át az államtól, és azt milyen anyagi háttérrel végzik el?

Kiindulási pontként azt mondom, hogy a civil szervezetek, ezek az önszerveződésen alapuló kezdeményezések lehetőleg saját erőből finanszírozzák tevékenységüket; főleg ha azért hozzák létre, hogy kedvtelésüknek, hobbijuknak hódoljanak szervezett, közösségi formában – például lövészegylet, vagy állatbarátok köre. Mint az egyházak esetében, itt is érvényes az a tétel, hogy a klubtagok tartsák el a klubot! Természetesen más a helyzet, ha társadalmi célú kezdeményezést indítanak el, vagy ha az állam felkéri őket bizonyos társadalmi feladatok elvégzésére, és ehhez megfelelő támogatást is ad. Ugyanakkor ezt nem igazán tartom jó gyakorlatnak, hiszen ha az állam saját hatáskörét nyugodt szívvel delegálja egy állampolgári szerveződésnek, akkor feltehető a kérdés: az adott területen szükség van-e egyáltalán állami gyámkodásra?

A civil társadalom akkor válik nagykorúvá, akkor lesz igazán erős, ha nem szorul központi támogatásra. Az a kezdeményezés léphet fel önérvényes, amely saját lábán tud állni, nem szorul rá semmiféle állami apanázsra. Eleve megkérdőjelezem az olyan civil csoportok alakításának ésszerűségét, amelyek

tulajdonképpen semmi másra nem törekszenek, mint költségvetési pénzek bezsebelésére.

Az államnak hajbókoló civil egyesületek az én szememben olyanok, mint a példázatbeli disznó, aki a tyúkkal üzleti vállalkozásba kezd, és a megalapítandó „ham and eggs” cégbe saját sonkáját viszi be apportként. Néhány nap múlva jut csak az eszébe, hogy milyen rossz boltot kötött: a tyúknak csak a tojásait kell adnia, de neki a lábait kell levágni. Így vannak ezzel azok a civilek is, akik az állami pénzszerzés vágyától vezéreltetve olyan hatalom kegyeit keresik, amely már csak arányait, befolyását tekintve sem lehet egyenlő partnerük.

A civil társadalom akkor működik jól, ha olyan feladatokat igyekszik önerőből ellátni, amelyeket ha nem végezne el, akkor az állam óhatatlanul átvenne, és akkor adóelvonás formájában az állampolgároknak többet kellene az államkasszába befizetni. A jól működő polgárőrségek például azt jelentik, hogy az adott körzetben kevesebb rendőrré és járőrautóra lesz szükség, tehát az egyén saját kezdeményezésével hozzájárul az olcsóbb állam kialakításához. Ha mindehhez támogatást kér, akkor végeredményben saját zsebét rövidíti meg, hiszen az állam az adófizetők pénzét osztogatja.

A fejlett társadalmakban egyre erősebbek a civil kezdeményezések, és védelmüket megfelelő jogi háttér garantálja. Létezésük indokolt, szükséges, de még nem tisztázott, hogy milyen feladatokat kellene igazából ellátniuk. Ehhez elsősorban az államnak kellene tisztáznia, hogy az adóbevételekből milyen jellegű feladatokat képes, illetve akar ellátni. Ahol a központ megvonja saját kompetenciájának a határát, onnantól szabad a pálya a civileknek.

Magyarországon rengeteg olyan szerveződés jön létre, amelyek kifejezetten állami pénzeket céloznak meg. Helytelennek tartom ezt a megközelítést, mert fordítva gombolja a kabátot. A civileknek egy adott feladatra kell szerveződniük, és ha történetesen az egybeesik valamilyen állami feladattal, valamint az állam kéri is a segítséget, akkor szó lehet támogatásról.

A civil szervezetek általában nem politikai érték-választások mentén szerveződnek, de naivitás azt gondolni, hogy politikamentesek lennének. Szerencsésnek tartom, ha a pártoktól egyenlő távolságokat tartanak, de ez sokszor csak álom marad. Nyilván jobban húznak ahhoz az oldalhoz, amelytől támogatást is kapnak, illetve az adott civil kezdeményezésen belüli vezérfigurák politikai állásfoglalása meghatározó lehet. Legtöbb esetben politikailag is aktív sze-

mélyiségek hozzák létre a különböző civil egyesületeket. Ezért is szoktam mondani a szocialista pártbéli tagtársaimnak, hogy a civil szerveződésekbe kelleme eljárni, és oldott beszélgetésekben előadni elképzeléseinket. Sokkal hasznosabb időtöltés, mint állandóan egymást győzködni.

Nincs abban semmi kivetnivaló, ha a civil szerveződések véleményt formálnak politikai kérdésekben. Például a keresztény ifjak egyesülete, vagy a védegyletek a jobboldali, konzervatív erőkhöz húznak, míg az emberjogi, vagy környezetvédő mozgalmak inkább a baloldalt részesítik előnyben. Felesleges próbálkozás lenne az egyesületi élet depolitizálása. Senki nem tilthatja meg, hogy a különböző klubok, egyesületek, vadászegyletek összejövetelein ne politizáljanak a tagok. Képmutatóknak tartom az olyan civil szerveződések, amelyek tagadják, hogy politizálnának.

Egyébként is vannak olyan civil szerveződések, mint például a parlamenti sportegylet, dalárda, vagy éppen vadásztársaság. A kezdeményezéseknek teret adó intézmény jellegéből is adódik, hogy az egyébként különböző pártokat képviselő tagok a focimeccs utáni sörözés közben megvitatnak politikai kérdéseket.

Gyakorlati tapasztalatból tudom, hogy az államnak nem könnyű vállalkozás párbeszédet folytatni a civilek képviselőivel. Először is a hatalmi intézmények nem tudnak – de nem is akarnak – mindenkit egyformán szeretni azért, mert civilek. Másrészt nehéz megmondani, hogy milyen szempontok alapján lehet eldönteni mely szervezetek reprezentatívak, s melyek nem; melyik folytat valós tevékenységet, s melyik gittegylet csupán; azt végképp nehéz meghatározni, hogy egy-egy kezdeményezésnek mekkora a támogatottsága.

A párbeszédet nehezíti, ha minden civil szervezet külön-külön akar leülni az asztalhoz. Azt tartom jó megoldásnak, ha egy adott érdeklődési terület különálló csoportjai, az általam egysütetű szervezeteknek nevezett kezdeményezések képviselői első lépésben egymás között megállapodnak közös álláspontjukról, s az államnak már csak az országos szintű vélemény képviselőivel kell tárgyalni. Helyi szinten nyilván árnyaltabb a helyzet.

Az önkormányzatok ezzel szemben akkor működnek jól, ha napi tevékenységükben úgy nyilvánulnak meg, mintha félig civil, félig állami szervezetek lennének. Mindkét irányban meg kell felelniük, mindkét helyről be kell fogadni a hatásokat, de egy

kicsit a civilek felé nyitottabbaknak kell lenniük. Míg az állam szabályoz, addig az önkormányzat végrehajt, a civil szféra pedig öntevékeny.

Társadalmi vitát kellene folytatni az önkormányzatiságról, mert még nagyon sok a ködös, zavaros elképzelés arról, hogy mi is az elsődleges feladata. Egyelőre nagyon sok központi finanszírozással párosuló állami feladat hárul az önkormányzatokra. Ugyanakkor vészterhesnek tartom azt a tendenciát, hogy ezek a feladatok egyre szaporodnak, miközben egyre kevesebb pénzt kapnak rá. A haladáspártiak jól teszik, ha egyik jelszavukként állandóan azt ismételtetik, hogy „több pénzt az önkormányzatoknak!” Ezt azonban nem csak hangoztatni kell, hanem tenni is a megvalósulásáért.

Az állam vonuljon vissza az önkormányzatok javára, ezzel párhuzamosan fogja vissza költekezését, és a forrásokat egyre nagyobb mértékben adja át a helyi szintnek. Továbbra is bőven lesznek még csak központilag finanszírozható feladatok (például a hadsereg fenntartása), de a mindennapi életet meghatározó ügyek döntő többsége önkormányzati hatáskörbe tartozik. Megnyugtatóan tisztázni kellene az állami és önkormányzati feladatok pontos határvonalait. Nem csak országos, de európai szinten is.

Nem kerülhető ki a korrupció kérdése sem. Nem mentegetni akarom a rendszerváltozás utáni kelet-európai politikai elitet, de téved az, aki ezt a problémát pusztán a mi térségünk rákfenéjeként értelmezi. Világméretű jelenséggel állunk szemben. A nyugat-európai politikusok fizetése sokszor egyáltalán nem ad magyarázatot luxus életkörülményeikre.

„A politikát kétféleképpen teheti valaki a hivatásával: vagy a politikáért, vagy a politikából él” – írta közel száz éve Max Weber, de rögtön hozzátette, hogy a politikusok személyes gazdagodását ez a tény sem magyarázza. Olyanokat is elkap a mohóság, akik látzólag nem szorulnának rá a hatalom adta gazdagodási lehetőségre, vagyis nem a politikából élnek, mert vagyonuk egyébként gondtalan életet nyújtana még az unokáiknak is. Megfordítva: a politikából élők sem feltétlenül tolvajok; azért, mert nekik ez az egyetlen jövedelmi forrásuk, még nem feltétlenül használják fel befolyásukat tisztességtelen vagyonszerzésre.

Társadalmi képmutatásnak tartom azokat a felvételeket, hogy a politikusoknak is átlagjövedelmet kellene adni. Először is azért igazságtalan, mert a politikai elit közel sem keres annyit, mint a nagyvállalatok menedzserei. Még Nyugaton is minőségi a különbség, a politikusok egyáltalán nem engedhetnek

meg maguknak olyan luxusdolgokat, mint a vállalati vezetők. Kivételt jelentenek az olyan közéleti vezetők, akik a gazdaság világából átugrottak a politikába, mint például az a Berlusconi, aki jóllehet sikeres vállalatbirodalmat épített fel, de Olaszországot már kevésbé hatékonyan igazgatja.

Másodszor azért igazságtalan, mert a korrupcióra való hajlamot csak erősítheti az alacsony politikusi jövedelem. „Csak arra vigyázz, hogy ne bukj le, jól hazudj!” – ez lenne az azonnali következménye. Pápíron átlagos lenne a jövedelmük, de különféle trükkökkel kipótolnák fizetésüket. Ebben az esetben a társadalom kétszeresen is rosszul jár: a zsebbe kerülő pénzt is tőle veszik el, és a rossz döntés következményei is rajta csapódnak le. Inkább legyen nagyobb a fizetése, mint rossz, korrupt döntéseket hozzon.

Hiszek abban, hogy a korrupcióra való hajlamot igenis csökkenti a magasabb járandóság. Ilyen helyzetben azért jobban meggondolja magát mindenki, hogy érdemes-e kockáztatni, ha egyébként sem keres rosszul. Mindig lesznek olyanok, akiknek semmi sem elég, ez is igaz, de az ilyen magatartás már túlmutat a korrupció jelenségén.

Nem véletlen, hogy az Európai Unió biztosai magas fizetést kapnak. Nem is hallani sok visszaélés-

ról. Ha mégis felszínre kerülnek ilyen ügyek, akkor nincs pardon, mert az érintettek nemhogy szomorú gyermekkorukra, de a társadalmi megbecsülés hiányára sem hivatkozhatnak.

A korrupciót egyébként nem könnyű meghatározni, határvonalai homályosak, szakmánként eltérő formákban bukkan fel. A hálapénz, az éttermi borralaló, az autószerelőnek adott jutt – mindezek miként értelmezhetők?

Csak akkor lehet visszaszorítani a korrupciót, ha a gazdaság szereplői egyre szabadabb feltételek között létezhetnek. Szinte már közhelynek számít, hogy minél bonyolultabb, és minél magasabb az adózás, annál jobban felüti fejét a korrupció. Az adókedvezmények átláthatatlan rendszere nem más, mint intézményesített korrupció. Ha őszinteségi pirulát adnánk be egy nagyvállalati vezetőnek, akkor napokon keresztül sorolná azokat a módszereket, amelyek révén elkerülheti az adófizetést. Az egyszerű emberek ezzel szemben zokszó nélkül elfogadják munkahelyük APEH-bevallását.

Mindennapi életünk más területeihez hasonlóan az adórendszert is radikálisan egyszerűsíteni kellene. A közteherviselés mértékét ugyanis napjaink Magyarországon nagymértékben meghatározza, hogy ki

mennyire jártas a jogszabályokban. Akkor jó és igazságos az adórendszer, ha a bankár és a kukás egyenlő eséllyel tudja megérteni. A legnagyobb pofátlanságnak tartom, hogy a munkajövedelmet sokkal jobban megadóztatják, mint a tőkejövedelmet. Minimum azonos megítélés alá kellene esniük.

Ugyanígy, korlát közé kellene szorítani a nemzetközi tőkét is, amely pánikszerűen menekül az olcsóbb helyekre. A fogyasztókkal szemben globális árakat érvényesít, termelőként azonban már egyáltalán nem ez a szempont határozza meg működését. Ezen a ponton is nagyon helyénvalónak tartom Bill Clinton elvetélt ötletének felmelegítését, vagyis hogy a nagy nemzetközi pénzügyi átutalásokat is meg kellene adóztatni.

A környezetvédelmi kérdések napjaink egyik legfontosabb politikai ügyévé, és egyben az új egyensúlyok meghatározó elemévé váltak. Az írott és elektronikus sajtó valósággal rázúdítja az emberekre a világvége állapotot tükröző, egyre aggasztóbb híreket. Hol az üvegházhatás globális következményeiről, hol a sarki jégtömegek megolvadása által bekövetkező tengerszint emelkedésről, hol a mágneses pólusok felcserélődésével járó kiszámíthatatlan következmé-

nyekről hallani. Vannak tudósok, akik a részecskegyorsító intézetekben folyó kísérletek szüneteltetését követelik, mert szerintük olyan láncreakciók indulhatnak be, amelyek hasonlóak lehetnek a világegyetem születését előidéző „nagy bummhoz”. Mások a mesterséges intelligenciától féltik az emberiséget, de sokan legszívesebben a nanotechnológiával való próbálkozásokat is leállítanák. Az összejt és a klónozás körüli viták pedig már rég nem a tudományról, hanem az etikáról és a vallásról szólnak.

Az emberek csak kapkodják a fejüket, igazából nem is értik miről van szó, és teljesen tanácstalanokká válnak, amikor kiderül: a tudós társadalom is bizonytalan. A megalapozottnak tűnő állításokat rögtön legalább annyira hitelesnek feltüntetett cáfolatok követik. A politika sem tud eligazítást adni, hiszen legtöbb esetben a döntéshozók is egymásnak gyökeresen ellentmondó szakértői véleményekre alapozzák állásfoglalásaikat.

A tudományos élet jónéhány területen annyira előreszaladt, hogy maguk a szakemberek sem látják át kísérleteik következményeit. Rövidtávon talán még nem ütköznek ki a veszélyek, de évtizedek múlva esetleg igen, és akkor már beláthatatlan következményekkel járhatnak. Különösen igaz ez a genetikai-

lag módosított növényekre: itt és most a tömegélelmezés szempontjából jó dolog, de biztosak lehetünk-e abban, hogy nemzedékek múlva nem lesz-e rossz hatása. Elég a magyar származású biológus, Pusztai Árpád kísérleteire hivatkozni, aki angliai laboratóriumában patkányokat genetikailag módosított burgonyával táplált, s döbbenetesen állapította meg a bél- és immunrendszerben gyorsan fellépő káros elváltozásokat. Kísérletei eredményeit nyilvánosságra is hozta, majd állását azonnal el is vesztette, mert rögtön akadtak olyan biológusok, akik cáfolták adatait.

Ha felkészült tudósok között ilyen alapvető véleménykülönbségek vannak, akkor hogyan foglalkozhatunk állást a hozzá nem értő kívülállók?

Nyilván érzelmi, illetve morális alapon. Az úgynevezett zöld gondolkodást, a környezetünk állapotáért aggódók hozzáállását többnyire az érzelmi túlfűtöttség jellemzi. Sok a szélsőséges megnyilvánulás, nem jellemző a higgadt átgondolása a felmerült kérdéseknek. Ebben természetesen nagymértékben ludas a tudomány, hiszen sokszor maguk a szakemberek keltenek apokaliptikus rémképeket. Idő előtt, a kötelező szakmai fórumokon való megmérettetés előtt nyilvánosságra hoznak olyan sötét elemzéseket, amelyek legtöbbször csak elméleti felvetéseknek tekinthetők.

Itt van például a sokat emlegetett globális felmelegedés kérdésköre, amellyel kapcsolatban még mindig sok a tisztázatlan körülmény. Sokan hajlamosak ugyanis megfélekedni arról, hogy Földünk éghajlata az emberi beavatkozás nélkül is jelentős mértékben változik, illetve változott az elmúlt évezredekben, de még rövidebb távon is – minden emberi beavatkozás nélkül. Kevesen tudnak például arról, hogy a XIV. századtól egészen az 1800-as évekig Európában úgynevezett kis jégkorszak zajlott le, például a Duna is rendszeresen befagyott. Azt is mondhatnánk tehát, hogy a mostani felmelegedés visszatérés a korábbi állapotokhoz. És ez egyáltalán nem cinizmus, egész egyszerűen és sajnálatos módon nem tisztázott kellőképpen, hogy az abnormálisnak tűnő környezeti változásokban mennyi az emberiség, és mennyi a természet felelőssége.

Mindez természetesen semmi hatással nincs a környezetünkért aggódókra, akik százsámra hoznak létre olyan csoportokat, egyesületeket, szervezeteket, vagy mozgalmakat, amelyek kizárólag egy ügyre, a környezetvédelemre koncentrálnak. Nem vonom kétségbe a jó szándékukat, de nem hiszem, hogy ezek az „együgyű” (azaz, egyetlen ügygel foglalkozó) szerveződések jelentik az adott kérdésekre a

választ. Éppen egyoldalú, szűkítő megközelítésük-ből adódóan képtelenek átfogóan, nagyobb összefüggésekben látni a jelenségeket. A környezetvédők-től kölcsönözve egy szép, és nagyon igaz természeti képet: az Amazonas-vidék ősrengetegében egy pillangó szárnycsapkodása tomboló hurrikánt idézhet elő Florida fölött. Számomra ebből a markáns példából logikusan adódik az a gondolat, hogy a környezetvédők által felvetett kérdéseket is nagyobb összefüggés-rendszerekbe kellene helyezni, és ez már a politika, legfőképpen a haladóparti megközelítés feladata.

A zöldeknél jóval óvatosabban közelíteném meg az olyan kérdésekben való érzelmileg túlfűtött vélemény-nyilvánítást, mint például a Zengő-hegyi lokátor-állomás kérdése. Elfogadom, hogy az építkezés megzavarja és veszélyezteti az ott élő ritka állatfajokat. Azt is valószínűnek tartom, hogy a lokátorhoz vezető út is elrondítja a környezetet. De. Ilyen kifogásokat más helyszínekkel kapcsolatban nem lehet ugyanúgy felhozni? A NATO katonai szövetséghez való tartozásunkból, és az ország földrajzi fekvéséből adódóan a lokátor-állomás építése indokolt. Márcsak környezetvédelmi szempontból is: ugyanis, ha a mi hozzájárulásunk a szövetségi légtér védel-

méhez a lokátorok telepítése, akkor nekünk kevesebb katonai repülőgépet kell rendszerbe állítani, vagyis kisebb lesz a légiflottánk. Tehát: nem dübörög a fejünk fölött annyi vadászgép, kevesebb az üzemanyag-fogyasztás, nem kell annyi katonai repülőtér. Ebből is látható, hogy az összefüggésekben való gondolkodás a zöldek ügyeit is elősegítené, bár éppen az érzelmi túlfűtöttség miatt erre egyelőre kevés az esély. Az megint más kérdés, hogy a Zengő-hegyi lokátor-állomás kérdésében szükség lett volna társadalmi vitára, minden vélemény meghallgatására, s döntést csak azután lehetett volna hozni. De nem győzőm ismételtlen hangsúlyozni: közösségi szolidaritást csak akkor várjunk el, ha az egyéni felelősség oldalát is rendeztük. Ne csak öncélúan tiltakozzunk, nézzük meg előtte, hogy mit tudunk mi magunk tenni, minden szempontot figyelembe vettünk-e álláspontunk kialakításakor.

Vissza-visszatérő téma a Duna szabályozása is. Ebben a kérdésben is az érzelmek döntöttek a racionalitás fölött. Ki emlékszik ma már arra, hogy a Vaskapu duzzasztógátjának megépítése előtt Magyarország jelentős kaviár exportőr ország volt. Korábban a Fekete-tengerből messze északra felúsztak a vizák (lásd: Vizafogó), és a magyar halászoknak jó megél-

hetést jelentett a kifogott halakkal és ikrájukkal való kereskedés. De hol van már a viza? S hol van már a magyar kaviár export? A Vaskapu duzzasztógátja mára a tájkép része lett, elfogadtuk. Egyébként is, ha mai környezetünket összevetnénk a jóval korábbi, mondjuk a honfoglalás kori összképpel, akkor megdöbbenénk a különbségen. Abban az időben a Duna-Tisza közötti Alföld mocsaras, lápos terület volt. Az erdőirtások, a lecsapolások, majd a nyír- és akác-fák telepítése után a talajvíz szintje nyolc-tíz métert csökkent. Ennek következtében az elmúlt évszázadban a Duna-Tisza köze radikálisan átalakult, s ma ott tartunk, hogy a FAO (az ENSZ Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete) félsivatagos területté nyilvánította.

A XIX. században elődeink nagy vívmánynak tartották a Tisza szabályozását, és ez a büszkeség sok szempontból indokolt is volt. Igen ám, csak éppen megfeledeztek arról, hogy a folyó és mellékágai a meder két partján körülbelül 10-15 kilométeres sávban kiterjedve jelentős vízfelületet adtak, amely a szabályozást követően eltűnt. Ennek következményként a Tisza mentén a gátrendszer ma sok helyen a települések fölött több méterrel tornyosul és a talajvíz szintje drámaian csökkent. Ezeket az anomáli-

ákat próbálták korábban felszámolni a Tisza-tó létesítésével, napjainkban pedig a Vásárhelyi-terv továbbfejlesztésének megvalósításával. Vagyis visszaadni a korábbi vízfelületet.

Fogadjuk el, hogy az ember, és az emberi tevékenység szinte minden vonatkozása jelentősen alakítja, megváltoztatja környezetünket. A mezőgazdasági tevékenység az egyik legnagyobb természet átformáló erő. Elég csak az erdőirtásokra, a talajminőség megváltoztatására, a kemikáliák földbe juttatására gondolni. A természetnek az ember is része, és jó ideje a civilizációk életműködései nagyban átalakították a környezetet. A mesterséges beavatkozások ma már természetes részeit alkotják a Föld nevű bolygónak. Sokszor nem tudjuk megjósolni, hogy az emberi beavatkozás milyen következményekkel jár, de újra és újra hangsúlyozom: az ember és tevékenysége is a természet része. Rettenetes környezeti katasztrófák az ember előtt is voltak, illetve beavatkozásunk nélkül is a növény- és állatvilág számtalan faja kipusztult.

Mindez nem jelenthet felmentést a felelősség alól. Képességeinkhez és tudásunkhoz mérten ügyelnünk kell a természet egyensúlyának megőrzésére. A lehető legnagyobb körültekintéssel kell eljár-

ni, de megint csakis az összefüggések rendszerében. A Balaton északi partján tízévente hernyóinvázió lép el a településeket és az erdőket, s a környékeliek nem értik, miért nem irtják permittel őket. Nos, ha az illetékes hatóságok ezt megtennék, akkor utána a permetezés okozta halpusztulás miatt lenne nagy felzúdulás. Verébre se szokás ágyúval lőni.

A környezetvédelem alapvetően egyensúly kérdése. Minden beavatkozás a természetbe óriási körültekintést kíván. Még a legártalmatlanabbnak tűnő változtatást is érdemes modellezni, illetve a döntés előtt az érintettekkel és szakemberekkel megvitatni. A környezetvédelem társadalmi befektetés, csúnya szóval: üzlet. Minden ráfordított fillér, később sok-sok forint megtakarítást jelenthet. Szerencsére ma már a környezetvédelmi technológiák fejlettek; igaz, költségesek is, de még mindig olcsóbbak, mintha spórolnánk rajtuk, s később drágán fizetnénk a következményekért. A megelőzés takarékoságot jelent. A környezetvédelem sokszor nem látványos beruházás, de nem felesleges pénzkidobás. A kár megszüntetése többbe kerül.

A környezetvédelem azon kevés kérdések egyike, amelyben nincs kizárólagos nemzeti szempont. Sőt, ez az a terület, ahol szinte magától adódik a nemzet-

közi összefogás fontossága. Magyarországon például nem erednek folyók, befogadók vagyunk: nem mindegy milyen minőségű víz lépi át a határt, a szomszédok mennyire szennyezik azt. A környezet károsítása sok esetben visszatér származási helyére, elég utalni a romániai szennyezésekre, amelyek átfolynak hazánkon, de a Dunából a végén visszakapják. Minden ország felelős ilyen értelemben: önmagáért és a szomszédokért is. A széndioxid kibocsátás mérséklésére azonban csak globális megoldás születhet. Minden nemzetnek be kell tartani a szigorú korlátozásokat. Egyébként is arra kell törekedni, hogy a környezetvédelmi előírásokat mindenütt betartsák, már csak azért is, mert ez üzleti kérdés, alapvetően befolyásolja a gazdasági teljesítményt. Akik mellőzik az ilyen beruházásokat, azok versenyelőnybe kerülnek. Az Európai Unió ebből a szempontból is kérélnhetetlenül betartatja tagországaiban az előírásokat. Az másik kérdés, hogy ez az unióon kívül már nem kötelező érvényű, s a tagállamok hátrányos helyzetbe kerülnek a renitensekkel szemben. Nagy előrelépés lenne, ha legalább kontinentális szinten megállapodás születne a környezetre ártalmas technológiák felszámolása ügyében.

Híve vagyok az új energiaforrások feltárásának,

hiszen a hagyományos szén- és olajforrások kimerül-
lőben vannak, és egyébként is környezetszennyezők.
Izgalmas, érdekes terület például a szélenergia hasz-
nosítása. Ha kocsival áthajtunk az osztrák határon
Bécs irányában, akkor néhány kilométer után saját
szemünkkel láthatjuk a hatalmas területet elfoglaló
ormótlan, ronda szélérőműveket. Tudom, ez alapve-
tően nem esztétikai kérdés, s a szén- és olajfeldolgo-
zó létesítmények jóval csúnyábbak, mégis zavarják a
tájképet, de ami még ennél is fontosabb, a környé-
ken élő állatvilágot is. A hatalmas lapátok által keltett
vibráció több kilométeres körzetben elzavarja a bo-
garaktól a nagyobb testű emlősökig bezárólag a tel-
jes faunát. Bármennyire is tiszta energiaforrás, lám,
ennek is vannak nem kívánt mellékhatásai. Itt jegy-
zem meg, hogy hazánkban vannak olyan előírások,
hogy bizonyos védett madárfajták életterétől milyen
távolságra végezhető emberi tevékenység. Túlzásnak
tartom, hiszen, mint fentebb mondtam már, az em-
ber is része a természetnek, mint ahogy az általa al-
kotott mesterséges létesítmények is, mint például a
behemót szélmalomok, amelynek tervezői valami-
lyen oknál fogva nem gondoltak a táj élővilágára.

A nukleáris energia is bizonyos értelemben tiszta,
és a világon egyre elterjedtebb az alkalmazása. Ha jól

belegondolunk a napenergia is magfúzió eredménye, igaz, a Földre – szerencsére – már csak legyengített formában, fényként és hőként jut el. Az atomenergia bármennyire is biztonságosnak tűnik, egyelőre még sok kérdőjelet hordoz. Ijesztően sok az üzemi baleset, Csernobil hatása máig érezhető.

Ha az energiából kevés van, akkor talán az egyik leghatékonyabb módszer a takarékoság lehet. Nagy vívmánynak tartják a légkondicionáló berendezést, világszerte legalább annyi van belőlük, mint az autókban. Nagy veszélyforrást jelenthet még, hiszen a légkondicionáló a legmelegebb időszakban fűti a környezetet: nem tudom ez mennyire jó? A régi rómaiak, de a világ más tájain élők is megfelelő építészeti megoldásokat találtak ki a hőség ellen, és ezek egészen a XX. századig jól is működtek, csak aztán elfelejtődtek a légkondi bevezetésével. A régi magyar parasztházak is úgy épültek, hogy nyáron hűvösek, télen meleg volt, természetes hőszabályozóként működtek.

Az elmúlt években az eróművek egyre inkább rátertek a tűzifák használatára: megnőtt az igény az erdőfák, a gyökerestől kitépett farönkök iránt. Ennek következtében az árak az égbe szaladtak, és vidéken sokan nem tudják megfizetni tűzifát. Az ő panaszaik-

ról keveset hallani, miközben a városokban nagy felzúdulást okozott a 10-15 százalékos energiaár-emelés.

Az Európai Unió egyébként támogatja a tüzelési célú növények termesztését, és ezzel a lehetőséggel Magyarországnak élnie kell. A nálunk termesztendő energiatüzelőknél nagyobb energiaértéke van, mint a barnaszénnek. Arról nem is beszélve, hogy ipari méretekben történő előállítás olcsóbb, mint a gázbehozatal. Másfél hektárnyi terület egy családi ház éves energia szükségletét fedezni tudja.

A jövőt illetően helyénvalónak tartanám annak átgondolását, hogy mivel az energia közszolgáltatás, az adóelszámoláshoz hasonlóan az állam és polgára között energia-elszámolás is legyen. Minden energia – a víz is – jelentős állami hozzájárulással jut el a fogyasztóhoz: erőművek építése, hálózat kialakítása, karbantartás, és így tovább. Minél többet fogyaszt valaki, annál többet is fizetne. Az adókulcshoz hasonló módszer bevezetése helyénvaló lenne. Mindenki elszámolhatna az elfogyasztott energiával, és az sem lenne baj, ha az állam jelezné, hogy mennyi a központi hozzájárulás. Így egyre többen felismernék, hogy az energiával takarékoskodás ügye nem csupán környezetvédelmi kérdés, de szigorúan zsebre menő kérdés is.

FEJLŐDÉS ÉS INNOVÁCIÓ

„Inkább megbuknék olyan
ügyért, amely végül győzelemre
jut, mintsem győzzek olyan
ügyben, amely végül elbukik.”

(WOODROW WILSON)

Nincs olyan kormánya a világnak, amely ne a gazdaság eredményeinek felmutatásával akarná sikerét igazolni, és ehhez a szándékukhoz igyekeznek is megfelelő rövid és hosszú távú programokat alkotni. Ugyanakkor a gazdaság az a tevékenység, ahol a kormányok kifejezetten sokat tudnak rombolni, építeni azonban szinte alig. Karl Marx másfél évszázaddal ezelőtt rámutatott arra, hogy a gazdaságnak törvényszerűségei vannak, s ezek annak rendje és módja szerint be is következtek a XIX. század közepét követő fejlődésben, jóllehet nem egy kormányzat belebukott abba a csalfá reménybe, hogy úrrá tud lenni a sokszor kiszámíthatatlannak tűnő folyamatokon.

Marx óta sok víz lefolyt már a Dunán, de a gazdasági törvényszerűségekről mondott marxi gondolatok érvényessége mit sem változott. A gazdaság olyan, mint a természet: azt hisszük, ismerjük minden zegét-zugát, pedig igazi arcát sohasem mutatja meg. Hirtelen, egyik pillanatról a másikra olyan változások következhetnek be, amelyek örvénylő hurrikánja városokat tarolhat le, s kitörő vulkánjai szigeteket robbanthatnak szét, vagy éppen emelhetnek a tengerszint fölé.

Ahogy a kormányok a vulkán kitörését sem tudják megakadályozni, ugyanúgy kevés ráhatásuk van a gazdasági folyamatokra is. Illúzió azt gondolni, hogy Magyarország különböző monetáris, kereskedelmi politikai fogásokkal befolyásolni tudja a meghatározó gazdasági folyamatokat. Erre csak az igazán nagyok képesek, legfőképpen az Egyesült Államok, már csak azért is, mert a kulcsvaluta az övé. A többi nemzetgazdaság legfeljebb bekavarhat, de ez olyan, mint a bolhacsípés. A kicsik egyetlen eszköze az alkalmazkodás, a nagyokkal való megállapodások elérése.

A gazdaság öntörvényei azonban még a legnagyobb nemzeteket is számtalanszor hozzák előre nem látott, váratlan helyzetekbe. A különböző prognózisok sem sokat segítenek a kiszámítható terve-

zésben. Nemrégiben okozott ugyancsak nagy felhördülést a világ egyik legjelentősebb olajkitermelő vállalatának, a Shellnek a bejelentése, miszerint alaposan elszámították magukat az olajkészlet nagyságát illetően. Kiderült, hogy nagyságrenddel kevesebbet tudnak kitermelni, mint az üzleti tervekben szerepelt.

S ha már az olajnál tartunk: a globális gazdaságot, s ezen belül szinte minden nemzetgazdaságot alapjaiban rázott meg 2004 nyarán az olaj világpiaci árának meredek emelkedése, augusztusban már a hordónkénti 50 dolláros szintet is meghaladta. Az előzetes elképzelések sorra borulni kezdtek: akinek addig jól állt a szénája, a nyereségét hamar elvitte a magas olajár. Ellenben olyan bukdácsoló gazdaságok, mint például a venezuelai, vagy az orosz, hirtelen erőre kaptak. Hugo Chavez a hirtelen és váratlanul jött nyereséget szociálpolitikai befektetésekre tudta fordítani, így aztán egyáltalán nem meglepő, hogy jobboldali ellenzéke a népszavazáson vereséget szenvedett.

Napjainkban a szakemberek között szinte teljes az egyetértés abban, hogy a korrekt gazdasági elméletek a fenntartható fejlődés koncepcióját tartják annak a helyes megközelítési módnak, amelyet a világ-

nak ma követnie kell. Olyan makrogazdasági egyensúlyokat, és fejlődési irányokat kell találni, amelyek nem tesznek jóvátehetetlen kárt az élet egyéb területein.

Abban is teljes az összhang, hogy a fejlődés egyedüli motorja az innováció. Ez mindenképpen jó hír a magyar gazdaságnak. Még akkor is, ha a jelenlegi folyamatokat ennek az ellenkezője határozza meg. Kétségtelen tény ugyanis, hogy a magyar gazdasági fejlődésnek jelenleg abszolút korlátját jelentik azok a társadalmi reflexek, amelyek ellene hatnak az innovációnak. Valóságos nemzeti betegség az újdonságok lebecsülése.

A magyar emberek többsége idegenkedik az újszerű megoldásoktól. Nem vagyunk egyedül, hiszen az Európai Unió többi tagállamában, de magában az EU intézményeiben is nagy gondot jelent a bevett módszerekhez való makacs ragaszkodás, több mint egy évtizede görcsösen keresik az innováció útját, de hozzánk hasonlóan nehezen lódulnak meg. Az európai közösségnek jóval több bátorságra lenne szüksége az előtte tornyosuló problémák megoldásához.

Az Európai Unió szerintem nagy hibát követ el, hogy nem vezeti be következetesen minden országban az eurót. Meg kellene tenni, bármi áron, a tilta-

kozások ellenére is. A közös európai valuta egységes használata lehetne az EU igazi húzóereje, amely néhány éven belül megváltoztatná a gazdaságot. Magyarországon a jelenlegi elképzelések szerint csak 2009-ben vezetik be az eurót: azt szeretném, ha már holnap, legrosszabb esetben holnapután megtörténne. Még ha szidnának is érte! De hát ez most csak 2009-ben jön el. Tény ugyanakkor, hogy már 2004-ben is vannak olyan kiskereskedelmi cégek, amelyek forgalmuk 5 százalékát már euróban intézik, nem is beszélve az euró-alapú hitelkártyákról.

Szembe kell nézni azzal a ténnyel, hogy ma már klasszikus értelemben a kis nemzeteknek nincs önálló gazdaságpolitikájuk. A nemzetközi vállalatok mérete napjainkban olyan nagyságrendeket ért el, hogy messze meghaladják a legtöbb ország gazdasági erejét. Van olyan multi, amelyik ha bejön az országba, akkor 10 százalékkal növeli a nemzeti össztermelés értékét, s ugyanennyivel csökkenti, ha kivonul. Ez eléggé behatárolja a mozgásterünket.

Mostanság már nem is az a kérdés, hogy mennyi külföldi tőke jön az országba, hanem inkább az: milyen tevékenységet folytat, milyen távon akar itt maradni. Elég világosan látható volt az utóbbi években, hogy a hozzánk érkező külföldi nagy cégek igyekez-

nek az Európai Unió terjeszkedési irányához közel-
eső határok mellé települni, mivel így több ország
fogyasztóit is könnyen elérhetik.

Ebben az összefüggésben az ország szempontjából teljesen mindegy, hogy mekkora az adó mértéke. Az igazán lényeges folyamatokra nincs hatása, azokat a globális tőke irányítja. A nemzeti kormányoknak erre sem rálátásuk, se ráhatásuk nincs. Egyedül nemzeti adottságaikat használhatják ki okosan, de erről egy kicsit később szólnunk.

Magyarországnak is jóval nagyobb bátorságot kellene felmutatnia a gazdasági döntésekben. A kormánynak elsődleges feladata az innovációk bevezetését akadályozó gátak elsöprése. Hibás az a megközelítés, hogy ehhez elsősorban pénz, pénz, és megint pénz kell. Alapvetően a szemléletet kell átalakítani: ha ez sikerrel jár, akkor az már fél győzelem a sikerhez vezető úton.

Magyar nemzeti tragikomikumnak tartom, hogy a hazai innovációk túlnyomó többsége csak külföldön tudott megvalósulni, hazai földön nem kísértc szerencse sorsukat. Üdítő kivétel a Rubik-kocka és a Túró Rudi. Az általános helyzetet mégis inkább az jellemzi, hogy tízmilliárdokat költünk a nagy nemzetközi multinacionális cégek behívására. A vicc ha-

tárát súrolja, hogy az idegen cégek innovációjáért semmi sem drága alapon vagyonokat költünk, de a saját újtó törekvéseinkre alig fordítunk valamit. A biztos megoldást választjuk, nem vállaljuk a hazai kezdeményezések felkarolásával járó kockázatokat. Ezen a területen kellene sokkal nagyobb bátorság.

A reménykedve várt gazdasági fejlődés motorjaként Magyarország két fontos területen előnyt élvez sok szomszédjával szemben. Először is éghajlati adottságaink fantasztikusan jók, másodsor pedig a lakosság létszámához képest elképesztően sok innovatív egyén él hazánkban. Igaz, az utóbbi tényezőt igencsak gátolja az újításokkal szemben idegenkedő társadalmi környezet.

A nemzeti öntudat részévé kell tenni, hogy Isten édenkertjében lakunk, és egyik nagy erényünk a sokszínűségünk. Mi szégyellnivaló van abban, hogy az itt megfordult népektől eltanultuk a jó dolgokat, s vérükké vált sok-sok nemzet pozitív vonása. Minden esélyünk megvan arra, hogy Európában Magyarország valóságos „mini” olvasztótégellyé váljon.

Nem tartom elképzelhetetlennek, hogy idővel sikk lesz idejönni, itt élni és dolgozni. Minden adottságunk megvan ehhez, csak a társadalmi kör-

nyezetet kellene nyitottabbá tenni. Mi bajunk lehet abból, ha más nemzetek tehetségei azért választják lakóhelyül Magyarországot, mert itt kibontakozhatnak. Az Egyesült Államok attól még nem lett kiszolgáló nemzet, hogy New York összegyűjti a nemzetközi világ krémjét!

Olyan gazdaságpolitikát kell követni, amely magától értetődően kedvez mindenfajta innovatív tevékenységnek. Olyan országot érdemes építeni, amelyben érdemes élni, ahová felüdülést jelent elmenni, mint egy felkapott szórakozóhelyre, amely éppen attól jó, mert sokan szívesen látogatják. Vonzóvá kell tenni Magyarországot!

Azok a nemzetek járnak elől a fejlődésben, amelyek viszonylagos előnyös helyzetükkel jól sáfárkodnak. Izlandon a halászat természetes módon vezető iparágnak számít, de azt már kevesen tudják, hogy az alumíniumgyártás területén is világelső. Pedig a szigeten nem található bauxit. Energia azonban annál több, s mivel az alumíniumgyártás igencsak energiaigényes, Izland saját adottságát jó területen aknázza ki.

De utalhatnék az ír példára is. Ha egy társaságban megkérdezném, hogy melyik az egyik legfontosabb ír exportcikk, akkor vélhetően kevesen említenék

meg a népszerű italt, a Baileys-t. Pedig így van, az ír tejtermelés 25 százalékát hasznosítja ez a nemzeti innovációs termék. Az írek rájöttek arra, hogy whiskyből és tejből túlkínálatuk van: a kettőt összekeverték, és így nyerték a világszerte kedvelt édes ízű itókat, amelyet mi magyarok is igen kedvelünk. Mi ez, ha nem innováció. A sort folytathatom a pármái sonka, vagy a portói bor példájával is. Mindkettő a nemzeti lelemény szülötte, s mind az olaszok, mind a portugálok sokat profitálnak e termékek exportjából.

Valószínűleg kevesen emlékeznek rá, hogy az ötvenes években külföldön is igen kedvelt magyar termék volt a töltött paprika és a töltött káposzta konzervek. Igen, az ötvenes években mindkét árucikk komoly exporttételt jelentett a magyar külkereskedelemben. Európában igen kedvelték, de még az Egyesült Államok is jelentős mennyiséget rendelt belőlük. Nemcsak kiváló íze miatt szerették, hanem, mert nagyon tápláló eledel, hiszen egy ételben megtalálható a hús, a gabonaféle és a zöldség; ideális összetétel.

A folytatást, persze, annál többen tudják. Ma már nem vezető exportcikkünk egyik se, pedig továbbra is nagy fantázia lenne terjesztésükben, de az értéke-

sítés, sajnos, nem erős oldalunk. Már az ötvenes években is azért szorultunk ki a töltött káposzta és paprika konzervvel a piacról, mert megfelelő marketing munka híján nem tudtunk lépést tartani a piaci versennyel.

Saját termékeink, teljesítményeink népszerűsítésében nem vagyunk erősek. Itt van például az Audi Hungária, amely a magyarországi vállalatok élmezőnyébe tartozik, s terméke, az Audi TT Coupé a saját kategóriájában a világ egyik legjobb autója. Hány magyar használja? Hány magyar beszállító vesz részt az előállításában? Nem sok. Elenyésző. Ennek ellenére a kocsin ott a gyártás helye: Made in Hungary. Hány magyar tudja, hogy az autóipar e kiváló terméke a világ számtalan országában hirdeti nemzetünk nagyságát? Nem sok.

Ilyenkor arra gondolok, hogy bezzeg az Egyesült Államokban gyártott zoknikra milyen büszkén írják fel: Made with pride in USA. Miért ne tehetnék meg mi is ugyanezt, ki akadályoz meg bennünket ebben? A magyar turisztikai kiadványokban egyre többször feltűnik a három, egymásba fonódó nemzeti színű szív. Nagyon jó ötlet. Miért ne lehetne a magyar termékekre is rátenni és mellé a szöveget: Made with heart in Hungary.

Az új-zélandiak nemzeti madara, a kivi szintén ott díszlik minden termékükön. Nekünk is van egy legendás nemzeti madarunk, a turul. Ahol csak lehet, márkánévként kellene használni, például Turul töltött káposzta, vagy Turul töltött paprika. Egyáltalán nem vicces, nem pihentetésképpen biggyesztetem ide ezt az eszmefuttatást. Igenis merjük használni a saját adottságainkat, ne ijedjünk meg az újításoktól. A turul szó nagyon szép szavunk, idegen kiejtésben is jól hangzik.

Egyébként mindkét említett nemzeti eledelünk állandóan ott szerepel a magyar diplomáciai fogadások étrendjén, és tapasztalataim szerint, elsőként ezek fogynak el. Azt jelzi, hogy a külföldieknek is ízlik. Azt sem tartanám butaságnak, ha az illetékes hatóság előírná, hogy minden magyarországi étteremben fel kellene venni a választékba a töltött paprikát és a töltött káposztát. Durva beavatkozásnak tűnik? Nem az, hanem a nemzeti marketing része lehet, ha okosan tesszük. Éljük adottságainkkal, használjuk ki azokat az előnyöket, amelyek csakis ránk, magyarokra jellemzőek. Az a nemzet halad előre, amelyik azzal foglalkozik, amihez ért.

Nincs ebben az eszmefuttatásban egyébként semmi új, csak hajlamosak vagyunk megfélekedezni

róla. Még a sokat szidott rendszerváltozás előtti szocialista világban is tudták, hogy mit is jelentenek a komparatív előnyök. A KGST például szakosodás néven igyekezett ugyanezt megvalósítani. Nem volt rossz ötlet, a szakosodás nélkül a kelet-európai politikai berendezkedés jóval hamarabb összeomlott volna. Ma már mosolygunk a konvertibilis rubelen, de nem volt butaság a nemzetgazdaságok közötti elszámolásban bevezetni. Ma is büszkék vagyunk az Ikarus buszokra, amelyekért olajat kaptunk a Szovjetuniótól.

A magyar gazdaságtörténetben még sohasem használtuk ki olyan jól a komparatív előnyeinket, mint a KGST-rendszerben. Félreértés ne essék, egyáltalán nem sírom vissza azokat az időket, de ez nem jelenti azt, hogy ne ismerjük el, mi volt a jó benne, és esetleg mit lehetne akár átvenni is belőle. A gazdaságnak csak jót tesz, ha arra koncentrál, amihez ért, ha azt gyártja, amiben a legjobb. A nemzeti kormányok kezében ez az egyetlen eszköz, az összes többi lényeges dolgot úgyis a globális tőke dönti el. Egyébként saját magunk okos kitalálása valamilyen formában mégiscsak hozzájárulhat a nemzetközi tőke megregulálásához.

Nem tartom magam pesszimistának, amikor azt

állítom, hogy a nemzeti kormányok ambíciója nagyjából a saját termékválaszték okos felépítéséig terjedhet. Egyáltalán nem szűk ez a mozgástér, nagyon is sok feladatot jelent önmagunk kitalálása. Olyan gazdasági pályát jelöl ki, amelyet a klasszikus gazdaságpolitikai eszközök – például fiskális, kereskedelempolitikai beavatkozások – a kis országok esetében már nem érnek el, hiszen azokat csak az igazán nagyok tudják gyakorolni.

Manapság a gazdasági élet egyik legfontosabb része a marketing, már az árucikkek tervezésekor gondolnak arra, hogy miként lehet értékesíteni. A terméket, az ötlettől a fogyasztóhoz való eljutásáig, alaposan megtervezik. A marketing kemény költségtervező, a vásárlókkal meg is fizettetik. Az ország gazdasági fellendülését nagyban meghatározzák az ilyen marketing-tényezők. Sokkal inkább, mint az olyan klasszikus gazdasági eszközök, mint ösztönzők, adórendszer, vagy kedvező kamatozású kölcsönök. Továbbra is fontosak, de nem kizárólagosak.

A svájci óraipar nem a különleges adószabályok miatt lett világhírű, hanem a megvalósított ötlet, és a hozzá párosított marketing miatt. Pontos, megbízható, elegáns, mint a svájci óra. Jó példa a nemzeti sajátosságok és termékek megfelelő ötvözésére. Hi-

ába jöttek a japánok az elektronikus óráikkal, nem tudták kiszorítani a svájciakat, akik nem ragadtak le a mechanikus szerkezeteknél, hanem újítottak, s ma már ezen a területen is piacvezetők.

Önmagában a piac szabadsága semmit sem ér, a piacot használó munka a meghatározó. Hiába piac-hívó valaki, ha nincs mivel kereskedni. A különféle adórendszerek, árfolyamok sem mindenhatóak: kedvezőtlen folyamatok korrigálására jó eszközök lehetnek, de az ország gazdaságpolitikáját nem lehet rájuk alapozni. Minden nemzet, minden vállalat önmagát, a történelmét, a létét, a kultúráját, az azonoságtudatát bocsátja áruba a piacon. Az lesz sikeres, aki el tudja hitetni, hogy számít, mert ő valaki.

Egy negatív példával szeretném illusztrálni, hogy mi, magyarok mennyire nem tudunk élni még a váratlan lehetőségeinkkel sem. Amikor Kertész Imre megkapta az irodalmi Nobel-díjat, akkor magyarként egész Európa szenvedéseinek megörökítőjeként vonult be az irodalomtörténetbe. Ezért kapta ezt a magas kitüntetést. Ugyanakkor itthon méltánytalanul bántak vele, és azóta sem használta ki igazából az ország azt a lehetőséget, amit a Nobel-díj elnyerése jelent. Nálunk rögtön az volt a slágertéma, hogy hol és mennyit adózik majd. Pedig a történe-

lem nagy kárpótlása volt nekünk, hogy magyar író kapta meg végre az irodalmi Nobel-díjat. Ez óriási megtiszteltetés, erre a világon mindenütt odafigyelnek. A mai napig nem aknáztuk ki a benne rejlő lehetőségeket. Kertész Imre maradt is Berlinben, ott jobban megbecsülik.

A hazai kormányok nagyon sokat tudnak ártani, amikor az ilyen lehetőségekkel nem élnek, amikor erősítik az országban a kishitűséget. A gazdaság fellendülését legalább annyira elősegítik a lélektani tényezők, mint a különféle szabályozók alkalmazása. Sőt, a tömegpszichózis, amennyire ártalmas tud lenni, annyira hasznos is lehet, ha jó irányba terelik. A rendszerváltozás óta kormányaink nem sokat segítettek ezen a területen. A négy kormányzati ciklus következetesen vezetett ahhoz a zsákutcahoz, amelyben most vagyunk. Ez a zsákutca pedig nem más, mint önmagunk lebecsülésének nemzeti históriája.

Az innovációra leginkább a kis- és középvállalkozások építenek, ők reagálnak a leghatékonyabban. Nekik kulcskérdés, hogy egy adott terméket a lehető legjobb feltételekkel állítsanak elő. A siker lételemük, és sokszor az újításra való hajlamuk hozza meg nekik. A kisvállalatok tudnak a leggyorsabban és leg-

rugalmasabban reagálni a piaci kihívásokra. Nem a kiscégeket kell támogatni, ismétlem, hanem az innováció előtt lévő gátakat megszüntetni.

Nem mindegy, hogy egy térségben 300 főt foglalkoztató nagyvállalat, vagy 300 kisvállalkozás van. Mindkét esetben egészen más a gazdaság szövete. Az utóbbi szerintem jótékonyabb hatást gyakorol a környezetére, hiszen minden apró kapillárisba eljutnak, működésükkel hatást gyakorolnak az egész térségre. Sikereikkel alapvetően befolyásolják az ott élők hangulatát.

A jó nemzeti közérzet egyik kulcseleme, hogy milyen minőségű az ország adminisztrációs apparátusa, az úgynevezett bürokrácia. Egyetértek azzal a megfogalmazással, hogy nem olcsó, hanem a lehető legolcsóbb állam megteremtésére kell törekedni. A karcsúsításnak sohasem szabad a hatékonyság rovására történnie, mert akkor azért verik majd az állampolgárok az asztalt, hogy lassú, akadozó az ügyintézés. Vannak olyan állami funkciók, mint például a rendőrség működtetése, amelyek megoszthatóak az önkormányzatokkal, de nyilván körültekintően kell eljárni a feladatmegosztás kijelölésében, a finanszírozásról nem is beszélve.

A politikusok óhatatlanul kiszolgáltatottak annak

a hivatásos adminisztrációnak, amely a hatalom-megosztási elvből adódóan a köztisztviselőkre átruházott feladatokat hajtja végre. A legjobb politikusi szándékok is megbukhatnak a bürokrácia szabotálásán, illetve érdektelenségén.

Az állami adminisztrációnak saját pénzügyi bevételre támaszkodó hatalma nincs, de ezt alaposan pótolják a hatalom legfőbb megtestesítőitől, a politikusoktól rájuk ruházott eszközök, illetve döntési lehetőségek. Eddigi tapasztalataimból azt a tanulságot szűrtem le, hogy hajlamosak vagyunk alábecsülni a bürokrácia hatalmát és költségeit.

Egyáltalán mekkora és milyen jellegű apparátusi hatalomra van szükség? Első körben az Európai Unión belül is meg kellene határozni a közszolgáltatások körét. Például, milyen létszámú legyen egy ország hadereje? Hogyan döntsünk ebben a kérdésben Magyarországon: 30 vagy 60 ezer az ideális? Ki tudja. Hány képviselő legyen a magyar országgyűlés tagja? Mind-mind olyan kérdések, amelyeket azért nem kell túlbonyolítani, legtöbb esetben a döntés politikai akarat kérdése.

Szerencsésnek tartanám, ha az adminisztratív apparátus a saját költségeire nem emésztene föl többet a nemzeti összbevétel egyötödénél, egyhatodánál.

Minden adócsökkentés egyben a bürokrácia leépítését is jelentené, hiszen kevesebb pénzből nem lehet ugyanannyi alkalmazottat eltartani.

Természetesen az átlagos adóterhelési szint mértékének kérdése olyan, mint a hitvita. Nekem nincs jobb válaszom rá, mint hogy az a helyes, amit az emberek még önként és örömmel megfizetnek. Tapasztalati alapon ezt körülbelül 20-30 százalék között látom reálisnak, igaz, általában ennél jóval többet kell fizetni szinte minden országban. Azzal is meg lehetne próbálkozni, hogy a maximális adóterhelési szint a jövedelem egyharmada lenne. A politikai elit reno-méjának igencsak jót tenne, ha ilyen jellegű megá-lapodást kötne a társadalommal. Valódi reformot jelentene, és meglehetősen javítana az általános közér-zeten.

Magyarországon manapság nincs olyan társadal-mi réteg, amely úgy érezné, hogy a kormányok tet-tek, tesznek érte valamit. Sokszor még a kézzel fog-ható gazdasági növekedésnek sincs semmi hatása az emberek közérzetére.

A nők társadalmunkban betöltött szerepével és lehetőségeivel érdemes hosszabban foglalkozni, mert úgy érzem, hogy jelenleg méltánytalanul kevés figyelmet szentel rájuk a politika, pedig a társadalmi

közérzet alakításában, javításában meghatározó szerepet játszanak. Mivel a férfiakénál jóval magasabb a fájdalomküszöbük, s a végtelenségig képesek tűrni, ezért általában nem reformpártiak, jobban ragaszkodnak a hagyományokhoz. Ha mégis jönnek a változások, akkor mégis könnyebben elfogadják azokat, mint a férfiak. Ez már az alkalmazkodóképességüket dicséri. A családdal szembeni felelősségérzetük miatt a világ dolgait komplexen közelítik meg, döntésképesek, és a hosszú távú megoldásokra jobban vetődnek, mint az azonnali előnyöket kereső férfiak.

Talán biológiai adottságukkal is magyarázható, hogy döntéseikben alapvetően figyelembe veszik az esetleges következményeket. Képesek valódi döntéseket hozni, amelyek mély társadalmi folyamatokat is befolyásolnak, ennek jó példája a népességszaporulat kérdése: a fogamzásgátlók nagymértékben felszabadították a nőket, a szülés kérdésében szinte kizárólag ők döntenek. Ebből a szempontból is nagyon fontos, hogy a haladópártiak meg tudják győzni a nőket a társadalom reprodukciójának fontosságáról, vagyis hogy szüljenek! Azok közé tartozom, akik egyáltalán nem félnek a Föld túlnépesedésétől, mivel azt vallom, hogy a természet önszabályozó folyamatai gondoskodnak a megfelelő egyensúlyról.

A gyermeknevelést szakmaként kell elfogadtatni: a társadalom a munkaadó. Azok az asszonyok, akik gyereknevelést vállalnak, gyermekenként minimálbért kapjanak. Ha hármat nevelnek, akkor háromszoros minimálbér járjon, és így tovább. Ha a férj gondoskodik az utódokról, akkor ő is ugyanilyen járandóságban részesüljön. Ez nem családi pótlék, hanem fizetés! Ilyen feltételek mellett minden nő eldöntheti, hogy a karrierjét, vagy a gyereknevelést választja. Két, vagy három gyermek mellett már többet kereshet, mint a munkahelyén, ilyen értelemben is elismerné a társadalom a gyereknevelés fontosságát.

Az Egyesült Államok gazdasági sikerének nem csak a dollár ereje, hanem a folyamatosan pozitív születési ráta is az oka. Az amerikai társadalom létszáma állandóan nő, és ez kihat a gazdaság jó teljesítményére is.

A gyereknevelés munkaként való elismerése egészen a középiskola elvégzéséig, maximum a gyermek 20 éves koráig tartana. Utána az érintett asszonyok továbbtanulhatnak, dolgozhatnak, nyugdíjukba beszámítanak a gyerekneveléssel eltöltött évek is. A munkahelyeken pozitív diszkriminációként elő kellene írni, hogy 50-50 százalékban kell nőket és

férfiakat alkalmazni. A munkahelyi fizetésekben sem szabadna különbséget tenni a két nem között.

A fiatalokra nem vonatkozna ilyen ráta, hiszen míg az adott kor csak egy állapotot tükröz, addig a nemi jelleg olyan adottság, amelyen normális körülmények között nem lehet változtatni.

Mindez nem jelenti azt, hogy a fiatalok problémáival nem kell foglalkozni. Sőt! Nagyon fontos lenne, hogy legalább a fiatalok érezzék jól magukat, legyen jövőképük, büszkén vállalják magyarságukat.

Az új gondolatokat, az újításokat pedig általában a fiatal nemzedékek hozzák. Ez így is van rendjén, ez a dolgok normális menete. Középkorú ember lévén, azt szeretném, ha a fiatalok innovációi révén a magyar gazdaság olyan lendületet kapna, amelynek én is haszonélvezője lehetnék. Egyelőre, sajnos, nem sok jel mutat erre. Ha a világ fiatal népességét, a 20 és 30 év közöttieket, egy közvélemény-kutatásban megkérdeznék, hogy mely országokban lehet boldogulniuk, akkor a magyarok nagy valószínűséggel a sereghajtók között lennének.

A gazdaság fejlődésében a fiatalokra abból a szempontból is fontos szerep vár, hogy pozitív születési ráta legyen, azaz adott évben többen szülessenek, mint amennyi a meghaltak száma. A családala-

pítási, és szülési kedvhez nyilván megfelelő jövőképet kell kapniuk a fiataloknak. Az idősekhez hasonlóan nekik is esélyegyenlőséget kell kapniuk. Nem dédelgetésre, hanem lehetőségekre van szükségük.

Itt van mindjárt az oktatás kérdése. A fiatalok lehetőségei között ez a terület elsődleges fontosságú. A társadalomnak elemi érdeke, hogy áttekinthető, igazságosan finanszírozott oktatási rendszer keretében tanuljanak a fiatal nemzedékek. Ezen a területen is érvényesíteni kell a társadalmi számlák rendszerét. Az egészségügyben már bevezették a betegszámlát, de az élet más területein is az állampolgárok tisztában vannak azzal, hogy bizonyos források mennyiért hozzáférhetőek, legyen az energia, vagy víz.

Az érettségi megszerzéséig, tehát maximum 20 éves korig ingyenes legyen az oktatás, s erről még csak jelképes számlát sem állítana ki a társadalom. A szakmunkások esetében az első szakma megszerzése szintén ingyenes, de már számlát kap, hogy tudja mennyibe került a képzése. Ugyanez lenne érvényes más felsőfokú képzést még nem adó különböző szakosító tanfolyamok elvégzésekor is: ingyenes, de számla jelzi a költségeket.

A főiskolai és egyetemi oktatásban már megjelenne a társadalmi elszámolási rendszer. A felsőoktatási

képzésre jelentkezők minden egyetemi intézményről tudnák, hogy annak elvégzése mennyibe kerül. Természetesen, ha a jelentkező fel tud mutatni kiemelkedő teljesítményeket, akkor képzése ingyenes is lehet. Egyébként a konkrét összegbe kerülő képzést meg kellene fizetnie. Kinek-kinek lehetőségei szerint. Lesznek, akik nem kérnek támogatást a társadalomtól, mert családi helyzetük ezt lehetővé teszi. A szegényebbek, a szerényebb körülmények között élők pályázatban kérhetnek támogatást.

A hallgatók megpályázhatnak bizonyos vissza nem térítendő tanulmányi támogatási összegeket, amelyekből finanszírozhatják képzésüket, de nem a bukdácsolásukat, amit aláírásukkal is vállalnának. Pályázatukban részletesen leírnák, hogy miért azt az egyetemet választották, milyen elképzeléseik vannak szakmai jövőjüket tekintve, és milyen a szociális hátterük. Az általuk közölt adatok könnyen ellenőrizhetők, tehát nem érdemes például anyagi helyzetüket illetően füllenteni. Ha segítséget kér a társadalomtól, akkor ne haragudjon meg, ha az utána néz annak, valóban rászorul-e a támogatásra.

A pályázatok elbírálása után a hallgatók a meghatározott rend szerint kiutalt pénzüket saját elképzeléseik szerint használják fel. Ha az összeg nem elég

annak a felsőoktatási intézménynek az elvégzéséhez, amelyet kiválasztottak, akkor saját, vagy szüleik forrásaiból kiegészítik, hitelt vesznek fel, vagy úgy döntenek, hogy olcsóbb intézményt választanak. Lesznek, akik külföldön szeretnének tanulni, azok is hasonló elvek alapján felhasználhatják keretüket, de nyilván ebben az esetben még inkább hozzá kell nyúlni a saját forrásokhoz.

Ennek a felsőoktatási finanszírozási rendszernek az a lényege, hogy a fogyasztók, a hallgatók döntsék el melyik intézményre költik az összeget, s ne központilag utalják ki a felsőoktatásnak a támogatást. Ha az adót egyénektől szedik be, akkor az elosztás is épülhet ugyanerre az elvre. Kapják meg a nyugdíjasok is az egészségügyi pénzkeretüket, majd ők eldöntik, hogy gyógyszerre, vagy gyógymasszázsra költik. Legalább kiderülne, mire kellene többet fordítani a társadalomnak.

Másik előnye ennek a rendszernek, hogy jobban érvényesülhetnek a piaci viszonyok. A társadalom és az oktatási intézmények között elhelyezkedő hallgatók döntsék el, melyik felsőoktatási ágazat, illetve intézmény kapjon több pénzt. Az oktatási intézmények is érdekeltté válnak a reformokban. Az új helyzetben nem engedhetik meg maguknak, hogy gyen-

ge legyen az oktatói gárda, vagy silány az infrastruktúra. Minden évben meg kell harcolniuk a hallgatók érdeklődéséért. Hatékonyabb ez a módszer, mint a központi források elosztásáért vívott átláthatatlan presztízsharcok.

A fiatalokat azért is helyzetbe kell hozni, mert ez az aktív réteg nagy terheket visel a vállain a nyugdíjas korúak eltartását illetően. Az esélyegyenlőségtől megfosztott ifjak kevésbé hajlanak majd az idősebbek támogatására. Még akkor sem, ha tisztában vannak azzal, hogy maguknak éppen olyan időskort készítenek elő, ahogy ők bánnak a mostani nyugdíjasokkal.

Ha már huszonévesen felelősséget éreznek saját időskoruk iránt, ha már fiatalon meg akarják alapozni a nyugdíjukat, akkor most, amíg aktívak, jó sokat kell fizetniük a nyugdíjellátónak. Mindezt egyfajta társadalmi hitelként kell felfogni. Minden fiatal generációnak morális kötelessége gondoskodni az idősebbekről, de nem csupán erről van szó. Aki most sok nyugdíj-hozzájárulást fizet, végül is saját jövőjét egyengeti.

Egyébként is, a gazdaság jövője mindig fontosabb, mint a jelene. Amelyik gazdaság bátran költ az idősekre, egyben bizalmat ébreszt a tőkében is, mert

azt üzeni: van jövőképünk, hiszünk a gazdasági erőnkben. Éppen ezért a nyugdíjasok ügye nem szűkíthető le pusztán az idősök problémájára, hanem a jövőt alapjaiban érintő kérdés, a jövőkép meghatározó része. Minden társadalom úgy alakítja a maga jövőképét, ahogy a jelenben az öregekkel bánik. Amelyik nemzet „jól tartja” idősebb lakosait, az bízik önmagában, a jövőjében. Az a társadalom, amelyik fosztogatja, éhkoppon tartja nyugdíjasait, az lemond a jövőjéről, azt a képet sugározza magáról, hogy fejlődésre képtelen.

Meggyőződésem, hogy a nyugdíjasok életszintjét akár az aktív dolgozó nemzedékek hátrányára is fokozatosan emelni, vagy legalábbis stabilizálni kell. Ez két szempontból is pozitív hatást gyakorol a gazdaságra. Először is, a nyugdíjas is fogyaszt, ha több a pénze, akkor költekezéseivel növeli a keresletet, s már csak nagy számuk miatt is jelentősebb tételt jelentenek a gazdaságnak, mint az állami megrendelések. A második szempont a gazdaság jövőjét érinti, vagyis a méltó körülmények között élő nyugdíjasok léte húzóerőt jelent, a nemzeti tőke része. A nyugdíjasokra költött pénz beruházás a jövőbe.

A nyugdíjasok jövedelmi helyzetének javítása alapvetően meghatározza az egészségügyet is, hiszen

a társadalmon belül az idősebbek költenek a legtöb-
bet kórházi ellátásra és gyógyszerekre. A nyugdíjre-
form tehát már önmagában forradalmasíthatja az
egészségügyet. Egyelőre arra panaszkodnak az idő-
sek, hogy képtelen megfizetni a magas gyógyszerára-
kat. Kapjanak rá több pénzt, s akkor rögtön kiderül,
hogy mire érdemes az egészségügyön belül költeni.

Ne modellezzük, hanem jelenítsük meg a társa-
dalmi igényeket. A társadalom az egyénnel, s nem
az intézményeivel van alkuhelyzetben.

KITÖRÉSI PONTOK

„Nem a Munkáspárt jobbításáért lettem politikus, hanem az ország megváltoztatásáért.”

(TONY BLAIR)

Magyarországnak a gazdasági-társadalmi fejlődés előmozdítása érdekében mielőbb pozícionálnia kell magát. Fel kell mérni lehetőségeinket, adottságainkat és képességeinket. Elsősorban gyors leltárt kell végezni az eddig elért eredményekről, hiszen ez jelenti a kiinduló pontot: milyen területeken kell azonnal változtatni, mit kell megőrizni, illetve továbbfejleszteni. Arról sem feledkezhetünk meg, hogy tisztán lássuk, miként gondolkodnak rólunk a szomszédos országokban, illetve milyen kép él a magyar nemzetről a nagyvilágban. Ha mindezeket józan fejjel, önkritikusan számba vettük, akkor el-

dönthetjük, hogy akarunk-e változtatni, s ha igen, milyen területeken.

Földrajzi elhelyezkedésünk szempontjából üldözi az országot a balsors. Az Európai Unióhoz való csatlakozás sem változtatott a stratégiai értelemben vett határhelyzetünkön. A török hódoltság idején az iszlám terjeszkedés határán a kereszténység utolsó védőbástyája voltunk, míg 1990 előtt a szocialista tábor földrajzi határára kerültünk. Most ugyanez a helyzet, csak éppen fordítva: az Európai Unió keleti és déli kiterjedésének határára kerültünk. Ebből a határhelyzetből elemi érdekünk minél előbb kikerülni. Ez csak úgy érhető el, ha az európai közösség mindkét irányban terjeszkedik: az első hullámban Románia és Bulgária felvételével, majd később a horvátok, szerbek, netán az ukránok csatlakozásával, délkeletről végre Közép-Európába kerülhetünk. A határhelyzetből adódó kellemetlenségek felszámolásának útja, ha fokozott szerepet vállalunk az Európai Unió bővítésében. Ez azért is fontos Magyarországnak, mert az Unión kívül már csak az előbb felsorolt országokban élnek jelentős lélekszámú magyar kisebbségek.

Ha a felsorolt országok is csatlakoznak az Európai Unióhoz, akkor a határok átjárhatósága miatt az

anyaországi és szomszédos területeken élő magyarok közötti kapcsolattartás érezhetően könnyebbé válik. Természetesen nyitnunk kell a környezetünkben élő nemzetek irányában is, és ennek egyik hatékony módszere lehet a nyelvtanulás. Nem elég angolul, németül, vagy franciául beszélni, a szlovák, a szerb, a román, vagy éppen az ukrán nyelv elsajátítása legalább ilyen fontos. Gondoljunk csak arra, hogy a Habsburg család tagjai minden nagyobb nehézség nélkül megtanulnak legalább öt-hat nyelvet, s ezek között mindig megtalálható az egykori birodalmat alkotó kisépek nyelvei is. Tűrhetetlen állapotnak tartom, hogy állami hivatalokban fél napon át kelljen keresni románul beszélő munkatársat. Mindezt nem tartom délibábos elképzelésnek, mert a magyar nép igenis képes erre: sokakkal szemben én nemzetünket nem tartom sem befogadónak, sem kirekesztőnek, hanem rugalmasnak.

Az Európai Unióhoz való tartozásunkból adódik az is, hogy végre nem az állam mondja meg ki, vagy mi a nemzet. A szabad költözködési és munkavállalói jogból adódóan mindenki maga választja meg hová tartozik. Kevesen tudják például azt, hogy az Európai Unió állampolgárai indulhatnak választott országuk önkormányzati választásán. Amennyiben

például egy nálunk élő, és dolgozó német állampolgár valamelyik település képviselő testületébe szeretne kerülni, akkor csak a választók akaratán múlik az egész, szándékának törvényes akadálya nincs. Ha a nemzet részének tartja magát, és részt akar vállalni a helyi politikai életben, akkor megteheti. A sportéletben egyébként ez már régóta bevett gyakorlat, és nem csak az Európai Unióból érkezettek esetében.

Joggal lehetünk büszkéek magyar mivoltunkra, de ezzel kapcsolatban sohase feledkezzünk meg arról, hogy ennek csak és kizárólag a teljesítmény lehet az alapja. Egyedül eredményeink minősítik az országot önmagunk és a külföld előtt is. Ebből a szempontból jó ideje szinte semmit sem tudunk felmutatni. A nagyvilág utoljára 1989-ben, az osztrák–magyar határ megnyitásakor kapta fel a fejét a teljesítményünkre, azóta nem raktunk le semmit az asztalra. Szinte semmi olyan kiugróan jó eredmény, amire büszkéek lehetnénk. Sőt, korábbi önmagunkhoz képest, vissza is léptünk. A rendszerváltoztatás éveiben Magyarország a térség modellértékű országa volt, az Európai Unió érdem szerinti bővítésekor első helyen bennünket vettek volna fel. (Más kérdés, hogy Brüsszel végül is az egyszerre történő csatlakozás mellett döntött.)

Nem vagyok híve az értelmetlen, és hiábavaló önostorozásnak, ezért inkább azoknak az akadályoknak a megnevezésével foglalkozom, amelyek a nemzeti teljesítmény elérésének legnagyobb akadályai. Ezek leküzdésével eljuthatunk azokhoz a kitörési pontokhoz, amelyekből kiindulva eredményeket érhetünk el.

A nemzeti teljesítmény előtt álló egyik legnagyobb akadálynak az emberek röghöz kötöttségét tartom. Az országon belül szinte alig mozog a munkaerő: ha bezár egy településen az egyetlen vállalat, akkor az elbocsátott munkások általában nem keresnek más helységben munkát, mert röghöz köti őket a lakás-, vagy háztulajdonuk. Ha lenne is munkalehetőség az ország másik végében, a lakhatási körülmények drágasága nem teszi előnyössé a mozgást. Amíg nem lesznek olcsó, megfizethető bérlakások, addig aligha várható el a munkaerő rugalmas reagálása a piaci változásokra.

A munkaerő mobilitás elősegítése érdekében radikális módon meg kell változtatni a lakáspiacot. Már csak azért is, mert Magyarországon ma nagyon drága a lakhatás. A lakás, vagy a ház megszerzése az emberek életében nem eszköz, hanem életcél. Sokaknak már-már luxus kategória. Mielőbb olyan la-

kásprogramot kell elindítani, amelynek eredményeként a magyar állampolgárok az eddigieknél összehasonlíthatatlanul olcsóbban juthatnak megfelelő fedél alá.

Az általam Mobilitás munkanévvel jelölt bérlakásprogram a hazai és külföldi magánbefektetőkre alapozna. Az állam ugyanakkor kizárólag ilyen építkezésekre adhatna jelentős könnyítéseket. Nem tartom helyesnek az Orbán-kormány lakásprogramját, amely azoknak adott támogatást, akik megfelelő önerős részt tudtak felmutatni: ennek eredményeként megint a tehetősebbek jártak jól, sokan így módon második, illetve harmadik saját lakást tudtak szerezni, amelyet aztán drágán bérbe adtak. Mindebben a legfelháborítóbb, hogy a programot azokkal fizetették meg, akiknek nem volt elegendő önrészüik lakásvásárlásra.

A Mobilitás bérlakás-programban felépülő lakások túlnyomó többségét egy négytagú család igényeinek megfelelően alakítanák ki: vagyis nappali, három hálószoba, fürdő, mellékhelyiség, konyha és étkező. A mindenkori bérleti díj nem haladhatná meg az adott minimálbér felét. Véleményem szerint ez megfizethető lenne, és a mai építőipari technológiák lehetővé teszik, hogy ilyen olcsó bérlakások épüljenek.

Partnerek lennének a magyar vállalkozók is, és hallottam már jelentkező svéd, kanadai cégekről, amelyek bármikor beszállnának egy ilyen programba. Ha nekik ilyen áron is megéri, akkor megvalósítható a terv. Természetesen az olcsó bérlakásokban az energetikai mutatóknak is olyanoknak kell lenniük, hogy a havi rezsi ne haladja meg a minimálbér másik felét. Csak és kizárólag olyan építőipari vállalkozások kaphatnának állami könnyítéseket, kedvező kamatot, amelyek a Mobilitás bérlakás-program megvalósításában részt vennének.

Az országon belüli rugalmas lakóhely-változtatással kapcsolatban szólni kell a város-vidék problémaköréről is. Csak akkor lesz igazán alternatíva a városból vidékre való költözés, ha a társadalmi szolgáltatások mindenütt azonosak lesznek. Ezzel kapcsolatban azért el kell oszlatni néhány tévhitet, amit általában a vidéken élők vetnek fel. Sokan panaszkodnak például arra, hogy az iskoláskorúaknak gyakran 30 percet is utazniuk kell, amíg az iskolába jutnak. Nos, a fővárosban nem számít kivételnek, hogy gyermekeink ennél jóval tovább zötykölődnek a különböző tömegközlekedési eszközökön; arról nem is szólva, hogy a veszélyforrás is több.

Nem minden bíráló megjegyzés jogos, de ott fel-

tétlenül lépni kell, ahol a különbségek feltűnően a vidék hátrányára jelentkeznek, s amelyek jelentősen rontják az ott élők életminőségét. Mielőbb el kell érni például, hogy a mentő az országban mindenütt – Budapesten és a tanyavilágban is – maximum 15 perc alatt kiérjen a megadott címre. Nem hiszem, hogy ez olyan nagy mutatvány lenne, egyszerűen úgy kell szervezni, hogy ez működhessen.

Ugyancsak fontos a vidéki települések bevonása az információs, kommunikációs világba. Az internet-elérhetőséget mindenütt lehetővé kell tenni, ahogy az a telefonok esetében ma már természetes. Az internet-hozzáférhetőség az egyik legfontosabb eszköze a vidék és város közötti különbségek csökkentésére. A fejlesztésekhez természetesen megfelelő távközlési koncessziókat kell kötni, állami ösztönzőkre és odafigyelésre van szükség. Ugyanez vonatkozik az élet más területeire is: 2010-ig el kellene érni, hogy minden munkahelyen, oktatási intézményben és lakásban – ez utóbbi esetében, csak akik igénylik – internet-elérhetőség legyen.

Az internet lehetőségei egyelőre még beláthatatlanok, de az már most egyértelmű, hogy a vidék felzárkóztatása szempontjából rendkívül széles távlatokat nyit meg. Elég talán csak arra utalni, hogy a leg-

eldugottabb településeken élők továbbképzése is eddig nem tapasztalt, új értelmet nyerhet.

Az Európai Unió által felállított ismérvek szerint egyébként kontinensünk területének 96 százaléka vidéknek számít. Magyarország esetében ez azt jelenti, hogy a nagyvárosok (Budapest, Debrecen, Győr, Miskolc, Pécs és Szeged) és a megyeszékhelyek, valamint tíz kilométeres vonzáskörzetük jelentik a nagyvárosi életmódot. Minden többi olyan terület vidéknek számít, amelynek nincs szerves kapcsolódása az előbb említett településekhez.

A hazai nagyvárosok infrastruktúrája egyre inkább európai színvonalúvá kezd válni, ugyanakkor óriási a szakadék a kétezer főnél kisebb lélekszámú településekkel szemben. Csak akkor beszélhetünk haladásról, a falvak újjáélesztéséről, ha az ottani infrastruktúra, elsődlegesen a közlekedés, összehasonlítható lesz a nagyvárosokban meglévővel. Tárthatatlan, hogy míg a fővárosban 20 kilométeres körzetben utazhatnak az emberek a buszbérlettel, addig vidéken az ennél közelebb fekvő szomszéd településre is drágább, és nehezkesebb a közlekedés.

Évtizedek óta megfigyelt folyamat hazánkban, hogy az értelmiség ösztönösen a nagyvárosokba húzódik. A kistelepülések infrastruktúrájának javítása

fordíthat ezen a helyzeten, de addig is, amíg ez nem következik be, a civil társadalmi kezdeményezéseket kell segítségül hívni a hiányzó értelmiség pótlására.

A magyar teljesítmény kibontakozásának másik nagy akadálya a hazai szövevényes, szinte átláthatatlan jogi környezet. Ember, vagy éppen jogász legyen a talpán, aki eligazodik benne. A jogszabályokat párhuzamosan kellene egyszerűsíteni, és szigorítani. Ez állam az állampolgárok számára is átláthatóan, és legfőképpen minél kevesebbet követeljen, de azt következetesen hajtsa be, legyen egyértelműen jogkövető, hogy a játékszabályok világosak legyenek. Tűnjenek el a különböző nagy- és kiskapuk. Mindehhez drámai méretű dereguláció szükséges, valóságos jogszabály-megsemmisítő törvénykezés.

Ugyancsak komoly akadály a magyar teljesítmény előtt a hatályos cégjog. Ezt a területet is drasztikusan át kell alakítani. Tarthatatlan az a jelenlegi állapot, hogy míg Magyarországon egy cég bejegyzése hónapokig is elhúzódhat, addig másutt, ugyanezt napok alatt elintézik.

Legalább ennyire központi kérdés, hogy a jövedelem legyen végre már jövedelem, és akkor, de csakis ebben az esetben, szüntessék meg az átláthatatlan adókedvezmény-rendszert. Mindent, ami egysze-

rúbb és átláthatóbb, kedvezően fogadja majd a lakosság. A jövedelmek és az adók kérdéskörénél nem mehetek el szó nélkül a hazánkban tartós ideig dolgozó külföldiek megadóztatásának problémája mellett sem. A jelenlegi állapotokat az jellemzi, hogy a nagyfizetésű idegen állampolgárok nem Magyarországon adóznak, jóllehet pénzüket itt keresik meg, sok esetben magyar munkaerőt ütvé ki az állásból. Arról nem is beszélve, hogy az Európai Unióból érkezők, a tagsági viszonyból eredően ugyanazokat az egészségügyi szolgáltatásokat megkapják, mint az itthon adózó magyar állampolgárok.

Ez igazságtalan, változtatni kell a gyakorlaton, hiszen az elkövetkező években várhatóan egyre több külföldi helyezkedik el Magyarországon. Ha három hónapnál hosszabb ideig áll alkalmazásban, akkor a magyar jogszabályok szerint, és itt adózzon: ha ilyen feltételek mellett nem tartja kedvezőnek a feltételeket, akkor nem kötelező itt dolgozni. Jöjjenek azok, akik vállalják a magyar adóztatást.

A jövedelemhez mért közteherviselésnek egyben azt is kell jelentenie, hogy az állam adóztassa meg a részvényeket, a tőzsdei jövedelmeket, és vezesse be a kamatadót is. Összegezve: egyre inkább elkerülhetetlen a tőkejövedelmek megadóztatása. Első ráné-

zésre nem is lenne ezzel gond; amíg általában beszélnek róla, addig sokan támogatják. Egészen addig a pontig, ameddig még a mások pénzéről van szó. A kamatadón csak egyszer kell átesni. Igaz, ez akár választási vereséget is jelenthet az adott pártnak. Be kellene azonban látni, hogy a kamatadó hiánya alapvetően vállalkozásellenes. Arra biztat, hogy ne munkából legyen a jövedelem, hanem a vagyon fialtatásából.

Ismétlem: ha a jövedelem végre jövedelem, akkor a tőkejövedelem is ebbe a kategóriába esik. Egyszerű az új elszámolási rendszer, s ha megvalósul, szigorúan végre kell hajtani. Addig azonban erre édeskevés az esély, amíg a hazai parlamenti pártok szinte kivétel nélkül a nagytőkét szolgálják ki. A rendszerváltoztatás óta a legnagyobb pénzt a felsőosztály, a vagyonosok teszik zsebre. Magyarországnak egyelőre az a „jó”, ami a bankároknak, a nagyvállalkozások tulajdonosainak és az agrárbáróknak jó.

Az innovációk elé gördített akadályok eltávolítása az elkövetkező évek egyik kiemelt feladata. A magyar elme tehetségét, újító képességünket, a nemzetközi piacon – egy kis túlzással – aranyáron jegyzik. Felháborító, hogy a magyar innovációkat sokszor külföldön valósítják meg, mert a hazai körül-

mények gátat szabnak érvényesülésüknek. Legtöbb esetben ez a legnagyobb akadály, nem az állami támogatás hiánya. A feltalálók általában nem még több központi hozzájárulást kérnek, hiszen találmányaik megvalósítása után bőven részesednek az anyagi haszonból. Az adminisztratív akadályokat, a bejegyzések körüli rendellenességeket kellene mielőbb felszámolni.

Az ország teljesítményét fokozná, ha a szélessávú internet-hozzáférés az ország minden részében megvalósulna. Ezen a területen szerencsére már évek óta jelentős kezdeményezések születnek, és ez azért is üdvözlendő, mert a vidéknek a központi gazdasági vérkeringésbe való integrálásában az internet alkalmazása az egyik leghatékonyabb eszköz.

Végezetül, de semmiféleképpen nem utolsósorban szeretném említeni a teljesítményt akadályozó lelki tényezőket: az egyéni hit és a siker-kultusz hiányát, valamint a kishitűséget. Akkor lesz egyéni hit, akkor fognak bízni a vállalkozók a sikerben, ha szabad pályát, s nem adminisztratív akadályokat látnak maguk előtt. Igenis állami, társadalmi feladat a vállalkozói szellem erősítése, bátorítása. Miért ne lehetne reális cél a tulajdonosi társadalom megvalósítása? Csakis rajtunk múlik.

Napjainkban a sikernek nincs hírértéke. A tömegtájékoztatók valósággal irtózik az eredményekről hírt adni. Nem tartják feladatuknak a dicséretet, és hát, szerintük az olvasók sem kíváncsiak a siker sztorikra, csak a bukásokra, a kudarcokra, a vérre, a botrányokra. A gazdaság sikereiről legfeljebb fizetett reklámokban lehet tudósítani. Nem jól van ez így, mielőbb tenni kellene valamit a sikerek propagálása érdekében, hogy méltányos közelismerést kapjanak az eredmények. Ugyanis nem csak panaszkodó, nyafogó, hanem munkájukban eredményes, boldog állampolgárok is találhatók ebben az országban. Az államnak legalább a saját lehetőségeivel, a közszolgálati médiumok segítségével pozitív diszkriminációt kellene alkalmaznia a siker kultuszának megteremtése érdekében. Rendben van, hogy az embereket érdeklik a Kék fény típusú műsorok, de emlékeim szerint legalább ennyire sikeres volt a „Felkínálom” című adás is, amely felvállalta a magyar feltalálók újításainak, és a sikeres vállalkozók eredményeinek bemutatását. Ha más nem is, legalább az állam támogassa az ilyen jellegű „dicsőségtáblák” népszerűsítését. A propaganda hiányosságaihoz tartozik az is, hogy miközben a közvélemény a szocialista kormányt a Széchenyi terv leállításával vádolja, addig a

valós helyzet homlokegyenest mást mutat. A Fidesz-kormány alatt a terv háromezer vállalkozást támogattott, míg 2003-ban, tehát egyetlen év alatt, a szocialisták 4800 pályázatot bíráltak el pozitívan. Erről azonban nem beszél senki, és ez nem csupán a szocialisták hibája. Nagy baj az is, ha a sikert pártszínekkel pántlikázzák fel.

A kishitűség felszámolása szintén elengedhetetlen feltétele a magyar teljesítményt gátló akadályok felszámolásának. Ehhez, mint fentebb említettem, a „kis” napi sikerek úgy kellene, mint a falat kenyér. Mi teszi olyan nehézkesé olyan létfontosságú jogszabályok elfogadását, mint amilyen például az autópályák építését megkönnyítő kisajátítási törvény, vagy a már régóta esedékes érdekképviseleti törvénykezés. Ezek lehetnének többek között azok az iránytűk, amelyek mentén olajozottabbá tehetnénk az ország gazdasági fellendülését, s megszüntetnék a siker előtt tornyosuló bürokratikus akadályokat.

A kishitűség ellen nem megfelelő gyógymód a kritikátlan, nacionalista öntömjeenezés. Ezt a kártyát a jobboldal a magyar történelemben többször is kijátszotta, s mindannyiszor nemzeti tragédiához vezettek a magunkat túlbecsülő, és a szomszédos nemzeteket pocskondiázó tirádák.

Igen, merjünk álmodni, de vágyaink ne lépjenek túl a lehetőségek határain. Igen, legyünk büszkék a nemzeti teljesítményre, mert ez valóban mérhető eredménye minden országnak, és ebből a szempontból van mit felmutatnunk. Az európai kontinens fejlettebb részén – és ennek már Magyarország is szerves része – az igazi nemzetfelfogás mindig szigorúan a tényekhez ragaszkodik: minden más a ködös, romantikus mondavilág része. Nem baj, ha a sportpályákon lobognak a nemzeti színű zászlók, és a szurkolók lelkesen buzdító jelszavakat skandálnak, de ezek a sokszor az ellenfelet sértő megnyilvánulások maradjanak is ott, ahová valók.

A nemzeti teljesítményeinket határozottabban vállaljuk fel. Mi az akadálya például annak, hogy a nemzeti színek rajta legyenek minden magyar terméken. Beleértve a nálunk gyártott Coca-Colát is. Miért ne? Hazai a gyártásához felhasznált víz, a cukor, a buborék, a befektetett munka, a raktározás, az értékesítés. A felhasznált alapanyag és a licenc-díj az egész termék egy százalékát, ha kiteszi.

Minden olyan termékre kerüljenek rá a nemzeti színek, amelyek a magyar teljesítmény részét képezik. A németeket az Európai Unió eltilthatta attól, hogy a „német minőség” feliratot tegyék áruikra, de

senki sem akadályozhatta meg őket a német trikolor használatában: élnek is vele, ott virít a sörös dobozon.

A hazai teljesítmény részét alkotják a nálunk gyártott Audik és Suzukik is. Több bennük a magyar munka, mint akár az Unicumban, vagy a téliszalámiban. Miért ne lehetnénk büszkék ezekre a termékekre? Itt készülnek, és a magyar munkások minőségi termékeket adnak ki a kezükből. Legyünk rugalmasak, ne rekesszük ki teljesítményeink közül az ilyen és ehhez hasonlóan nálunk előállított termékeket. Hányan tudják például, hogy a világon ma eladott mobilkészülékek egyötöde Magyarországon készül? Erre is legyünk büszkék, ez is a nemzeti teljesítmény része. Sokan megkongatják a vészharangot, mert az országban, és fővárosában a külföldi beruházók egymás után húzzák fel az irodaépületeket és üzemeiket. Mi a baj velük? Ezek az építmények az országban maradnak, csak gazdagodunk általuk. Manhattan 70 százaléka japán tulajdonban van, az amerikai beruházók az elmúlt évtizedekben ellepték Nyugat-Európát, de ettől még sem az amerikaiak, sem a nyugat-európaiak nem lettek kevésbé büszkék nemzeti teljesítményeikre.

Négy évvel ezelőtt, még ellenzéki szocialista kép-

viselőként javaslatot tettem az Országgyűlésben: kerüljön be az Alkotmányba, hogy Magyarországon a magyar a hivatalos nyelv. Egyéni képviselői indítványomat saját pártom, de a kormányzó jobboldaliak is elutasították, sőt, napirendre sem tűzték megvitatását. Azóta sem értem ezt a döntést, már csak azért sem, mert anyanyelvünk megőrzését az egyik legjelentősebb nemzeti teljesítményünknek tartom. Érdekes módon van egy jogszabály, amely megemlékezik a magyar nyelvről, mégpedig az, amelyik előírja, hogy a hadseregben magyarul kell kiadni a parancsokat. Ehhez képest a hamarosan hivatásossá váló hadsereg tagjainak előbb-utóbb legfőképpen angolul kell kommunikálniuk, hiszen a profi magyar katonáknak alapvetően a NATO keretén belül, illetve az Európai Unió gyors reagálású hadtestében kell szerepet vállalniuk. Az MDF-nek sikerült az idegen nyelvű feliratok ellen, a magyar nyelv védelmében jogszabályt elfogadtatni, de ezzel nem sokra megyünk. A köznyelvben használt szavakat még sehol a világon nem sikerült jogszabályokkal befolyásolni. Ha lehetne, akkor napjainkban milyen szavakkal neveznénk meg a napokat és a hónapokat?

Más összefüggésben már felvetődött a középosztály problematikája. A nemzeti jelzővel ellátott jobb-

oldali koncepció ellenében néhány mondat erejéig kitértem arra, hogy a haladó baloldal a felső középosztálytól lefelé elhelyezkedő rétegek érdekképviseletét vállalja fel. A tőke megtestesítőitől úgy különbözteti el magát, hogy azokkal köt politikai szövetséget, akik még munkajövedelemből, és nem a vagyonukból élnek. Az a hagyományos megfogalmazás, amely a baloldalt a munkásképviseletre szűkítette, már rég nem állja meg a helyét.

Az emberek a biztonságra és a kiszámíthatóságra törekszenek: ez a két érték egyben a középosztály két jelszava is. Minél többen tartoznak ide, annál számosabban érdekelték a rendszer stabilitásában, olajozott működésében. A haladáspártiak azért tartják természetes szövetségeseiknek a középosztály tagjait, mert az alsóbb rétegeknek mintául szolgálnak: ha dolgozol, ha érvényesülsz, akkor van jövőkép. Ennyiben a baloldal a szegények pártja is, hiszen állandóan azt üzeni nekik, hogy „szedjétek össze magatokat, gyertek, idevárunk!”.

A felső középosztály az a réteg, amelynek elért életnívóját, társadalmi rangját még nyugodt lelkiismerettel megcélozhatják a lentebb elhelyezkedő rétegek. Vagyis a baloldal ennek eléréséhez még hihető, és megvalósítható programokat tud társítani. Jól

tudjuk, hogy minél feljebb haladunk, az úgynevezett társadalmi piramis annál jobban vékonyodik. A haladáspártiaknak arra kell törekedniük, hogy alulról minél több embert egyre feljebb toljunk. Ez az alulról beindított mozgás a maga természetéből adódóan tovább fogja tolni az előtte lévőket is.

A szegénység elleni küzdelemben igen fontosnak tartom ezt a fölfelé irányuló törekvést. A középosztályhoz való tartozás reális lehetőségének a megteremtése húzóerőként működhet. Ugyanakkor nem felvállalhatóak azok a parazitarétegek, amelyek kizárólag abban érdekeltek, hogy a társadalmi juttatások igénybevételével, munkavégzés nélkül éljenek meg.

A jóléti társadalomban ez reális veszély, visszavisszatérő, és gyakran jogos kritikája a neoliberais irányzatnak. Ebben az összefüggésben is megfelelő eszköz és irányadó az egyéni felelősség kérdése. A munkanélküli bizonyítsa be, hogy valóban megtett-e mindent azért, hogy állást szerezzen. Csak akkor érvényesülhet a közösségi szolidaritás, ha tényleg önhibáján kívül nem tudott elhelyezkedni. A parazitákkal azonban nem lehet a baloldal szolidáris.

Van ennek a kérdéskörnek egy érdekes vetülete, amelyet Olaszországban tapasztaltam. A nyolcvanas években nagy botrány kerekedett abból, hogy az

olasz szakszervezetek kerekperek elutasították a munkanélküliek gondjainak felkarolását. Érvelésük szerint ugyanis a szakszervezet kizárólag a munkavállalók érdekeit képviseli. Kegyetlennek, talán igazságtalannak is tűnhet a felhozott példa, de jelzésértékű.

De ehhez hasonlóan felvethető azoknak a magyar egyéneknek a felelőssége is, akik úgy válnak vidéki munkanélkülivé, hogy fővárosi panellakásukat eladva, falun vesznek olcsón házat, és a különbözetből élnek, amíg tart. A közösség szolidaritása miként kérhető számon az ő esetükben? A lakáseladás és -vásárlás közötti profitból vajon nem lett volna bölcsebb, és hasznosabb vállalkozásba kezdeni, mint a fenekére csapni? Talán joggal fordulhatnának segítségért a közösséghez, ha a vállalkozás nem sikerül, hiszen akkor elmondhatnák, hogy legalább megpróbálták önerőből boldogulni.

Ha már a magyar munkanélküliségnél tartunk, itt is fontosnak tartom megjegyezni, hogy ennek mértéke jóval alacsonyabb lehetne, ha a hazai munkaerő mobilabb lenne. A röghöz kötöttség összefüggésében már szoltam arról, hogy olcsó bérlakásokkal elérhető lenne a magyar munkavállalók rugalmasabb hozzáállása a lakóhely változtatásában.

Területileg jelentős aránytalanságok vannak a munkalehetőségeket illetően. Vannak megyék, ahol lasszóval sem tudnak dolgozót fogni, másutt pedig lehetetlen állást találni. A kettőt csak úgy tudjuk összehangolni, ha a családok mobilitását megkönnyítő közösségi bérlakás beruházások indulnának be minél előbb. Ha nem így történik, akkor előbb fog Észak-Magyarországon a fölös szlovák munkaerő megjelenni, mint a hazai.

Nem spórolhatjuk meg a roma kérdéssel való őszinte szembenézést sem. Már csak azért sem, mert az Európai Unió a bővítés révén szintén szembesülni fog ezzel a kérdéssel. Megkerüljük az igazi problémát, ha a romák magyarországi helyzetét pusztán diszkriminációs kérdésként közelítjük meg.

Kiindulópontunk természetesen nem lehet más, mint hogy a törvény előtt mindenki egyenlő, és ebből adódóan minden magyar állampolgár azonos jogokra formálhat igényt. Ugyanakkor azt a tényt sem hallgathatjuk el, hogy a romák kulturális értelemben másfajta magatartásformát képviselnek, mint általában az európai társadalmak tagjai. Nem olyan különbségekről van szó, mint például Dél-Tirolban, ahol csupán az a kérdés, hogy valaki olasznak, vagy osztráknak tartja-e magát, de egyébként a kulturális

értelemben szinte azonosak a gyökereik. A romák esetében ennél jóval nagyobb a különbség az őket befogadó közösségekkel szemben.

A romákkal kapcsolatos asszimilációs törekvéseket „udvariasan” integrációnak nevezik, és általában az érintetteknek nem igazából van ínyükre ez az elképzelés. Különbözik sem szolgál más célt, mint a problémák elkenését. A romák ódzkodása már csak azért is érthető, mert belső közösségi törvényeik nagymértékben eltérőek, és azokhoz jó ideje makacsul ragaszkodnak is. Másságuk, mind pozitív, mind negatív értelemben nagyon jelentős mértékű, még ha időnként hajlamosak is vagyunk nem tudomást venni róla.

Egyébként Európában a roma kérdéshez hasonló probléma az iszlám ügye is, vagy bizonyos területeken az etnikai kisebbségek radikálisan eltérő közösségi normái. Korábbi időszakban az Olaszországhoz tartozó szigeteken élők, például a szárdok, vagy a szicíliaiak szintén nem akartak asszimilálódni a nagyobb népcsoport kultúrájához.

Nem könnyű a roma kérdés megoldása, és nincs sok esély rövid távon a haladásra, amíg erkölcsi és jogrendszerünket magukra nézve nem tudják értelmezni. A jelenleginél sokkal szervezettebbé, kitar-

többé kell tenni a párbeszédet a roma közösségek vezetőivel. Az eddigi integrációs törekvések helyett meg kell találni a türelmes egymás mellett élés módzatait.

Elérkezett az idő arra, hogy komolyan fontolóra vegyük a romáknak adandó kulturális autonómia kérdését. A romák önkéntes alapon válasszák ki azt a közösséget, amelyhez tartozni kívánnak, és ők mondják meg, hogy romáknak tartják-e magukat. Ha romaként kíván élni, akkor kapjanak meg minden olyan jogot, amely a kulturális autonómiához tartozik: elsősorban – a velük történt egyeztetés után felállított – saját iskolarendszert. Ha lehetnek egyházi, és nemzetiségi iskolák, miért nem kaphatnának ők is?

A roma autonómiát különleges esetekben akár területi alapon is meg lehetne szervezni, főleg olyan településekre gondolva, ahol túlnyomó többségben vannak. Meghatározás kérdése az egész, amelyben felvethetők belső állampolgársági koncepciók is, és ezen belül már meghatározható, hogy ki a roma. Az Európai Unión belül például mindnyájan az EU állampolgárai vagyunk, de azon túl vannak még az egyes nemzeti elkötelezettségek is.

Sokkal veszélyesebbnek tartom, ha nem veszünk tudomást a különbségekről, vagy ha mások mondják meg, hogy ki a roma. Döntsék el maguk, hogy milyen speciális elvárásaik vannak az autonómiától, illetve milyen szokások tiszteletben tartását várják el. Ahogy vannak olasz, vagy indiai éttermek, miért ne lehetne roma vendéglő is?

A kulturális autonómia azért elengedhetetlen, mert többségi kulturális közegben a más kultúra óhatatlanul csorbát szenved, alulmarad, kicsi az esélye az egyenrangúságra. Ne féljünk szembenézni a különbségekkel, a nagyobb közösség is nyerhet, ha a kisebbségi csoportok kibontakoznak. A romák már eddig is több szakmában, művészeti ágban bizonyították rendkívüli képességeiket. Ha szükséges, legyen akár több és mindenki számára elérhető roma általános és középiskola, egyetem, vagy akár kulturális központ is.

Az a roma pedig, aki nem akar élni a kulturális autonómia lehetőségeivel, azt senki sem kényszerítheti, hogy olyan közösséghez tartozzon, amelyikhez nem akar. A romák között is jelentős különbségek vannak, annak is meg kell adni a módját, hogy az eltérő etnikai csoportok is megszervezhessék magukat.

Nem szabad megijedni a tényekkel való szembenézéstől: a jelenlegi mismásolás, a problémák elkenése sokkal inkább szegregációhoz vezet, mint a létező különbségek őszinte kimondása. Nem kötelező egymást szeretni, de a másik létét tiszteletben kell tartani, és önmegvalósítását akár kulturális autonómiák megteremtésével is segíteni kell.

Különbségek nem csak romák és magyarok, de magyarok és szlovákok között is vannak. A tyúklopást másként büntetik Pozsonyban, mint Budapesten. Miért ne lehetne másként megítélni a roma és a magyar ember által elkövetett tyúklopást is. Még azt is elképzelhetőnek tartom, hogy a magát romának tartó embert roma bíróság ítélje el, és akár külön roma börtön is lehetne. (Egyébként a büntetőjogban kimondatlanul is létezik a különbségtétel.)

A romának legyen joga roma nyelvű ügyintézéshez is. Összegezve: a hazai romák kapják meg mindazon jogokat, amit mi a határon túli magyaroknak követelünk.

TÚL KÉSŐN, TÚL KORÁN

„Rettenetesen bonyolult dolgok
mögött szörnyen egyszerű igaz-
ságok rejtőznek.”

(WINSTON CHURCHILL)

A rendszerváltozás hajnalán egyszerűbb és gyorsabb folyamatnak gondoltuk az Európai Unióhoz való csatlakozást. Magyarország akkoriban a demokratikus államformát választó volt szocialista országok között élen járt a gazdasági-társadalmi átalakulás ütemét és mélységét illetően is. Nem tűnt ábrándozásnak, hogy a bővítési folyamat első körében, a kilencvenes évek közepén már az Európai Unió tagállama lehetünk.

Nem így történt. Az akkori elvárásokhoz képest tehát a 2004. május 1-jei csatlakozás túl későn történt. Lélektanilag is megkésett, hiszen tizennégy évvel a rendszerváltozás után, túl jó néhány csalódáson, nem örült az ország annyira a demokratikus

európai családhoz való csatlakozásnak, mint az illő, és megfelelő lenne.

Azonban nem sok beleszólásunk volt a tagfelvétel ügyeibe. Brüsszelben úgy döntöttek, hogy a 15 tagállamnak technikailag sokkal egyszerűbb, és nem utolsósorban olcsóbb is, ha egyszerre veszi fel a tíz államot. Igaz, tisztában voltak azzal, hogy jelentős eltérések vannak a csatlakozásra váró országok között, és emiatt szemet is kellett hunyniuk nem egy hiányosság, nem teljesített előírás fölött.

Ha összehasonlítjuk a magyar gazdaság mutatóit az Európai Unióban elvárt teljesítményekhez, akkor felvételünk még túl korainak tekinthető. De ezen lamentálni már nem sok értelme van, előre kell néznünk, és 2010-ig, az euró magyarországi bevezetésének időpontjáig rendezni kell sorainkat, a hazai társadalmat fokozatosan fel kell készíteni az új kihívásokra.

Magyarország, a magyar emberek mindig is az európai szellemiség képviselőjének tartották magukat. Ezeréves államiségünk, nemzeti vonásaink évszázadok óta hol kisebb, hol nagyobb hatással színesítik kontinensünk sokszínű palettáját. Európát már csak a görög mitológiai kapcsolódás miatt is általában a szép nőhöz, asszonyhoz szokás hasonlítani: szertelen, sokszínű, határozatlan, gyengéd, kulturált,

befogadó, reagáló, lassú, megfontolt, szeszélyes, csacsogó, szép, ápoltság, gondozott – mint egy képzeletbeli, ellentmondásos emberi tulajdonságokkal felruházott szép istennő. De brutális, kegyetlen, depressziós is tud lenni – két véres világháború is tanúsítja ezt. A modern világ szinte minden fontos jellemzője, felfedezése, még az Egyesült Államok létrejötte is földrészünknek tudható be. A XX. század azonban Európa önmagával való meghasonlásának a története. Talán nem is tudott volna talpra állni, ha nem érkezik külső segítség. Az elmúlt század egyik legnagyobb tanulsága az itt élő népeknek, hogy a kontinensünkön fellobbanó konfliktusok könnyen az egész világot lángba boríthatják.

Az Egyesült Államok hallgatóságos jóváhagyásával létrehozott Európai Unió kiinduló gondolata a francia–német megbékélés előmozdításának szándéka volt. A bővítési folyamattal ez a problémakör egyre inkább jelentőségét veszítette, az újabb és újabb államok csatlakozásával kiszélesedett a megoldandó kérdések köre is.

Az európaiságot, őszintén valljuk be, hajlamosok vagyunk egy kicsit a kulturális fölényérzettel azonosítani. Amikor európai megoldásról beszélünk, akkor ez számunkra egyenlő a sportszerúséggel. Nem igazán érdekel bennünket, európaiakat, hogy a világ más

földrészein egyáltalán nem ilyen jelzőkre, vagy tulajdonságokra gondolnak, amikor rólunk beszélnek.

Az ideális értelemben felfogott európaiságnak, a fejlődésnek még ma is, egyik legnagyobb akadálya a földrészünket továbbra is alapvetően meghatározó nacionalizmus. Szinte nincs olyan nemzet Európában, amelynek ne lenne nyelvezetében a szomszéd országot becsmérlő kifejezés. Tragikomikus lenne, ha az emberek egyszer szembesülnének azzal, hogy amilyen jelzőkkel illetik a másik nemzetbelit, szinte a megtévesztésig hasonló mondókát kapnak ők is vissza. Ebből a szempontból még szerencse, hogy viszonylag kevesen beszélnek egymás nyelvét.

Kontinensünkön még nagyon sok az etnikai, nyelvi elválasztó vonal. Az ellentétek nem egyszer fegyveres összetűzésekbe is torkolnak: írek az angolok, baszkok a spanyolok ellen, nem is szólva a volt Jugoszláviát szétrobbantó délszláv ellentétekről. Érdekes módon Európa korunkban a vallási ellentétekkel szemben sokkal elnézőbb, mint a nyelvi-etnikai különbségeket illetően.

A II. világháború után, néhány évtizeden át, a megelőző kor tomboló nacionalizmusára Keleten a Szovjetunió által vezényelt internacionalizmus volt a válasz. Nem sokat segített, hiszen erőszakos kitele-

pítésekben fogant, és a színpalak mögött mindvégig ott lappangott az ordas nacionalizmus kísértete. A szovjet csapatok kivonulása után szinte pillanatok alatt ismerős kelet-európai nacionalista jelszavak üvöltésétől volt hangos a térség. Nyugat-Európában a kontinens megosztottsága felerősítette a szolidaritás érzését, de az egyesülés óta újult erőre kapott nálunk is a nemzeti önzés.

A multinacionális cégeknek „hála”, azonban, gazdasági téren az európai országok között nagyon erősek az összekötő kapcsok. A különböző társadalmak ezzel éppen ellenkező irányba indultak el, nő a nemzeti elzárkózás híveinek tábora, de a gazdaság nagy úr, az ő törvényei diktálnak. Európa utálja a multikat, mint ahogy elvet minden uniformizált dolgot is: egyszerre szeretjük és gyűlöljük a McDonald's étteremláncot. Sokáig azonban nem tartható a jelenlegi állapot, aminek jellemzője, hogy a gazdasági integráció jóval előrébb tart, mint a politikai. A közös, minden résztvevő által jóváhagyott alkotmány nélkülözhetetlen feltétele a politikai integráció erősítésének. A magyar kormánynak, illetve a politikai elitnek is felelős szerepe van ebben a folyamatban, már csak azért is, mert nálunk az embereknek halvány fogalmuk sincs az egészről.

A nemzeti alkotmányokat – már ahol egyáltalán

van, mert Nagy-Britanniában például nincs írott alkotmány – az Európai Alkotmány nem írja felül, nem jelent magasabb rendű rendelkezést. Egyébként is, igazából nem is alkotmány, csak a köznyelvben nevezik így, hivatalosan Alkotmányos Szerződés névvel illetik. Nehézkes, bonyolult kifejezési formában fogalmazták meg, nem valószínű, hogy első olvasatra az átlag európai választópolgár megemésztí, annak még kisebb az esélye, hogy a népszavazásokon elfogadják. A szerződés szövege egyébként hű tükörképe a lassú, bürokratikus, részletkérdéseken rágóó brüsszeli adminisztrációnak.

Az Alkotmányos Szerződés szövegét kezdettől fogva attól a meghatározó gondolattól vezérelve kellett volna megfogalmazni, hogy csak olyan irat kerülhet a közvélemény elé, amelyet egy akármelyik tagállamban megrendezendő népszavazáson egészen biztosan elfogadnak. Nyilván akkor egyszerű, könnyen érthető, és szerethető szöveg készült volna.

Az Európai Parlament, de egyáltalán minden európai intézmény működését egyszerűsíteni kellene. A közös döntéshozatali mechanizmusból rengeteg részletkérdést egyelőre félre kellene tenni, és az igazán fontosakra kellene koncentrálni.

A 25 tagra bővült Európai Uniónak a közeljövő-

ben három kérdést kellene mielőbb rendbe tenni. Legfontosabbnak a közös pénz, az euró minél több tagországban való bevezetését tartom. Másodsor, a fent említett szempontokat tükröző, egyszerű, érthető Alkotmányt minden tagországban szigorúan népszavazással elfogadtatni. Az Egyesült Államokban is csak az Alkotmány elfogadása után csatlakozhattak az egyes államok a szövetséghez. Egyébként a 2004-es bővítés előtt, az újonnan csatlakozók kikötötték, hogy az alkotmányos szerződés jóváhagyásával a tizenötök várják meg az újakat.

Végezetül a közös európai gyors reagálású hadtest felállítása. Ez utóbbi képezné a NATO egyik pillérét az Egyesült Államok, illetve a szövetségen kívüli – például Oroszország – haderők mellett. Hazánk a hivatalos sereg felállításával jelentős lépést tett a gyors reagálású hadtest létrehozásával kapcsolatos feltételek teljesítése irányában. (Külön téma az EU semleges tagállamainak viszonyulása a haderő kérdéséhez. Joggal nehezményezhetnek minden, ezen a területen tett, és a semlegességüket veszélyeztető lépést. Nagy kérdőjel, hogy semlegességük fenntartása mennyire indokolt az EU tagság mellett.)

Ezt a három feladatot kellene minél előbb elvégezni, minden más döntést ezek rendbetételéig el-

halasztani. Ugyanis, ha az alapvető pilléreket illetően megegyezés születik, akkor a többit már csak rájuk kell felfűzni, s azonnal kiderülne, hogy így építkezve, Brüsszel sokkal hatékonyabb szervezetként tud működni. Ezt a tagországok közvéleménye is értékelné, kevesebben bírálják az eurokratákat, hogy nagy pénzért sóhivatalba járnak. Mindezek véghezviteléhez közös döntések és erős akarat szükségesek. Vállalni kell az ütközéseket akár az egyes kormányokkal is. Ha belátható időn belül ebben a három kérdésben nincs előrelépés, akkor jó ideig mondjunk le arról, hogy valódi Európai Unióban gondolkodjunk.

Közhely, de nem árt ismételni: az Egyesült Államok nagyságát a közös nyelv és a közös pénz, durvábban fogalmazva: a pénz közös nyelve tette lehetővé. Ami a közös nyelvet illeti, nos, Európa egyelőre reménytelenül Amerika mögött kullog. Amennyi előnye van kontinensünk kulturális, nyelvi sokszínűségének, legalább annyi hátrány is adódik belőle. Több nemzedéknek is fel kell nőnie ahhoz, hogy a nyelvtudás ne legyen akadály a különböző etnikumok közötti érintkezésben. Addig nincs más megoldás, mint a jó Habsburg hagyományokat folytatva sok-sok nyelvet kell megtanulni – legalább alapszinten.

A közös pénz bevezetése talán könnyebb lesz, de egyelőre a 25 tagállam között kisebbségben vannak azok az országok, amelyek már ezzel fizetnek. 2010-ben azonban már ezen a területen is jelentős fordulattal tervezhetünk, hiszen a mostani elképzelések szerint már 20 tagállam fog az euró-zónához tartozni. Igaz, reményeink szerint akkor már az EU taglétszáma is nagyobb lesz.

Az oly sokszor emlegetett 2010-es esztendő, lám-lám, ismét előbukkant. Nem is akármilyen összefüggésben, hiszen a fentiekből is levezethető, hogy az Unió igazából ettől az évtől kezdve kapcsol újabb sebességre. Ez a lendület nyilvánvalóan hatni fog az egyes tagországokra, így Magyarországra is.

Jó ideig el fog még tartani, amíg a magyar választók – de nyugodtan említhetném bármelyik tagállam állampolgárait is – különbséget tudnak tenni a hazai törvényhozásra, illetve az európai döntéshozatalra tartozó ügyek között. A közös alapelveket és szabályokat minden országnak be kell tartania. Tehát, ami a közös asztalra kerül, azt az itthoni kormányzat nem lehet számon kérni. Ez egyáltalán nem jelenti a nemzeti szuverenitás csorbulását, ellenkezőleg minden tagállam közös érdekeit szolgálja. Olyan ez, mint a lakóházban a falra szögezett házirend: min-

denkinek hasznos viselkedési szabályokat fogalmaz meg, amelynek betartása minden lakó érdeke.

Hosszú távon, természetesen, az európai közösség szuverenitásának a megvalósítása a cél. (Az egykori Osztrák–Magyar Monarchiában is közös volt a pénz-, a kül- és a hadügy.) Első lépés lehet a közös hadsereg, amely jelentős szerepet játszhat például a terrorizmus elleni harcban is. Az EU létérdeke, hogy közös álláspontot képviseljen a világ különböző pontjain fellobbanó konfliktusok kezelésével kapcsolatban. A tagállamok nemzeti érdekeit is az egyeztetett döntések képviselik a leghatékonyabban. Ha mindez megvalósul, akkor idejétmúlttá válik Henry Kissinger szellemes megjegyzése, amikor nevetve kérdezte: „Ha Európával akarok beszélni, kit hívjak? Adják meg a nevét és a címét.”

A közös szuverenitás másik pozitív, az átlagembe-
reket talán jobban érintő megnyilvánulása például az, ha a világ bármely részén bajba kerülünk, akkor akármelyik EU tagállam konzulátusához segítségért fordulhatunk.

Azt is tudatosítani kell a tagállamokban, hogy az Európai Unió nem kisebb célt tűzött ki maga elé, mint hogy a világ vezető gazdasági ereje legyen. Ennek elérése egyáltalán nem lehetetlen, de hibának tar-

tanám, ha állandóan a versenytársakhoz mérnénk az EU teljesítményét. Ahogy a magyar gazdaság teljesítőképeségével kapcsolatban is fontosnak tartottam kiemelni, hogy mindig a saját igényeinkhez képest kell a célokat kitzűzni és megvalósítani, ugyanezt a logikát érvényesnek érzem európai vonatkozásban is.

Gondoljuk meg: az EU a földgolyóbis legnagyobb gazdasági övezete. Fizetőképes, szervezett, hatalmas piacot jelent, amely méltó vetélytársa az Egyesült Államoknak. Nem véletlen, hogy az EU kezdetekor még segítőkész, támogatási készségét állandóan kimutató USA az évek múlásával egyre inkább háttérbe húzódott. Először még csak arra hívatkoztak, hogy az Európai Uniónak most már a saját lábán kell megállnia, s ne számítsanak az amerikai tőke II. világháború utáni szerepvállalásához hasonló aktivitásra. Később egyre nyilvánvalóbb lett, hogy savanyú a szőlő, és Amerika vetélytársat lát az öreg kontinensben.

Nem véletlen, hogy a legújabb, robbanásszerű bővítési döntés legfőbb ösztönzője az Egyesült Államok volt, mint ahogy a törökök felvételét is ők erőltetik a legjobban. Nyilvánvaló ugyanis, hogy minél szélesebb, sokszínűbb és tagoltabb az EU, annál nehezebben tud hatékonyan működni, s annál kisebb

az esélye, hogy rövid- és középtávon az USA-hoz hasonló államalakulat jöjjön létre. Már a 15 tagállam koordinálása sem volt könnyű feladat, képzeljük csak el, mit jelent ez 25, vagy majd később a többiek csatlakozása után. Brüsszel természetesen tisztában volt és van az amerikai jó akarat mögötti igazi érdekekkel, de ennek ellenére is vállalta a bővítést.

Kontinensünk jövője szempontjából tragikus következményekkel járna, ha a volt kommunista országok behozhatatlan gazdasági hátrányba kerülnének. Bármilyen nehéz is ennyire széttartó, és ennyire eltérő nemzeteket egy közös akarat alá hajtani, meg kell próbálni. Az integráció valóban lelassul, kevesebb a pénz a kohéziós támogatásokra, a fejletlenebbek felzárkózása jobban elhúzódik, de még mindig jobban jár az EU, mintha tovább halogatta volna a bővítést.

Az más kérdés, hogy az újak joggal háborognak azoknak a kedvezményeknek a fokozatos bevezetése ellen, amelyeket a korábban csatlakozók automatikusan megkaptak. Amikor a görögök, a spanyolok és a portugálok csatlakoztak, akkor irtózatos segélyeket kaptak, nem véletlen, hogy jó egy évtized alatt az említett országok jelentős gazdasági átalakuláson mentek keresztül.

A sors iróniája, hogy a mostani bővítéskor az el-

sók között panaszkodtak, és próbálták megfúrni az újak támogatását. Eddig nekik az EU volt a jóléti állam, de most már a régi módon nem finanszírozható a korábbi rendszer. Bizony, nem csak az egyéneknek, de országoknak is szembesülniük kell az egyéni felelősséggel. Ha ezt megtették, és még mindig segítségre szorulnak, csak akkor kaphatnak a közösségi szolidaritásból.

Az Európai Unió másik nagy célkitűzése a teljes foglalkoztatottság megvalósítása. A közösség definíciója szerint ez a munkaképes férfiak 70, és a nők 60 százalékos foglalkoztatása mellett valósul meg.

Brüsszelben a döntéshozatal elve a megállapodási kényszer. Egyébként a csatlakozást előkészítő tárgyalásokon ízelítőt kaphattunk belőle, hiszen a bővítés levezénylésének is a megállapodási kényszer volt a vezérfonala. A konszenzus elérésére épülő politikai működési rendszer a jó kormányzás alapvető garanciája is egyben. Tartalmi kérdésekben kikerülhetetlen a konszenzus, technikai ügyekben azonban már egyre jobban terjed a szavazás.

A közösen hozott döntések a nemzeti parlamentek által megfellebbezhetetlenek, ami az euroszeptikusok szerint sérti a demokratikus elveket. Nos, minden demokratikusan működő országban vannak

olyan kérdések, amelyekben nem lehet népszavazást tartani. Magyarországon például az adózást illetően. A döntéshozatali mechanizmusban is meg kell találni a helyes arányokat: milyen kérdésekben kell feltétlenül a demokratikus mechanizmusokat érvényesíteni, és milyenekben nem. Természetesen szigorúan demokratikusan kell dönteni abban, hogy melyek ezek a területek.

Az európai demokráciák igen sokszínűek, a parlamentarizmus gyakorlatát illetően igen jelentős eltérések vannak közöttük. Egyes tagországokban az országos választásokon minden állampolgárnak kötelező szavazni. Belgiumban például, ha valaki nem akar szavazni, akkor pénzbüntetést kap. 2010-től Magyarországon is be kellene vezetnie a kötelező szavazást, nem hiszem, hogy ez a felvetés bármilyen alkotmányos aggodalomra okot adhatna. A képviselőknek kötelező a részvétel a parlament munkájában, távolmaradásukat, ha enyhe formában is, de büntetik. Elvárható a szavazásra jogosultaktól is, hogy morális kötelességüknek érezzék a saját sorsukat is befolyásoló döntésekben legalább közvetve részt venni.

A politikának és a benne hivatásszerűen dolgozóknak óriási a felelőssége abban, hogy könnyen át-

látható, egyszerű és érthető működési rendszert alakítsanak ki. Kedvenc anekdotám, hogy amikor a különböző nációjú képviselők hevesen győzködik egymást saját választási rendszerük kiválóságáról, akkor hosszasan magyarázzák, miért gondolják így. Az angol nem részletezte a sajátjukat, csak annyit vetett oda, hogy az övék a legjobb. A többiek felnevettek, de azért megkérdezték tőle: miért nem indokolja meg állításának igazát. Az angol úr fölényesen odavetette: az angol rendszer annyira egyszerű, hogy mindenki érti.

A demokrácia valóban akkor teljesíti igazán küldetését, ha működési elveit mindenki megérti. A mai bonyolult világban is törekedni kell a problémák minél egyszerűbb megfogalmazására. Ha nem tesszük meg, akkor a demokrácia nagyon hamar elveszíti a talajt a lába alól. A modern technika egyik legbonyolultabbnak tűnő gépezete, a számítógép, a világ leg egyszerűbb dolgaként működik. Minden fölött kérdésre igennel, vagy nemmel lehet válaszolni.

Az európaiság egyik legszebb gyöngyszeme a sokszínűség. Ez egyben legnagyobb kihívása is. A sokszínűség megőrzése mellett lehetőleg legjobban egyszerűsíteni kellene jogi viszonyainkat. Ismét hivatkoznék a magyar párhuzamra: Európában is drasztí-

kus dereguláció szükséges, meg kell találni legkisebb közös nevezőket. A dinamikusan fejlődő gazdaságokban általában egyszerű az adórendszer. Európában teljes a zűrzavar, az állampolgárok jogi értelmezések kavalkádjával találkozunk. Amerikában egyszerű a dolog: fizetett adót? Igen, vagy nem. Ha nem, akkor adócsaló. Európában ez is sokszínű, mint a kultúra. Nehezen bizonyítható az adócsalás. Nyilván, ha egyszerűbb és átláthatóbb lenne a rendszer, akkor kevesebb időt, s energiát kellene fordítani a csalások felderítésére.

Az európaiak általában toleránsnak tekintik magukat, de ez jobbára csak vágyalom marad. A nacionalizmus sajnálatos módon újra felütötte a fejét a kontinensen és rövidtávon az EU bővítése, illetve a bevándorlás fokozódása csak súlyosbítani fogja. A szélsőjobb szerint a tolerancia nem más, mint a liberálisok melegpártisága. Ezt a leegyszerűsítést nem találom példamutatónak. A tolerancia liberális felfogásban a másság tiszteletét, míg haladó, baloldali értelmezésben a másság elfogadását jelenti.

A nacionalizmus hatékony ellenszere lehet a tolerancia: mielőtt véleményt formálnak, igyekezzenek információkat szerezni arról, amit kritizálni akarnak. A másság elfogadása eleve kizárja a zsigeri elutasítást.

Az európai baloldali pártok képviselői még az európai választások előtt megfogalmazott programjukban leszögezték, hogy a szélsőséges nézeteket valló szélsőjobboddallal semminemű kiegyezés nem képzelhető el. Látszólag ellentmondásban van mindez azzal a toleráns magatartást előíró véleménnyel, hogy nem rekesztünk ki senkit. Kivéve a szélsőségeket. Az európai mivoltunk egyik nagy kihívása, hogy semlegesíteni tudjuk-e a jobbról és balról jövő szélsőségeket. Mindettől még egyáltalán nem kerülünk a politikai paletta közepére.

A 2004. júniusi európai parlamenti választásokon szinte minden kormánypárt súlyos vereséget szenvedett. Voltak köztük jobboldaliak és baloldaliak egyaránt. Vereséget szenvedtek az ellenzékben lévő politikai erők is, mert a választásra jogosultak közül még soha ilyen kevesen nem voltak az urnáknál. Úgy tűnik, hogy Európa igazából még nem dolgozta fel ezt a kettős kudarcot.

A brüsszeli és az egyes tagállamok politikai elitjei reflexszerűen dacolnak mindenféle újítással szemben, hiányzik belőlük a jövőkép, a lendület. Mintha nem értenék a körülöttük zajló eseményeket, mintha elefántcsonttoronyukból valami takarná a kilátást. Az európai polgárok üzenete pedig elég egyértelmű:

elegük van a politikai elitből, mivel az nem azokkal az ügyekkel foglalkozik, ami az emberek mindennapjait érintik. A jelenlegi gyakorlatot teljes egészében elutasítják. Mintha Brüsszelben és az európai fővárosokban nem hallanák meg az üzenetet.

Az európai politikai elitnek abba kellene végre hagyni a belső ügyek unalomig tartó állandó ragozását, hogy éveken át képtelenek a legapróbb kérdésekben is hosszú távra szóló koncepciókat megfogalmazni. A haladáspártiaknak az elkövetkező időszakban érzékelteni kell Brüsszelben, hogy az EU lényege: miként viszonyul a külső világ kihívásaihoz. Melyek ezek? Az Egyesült Államok, a terrorizmus, a globalizáció, az éghajlatváltozás, és a modernkori népvándorlás. E kihívásokkal szemben kellene az Európai Uniónak sürgősen állást foglalnia, és azt érthető nyelven közölni állampolgáraival.

A külső problémákkal kapcsolatban sokkal könnyebb közös platformra jutni, mint a belső ügyek kérdésében, hiszen ezek többsége nemzeti választ igényel.

Az európai politikai elit nem mozdul, évek óta ugyanabban a malomban őrölnek. Meggyőződésük, hogy választásról választásra nagyjából ugyanaz a kör kerül Brüsszelbe, tehát az ügyek intézése változatla-

nul a kezükben marad. Az újító szándékkal fellépőket saját pártjuk eleve kizárja a megválasztható képviselők köréből.

A politikai elit nem csak Brüsszelben, hanem általában Európában, így Magyarországon is, nagy bajban van. Rettenetesen szűk az a mozgástér, amelynek határain belül mozoghatnak. A kormányok lehetőségeit ezernyi béklyó köti, nem tudnak túllépni saját árnyékukon. A korlátok miatt a nagy parlamenti pártok sem tudnak igazán alternatívát felmutatni egymással szemben; leginkább egymás ötlettárából lopkodnak. A választól lassan nem is tudnak különbséget tenni jobb- és baloldali pártok között.

Ilyen körülmények között átmenetileg megnő a demagógok szerepe, ezt az európai választások idején is láthattuk. A populisták általában nagy hanggal, és irreális követelésekkel pótolják a hozzáértést. A választók egy része azonban vevő az ilyen hangokra, mert legalább az újdonság erejével hatnak, nem úgy, mint a hatalmon lévő politikai elit ötlettelen, ézerszer hallott jelszavainak monotoníája.

Előbb-utóbb a demagógok is csalódást fognak okozni, ebben biztos vagyok. Már csak azért is, mert érvelésükben a negatív elutasítások dominálnak, választ nem tudnak adni: se a gazdasági fejlődés mi-

kéntjére, se az éghajlatváltozásra, se a bevándorlókra, se az európai egységre.

A haladó baloldal nem tehet mást, mint hogy a demagógiával szemben az igazság útját választja. Szembesíteni kell a társadalmat a valós problémákkal, akkor is, ha rövidtávon ez fájdalmas folyamat, és nem leszünk népszerűek. Választ kell adni például a tőke és a társadalom, az ember és a környezet viszonyával, illetve a belső társadalmi problémákkal – munkanélküliség, bevándorlók, nemek, vallás, és így tovább – kapcsolatos kérdésekre.

Nincs más választás a haladás híveinek, mint az embereket igazán foglalkoztató ügyeket felkarolni. Segíteni a kétségek feloldásában, emberi hangot megütni, meghallgatni panaszait. Emberarcúvá tenni a politikát. Leegyszerűsíteni az annyira bonyolultnak tűnő dolgokat. Helyreállítani az emberek politika iránti bizalmát. Nem lesz könnyű, igazi nagy menetelés elé nézünk.

Az Európai Uniónak több bátorságra van szüksége ahhoz, hogy a tagállamok állampolgárainak már rövidtávon is igazolja a közösség fontosságát. Mi magyarok is kivehetnénk a magunk részét ebből a méréségből, még akkor is, ha egyesek mindezt csupán látványtervezésnek tartják. Szükség van jelképes tet-

tekre, sokszor az ilyen lépések többet jelentenek, mint az óvatoskodó, semmitmondó bölcselkedések.

Magyarország nyugodtan becsukhatná az uniós határain lévő őrbódéit. Egyoldalúan, nem kölcsönös alapon, hiszen jogszabály nem kötelez bennünket fenntartásukra. Vagyis az osztrák, szlovák és szlovén határokról a felszabaduló erőket át kellene csoportosítani a schengeni határokra, így az ukrán, román, szerb és horvát határokon az Európai Unió elvárásainak megfelelő, szigorúbb ellenőrzést lehetne végezni.

Végezetül szólni kell arról is, hogy alig barátkozik meg a tizenötök Európai Uniója a tíz új tagállammal, máris napirenden van Románia és Bulgária csatlakozása. Ezzel összefüggésben is a török kérdést mielőbb rendezni kellene: dönteni kell, akármi legyen is a válasz. Már csak azért is, mert egy esetleges igenlő válasz után jogosan merül fel a kérdés: mi lesz az önmagukat az európai kultúra részének tekintő kaukázusi, illetve a mediterrán térség, különösen Észak-Afrika államaival? És akkor még nem is vetjük számításba, Oroszországot, Ukrajnát és Fehér-Oroszországot.

Jó néhány nemzedék odaadó munkájára lesz szükség, míg ezek az ambiciózus elképzelések valóra válhatnak.

HIT ÉS EGYHÁZ

„Az emberek saját akaratukból
is képesek magukat megerőltetve
jobbakká, tisztességesebbekké
válni.”

(TONY BLAIR)

A hit és a haladáspártiság nem zárja ki egymást. Továbbmegyek: a hit és a baloldal szembeállításán szintén nem állja meg a helyét. Akik a hívő embereket, illetve a vallást eleve a politikai élet jobb oldalán lévő térfeléhez sorolják, azok nagyon is kézzelfogható pártérdekeket szolgálnak.

Norberto Bobbio olasz baloldali politológus a hit és a forradalmi baloldal közötti kapcsolódásra számtalan történelmi példát hoz fel: már az őskeresztények is a rabszolgákkal való egyenrangúságot hirdették, majd a keresztény vallás intézményesülése után számtalan nagy felkelést indítottak az uralkodó osztályok ellen vallási hitelvekre hivatkozva. Sőt, egy-

kori forradalmárok között számtalan egyházi méltóságot találni: a lázadó mozgalmak történetében inkább az a kivétel, ha megjelenésében nincs vallási indíttatású eszme, illetve személyiség.

Ugyanez igaz korunkra is. Latin-Amerikában a katolikus egyház képviselői – jobbára a szegényekkel szorosabb kapcsolatot tartó helyi papok – a II. világháború után jelentős szerepet játszottak a baloldali forradalmi megmozdulásokban, sokan közülük modernkori mártírsorsot is vállaltak. Önmagában az a tény, hogy a keresztényszocialista mozgalom létrejött, jelzi: a baloldaliság nem zárja ki a vallást. Pontosabban fogalmazva: ha csak a keresztény gondolatnál maradunk, akkor inkább az a természet- és emberellenes magatartás, ha az egyház, mint intézmény, az elnyomó politikai hatalom mellett áll ki. A történelem erre is sok példával szolgál, később fel is sorolunk közülük néhányat.

Mindenki tudja, hogy a baloldaliságot azért divatos manapság szembeállítani a vallással, mert a sztálinista, kommunista zsákutcás megvalósulási formájában tűzzel-vassal irtotta az egyház minden megnyilvánulási formáját. A volt Szovjetunióban, és a befolyása alatt tartott országokban a vallás és képviselői sokáig szó szerint halálos ellenségek voltak. Az

már megint más kérdés, hogy a kommunizmus bukása után a demokratizálódó Oroszország és a legtöbb egykori szocialista ország mintegy vezeklésképpen igyekszik túlteljesíteni, átesnek a ló túloldalára. Az egyházakkal és a vallásos emberekkel szemben elkövetett bűnöket helyrehozandó, most olyan piedesztálra emelik a nemzeti egyházat, amilyen helyet sehol másutt a világban nem foglal el. A mindenkori orosz elnök eskütételekor minden oroszok pátriárkája legalább annyira nélkülözhetetlen kellék, mint az Egyesült Államokban a Biblia, vagy az európai demokratikus államokban a nemzeti zászló.

A XX. század elejétől kezdve a baloldal úgynevezett forradalmi szárnya valóban megbocsáthatatlan bűnöket követett el az egyházakkal és a vallásos emberekkel szemben is. Jóllehet a világmegváltó, középkori vallásháborúk szellemiségét felidéző népirítás nem csupán ellenük irányult. Minden olyan intézményt, illetve embert elnyomtak, amelyik/aki nem szajkózta a sztálini ihletésű eszméket. Az egyáltalán nem haladó, és legalább annyira nem baloldali sztálinista típusú szocializmus azonban, már csak indíttatásánál, és hivatkozásainál fogva is baloldalinak számított. Hiába ítélte el már szinte kezdetektől fogva a nemzetközi szociáldemokrácia, sőt, nem

egy esetben maguk a csalódott orosz forradalmárok is, mindez semmit nem változtatott a megítélésén.

Mindezt akkor is el kellett mondani a zsákutcás kommunista múlt örökségéről, hogyha mi magunk nem is érzünk semmiféle felelősséget a fent említett bűnökért, közös eszmei indíttatásról nem is beszélve.

A szociáldemokrata baloldalnak, a haladáspártiaknak végképp semmi közük a torz, és tragikus kimenetelű megnyilvánulásokhoz.

De ha már gondolkodásunkban az egyensúlyok és az arányok oly központi helyet foglalnak el, akkor egy kis kitérő erejéig az egyházak történelmi bűneiről is illik szólni. Még annak fényében is, hogy tisztában vagyunk vele: a közelmúlt kommunista és nem utolsósorban fasiszta/náci vallásellenes bűnei élénkebben élnek a jelen nemzedékek tudatában, mint azok a történelmi vétkek, amelyeket az egyházak, különösen a keresztények követtek el a saját vallásúakkal, más hitűekkel, illetve különböző etnikumok és népcsoportok ellen.

Ki tudná felsorolni hány népirtó, véres háborút hirdettek meg Isten szent nevében? Emlékezzünk csak utalásszerűen nem csak a más vallásúak elleni kereszties hadjáratokra, de az eretnekeknek nyilvání-

tott, egyébként magukat keresztényeknek valló katarok, albigensek és husziták elleni kegyetlen fellépésekre. Vagy a nagy egyházzakadást követő válásháborúkra, amelyek két évszázadon át elvéreztették Európa népeit, miközben az iszlám török hadak már Bécs falait ostromolták. A keresztény egyházak képviselői, különösen a jezsuiták igencsak élen jártak a földrajzi felfedezések után a bennszülött népek és kultúráik teljes kiirtásában. Nagy térítési buzgal-mukban az emberiség közös szellemi kincsét képező civilizációs és kulturális emlékek szinte teljes egészét megsemmisítették. A zsidósággal szemben elkövetett keresztényi ihletésű bűnök a mai napig az égbe kiáltanak, II. János Pál pápa izraeli zarándoklata még csak kezdete lehet a testvérgyilkosság vádjával való szembenézésnek.

Álljunk is meg itt. A keresztény, illetve az őt megelőző, vagy később született egyházak történelmi; évezredek, évszázados hagyományaik miatt a fenti lista a végtelenségig elhúzható lenne, de nem ez a szándékom. Már csak azért sem, mert az arányokhoz hozzátartoznak az érdemek is. Leginkább az a tény, hogy a vallás, amióta az ember tudatos lényként fogalmazza meg magát, mindenkor központi, kitörölhetetlen szerepet töltött be életében. Olyan

iránytű, amely segített eligazodni a kiismerhetetlennek tűnő világ rejtelmeiben. Olyan vezérelv, amely erőt adott a nélkülözésekben, a tragédiákban, a bukásokban. Értelmet adott az értelmezhetetlennek. Jövőt a kilátástalanságban. Életét a halál után.

A hit, a vallás egyidős az emberiséggel, és talán sohasem fogjuk megtudni, hogy miként is fogalmazódott meg először tudatosan. Akármennyire is visszaéltek, manipuláltak a nevével és nevében, az emberek többsége sohasem vált meg hitétől. Most már tudjuk. A hit, a vallás nem halt meg, bármennyire is így vélekedett a XIX. század végétől kezdve, a tudomány mindenhatóságától megszédült gondolkodók túlnyomó többsége.

Napjainkban éppenséggel a hit újjászületésének vagyunk a tanúi. Ennek egyik kézzelfogható megnyilvánulása saját házunk tájékán, vagyis a volt szocialista országokban figyelhető meg. Négy évtizednyi elnyomás, üldöztetés és elhallgattatás után ez természetes, és bár nagy valószínűséggel a rendszerváltás utáni hitéleti, egyházi felfutás idővel veszít erejéből, s nagyjából-egészéből beilleszkedik majd az európai általános képbe. Azt azért fontos megjegyezni, hogy a katolikus egyház, nagyon bölcsen, házon belül rendezte azoknak a nemzeti egyházaknak,

illetve méltóságoknak az ügyét, akik a kommunista évtizedekben, többnyire kényszerből együttműködtek az elnyomó hatalommal. Nem verték nagydobra az elbitangolt juhok névsorát, sőt, a legtöbb esetben mindenkit a helyén hagytak, s a kérdés megoldását a biológiára, illetve a nyugdíjkorra, és jelen esetben, érthető okokból, az isteni ítélőszékre bízta. Az egyház képviselőinek a fennálló kommunista rezsimekkel kapcsolatos kompromisszumra való hajlamát a különleges körülményekkel magyarázták.

A vallás reneszánsza a kelet-európai térségben megfigyelhető mértéknél jóval határozottabban tetten érhető az iszlám országokban, főleg a terrorizmussal párosuló fundamentalizmus megerősödésében. Ez a fokozódó tendencia válaszreakcióként fogható fel az arab országok zsákutcás, elvetélt modernizációs kísérleteire. Jobbára olyan térségekben erős, ahol a modernkor kihívásainak csak a társadalom egy szűk része képes megfelelni, s a leszakadó, egyre jobban elszegényedő tömegeknek semmi esélyük az emberi életkörülményekhez. A gazdaság teljesítőképességeinek hiányosságai, és az ezzel párosuló nyomor termékeny talajként szolgálnak a vallási fanatizmusnak. Mint a vadkapitalizmus idején a proletárok, a fejletlen világ nyomorultjai is csupán a láncukat

veszíthetik. Ez még annak fényében is igaz, hogy az öngyilkos terroristák között nagy számban találni középosztálybeli, sőt, jómódú aktivistákat is. Ne feledjük, a munkásmozgalom földalatti mozgalmaiban is sok úri gyerek volt.

Külön megérne egy misét annak a jelenségnek a magyarázata, hogy az Egyesült Államokban is tanúi lehetünk a vallási élet fellendülésének, mégpedig a keresztény fundamentalizmus vonalán. Olyannyira, hogy a hit kérdése egyre meghatározóbb szerepet tölt be a politikai életben is. Az amerikai közéleti személyiségek jelentős része nem győzi hangsúlyozni vallási kötődését, szinte kivétel nélkül megjelennek felekezetük vasárnapi istentiszteletén. A Republikánus Párt kifejezetten hangsúlyt helyez a gyakran szélsőséges megnyilvánulásokra hajlamos evangélista mozgalmakkal való jó kapcsolattartásra. Karl Rove, Bush elnök legfőbb tanácsadója szerint, ha hozzák az e mozgalmak mögött felsorakozó támogatók szavazatait, akkor az újraválasztás nem lehet kérdéses. A propaganda gépezet nem is győzi hangsúlyozni, hogy az elnöki kabinet üléseit gyakran közös imádkozás előzi meg. A demokraták elnökjelöltje, John Kerry sem tudta kivonni magát a vallás körüli csatározásokból; a jelölését elfogadó, bostoni beszé-

dében, a republikánusok keneteljességére utalva, megjegyezte: nem az a kérdés, hogy a politikai csatározásokban Isten kinek az oldalán áll, hanem hogy a politikusok Isten oldalán legyenek.

A hit legújabb kori megerősödése egyáltalán nem meglepő. Az emberek a tudomány felfedezései, az információáramlás felgyorsulása és a technológiai újítások közepette csak kapkodják a fejüket, nem találják azokat a fogózókat, amelyekbe kapaszkodva biztos lábakon állhatnának a változások hurrikánszerű forgatagában. Márpedig alapvető emberi igény a biztonságra, a jelenségek rengetegében való eligazodásra való törekvés. Ezt a vágyat a politika egyre kevésbé tudja kielégíteni, nem tud válaszokat adni az emberek által adott kérdésekre. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy maguk a politikacsinálók is elvesztek a technológiai részletkérdések örvényében, és megfélekedtek arról: alapvető emberi igény egyszerű válaszokat kapni az életet érintő nagy kérdésekre.

A vallás még ebben a túlbonyolódott, zűrzavarokkal teli világban is kapaszkodót tud nyújtani. Emberléptékű magyarázatokkal szolgál a világ keletkezésével, az emberi élet értelmével, és a jövővel kapcsolatos felvetésekre. Jó lélekbúvárként megnyugtatja a

tanácsstalanokat, és a hozzá fordulók mindig vigaszt találnak benne.

A politika jelenlegi formájában nem tölti be ezt a szerepet, s nem is teheti meg, amíg nem talál újra vissza az emberekhez. A politika humanizálására, emberarcúvá tételére lenne szükség. A demokrácia egyik nagy előnye, hogy a több szavazatot elnyerő politikus, illetve párt bizonyos időtartamig a választók akaratából ténykedik, és elszámolnia csak a legközelebbi megmérettetésen kell. Ez az előny egyben nagy hátrány is, hiszen így az emberek túlnyomó többsége a négy-ötévenkénti szavazással – ha egyáltalán az urnához járul – letudja a politikával szembeni kötelességét. Nem alakultak ki a demokrácia közvetlen, mindennapi csatornái, amelyeken keresztül a politikusok és választóiik élesben megvitathatnák a kölcsönösen fontos kérdéseket. Az elbürokratizálódott, elszürkült, a részletekbe elmerülő politikai élet már kísérletet sem tesz az embereket érintő nagy alapkérdések megválaszolására. Nem látja a fától az erdőt, szakmai zabhegyezésbe menekülve, a tévés prófétákra hagyja az igehirdetést, a világi dzsungelben való eligazítás feladatát.

Érdekes módon a vallás, a hitélet fellendülése nem feltétlenül jelenti az egyházak megerősödését.

A kettő egyáltalán nem fedi le egymást. Egyre többen a vallási intézményeken kívül, sokszor azok ellenében gyakorolják hitüket. Ahány ember, annyi istenkép: „Az én Istenem áldjon meg!” – mondjuk gyakran, s nem is gondolunk arra, mennyi igazság rejlik ebben a szép üdvözlésben. Wass Albert egyik írásában a szegény pásztor csendőr képében festi meg Istent, mivel a rend őre segített neki, amikor bajba került. Legalább akkora a távolság az őszes szakállú öregember istenkép és a tudósok istenfogalma között, mint a hívő és hitetlen között. Ahogy egyre nő ismeretünk a világról, annál jobban tudatában leszünk annak, hogy mennyi még az ismeretlen dolog: sokan ezt a még meg nem ismert titokzatos világot tartják Istennek. Átjárás nem csak a hitetlenségből a vallásosság felé, hanem fordítva is van.

Sok nagy egyház ugyanazokkal a gondokkal küzd, mint a politika. A hierarchikus rend mindenhatósága, a belső szervezeti kérdések túlburjánzása miatt egyre kevesebb idő és energia jut a hívek lelkének gondozására, s így korunkban megfigyelhetjük a kis-egyházak, szekták gomba módra történő elszaporodását. Aki hisz istenben, vagy valamilyen formában vallásosnak tartja magát, nem feltétlenül egyházi keretekben gyakorolja hitét. A nagy egyházak tekinté-

lyét csorbítja a vallási pluralizmus is: egyre többen váltanak felekezetet egy adott vallási tanításon belül is, de legalább ennyire jelentősek az áttérések is.

A vallási megújulás nem gyengíti a haladást, hiszen az utóbbi az ember egyik legfontosabb jogának tekinti a szabad vallásgyakorlást. A haladás hívei az emberi történelem egyik legnagyobb vívmányának tekintik az állam és az egyház szétválasztását. A hit a legbensőbb magánügy, mint ahogy az a hitetlenség, az ateizmus is. Állami intézményekben ne legyenek se feszületek, se félholdak, a vallási jelképek maradjanak a templomokon belül, illetve mindenki a maga otthonában döntse el, hogy kiteszi-e őket.

A vallás nem politikai választóvonal, jobb- és baloldaliak egyaránt lehetnek istenkeresők. Legfeljebb a haladáspártiak merészebben kérdőjeleznek meg általuk avítnak tartott hagyományokat, kevesebb a tabu. De a valláshoz, a hit gyakorlásához való jogot sohasem kérdőjelezhetik meg, s erre nem is törekszenek. Különbséget tesznek hit és egyház között.

Mert valljuk be őszintén, igenis van különbség a kettő között. Az egyházi intézmények társadalmi ellenőrzése ugyanúgy fontos, mint bármilyen más, nem vallási hittételeken alapuló szerveződéseké. Vegyük például a római katolikus egyházat, s annak

legfőbb megtestesítőjét, a Vatikánt. Nemcsak közel kétezer éves története során, de napjainkban is valóságos államként létezik: egyrészt valóságosan, mint a szuverén Vatikán állam; másrészt, mint a nemzeti egyházak csúcsszervezete.

Talán nem túlzás és egyáltalán nem vicc azt állítani, hogy a Vatikán volt az első, és a mai napig legsikeresebb multinacionális vállalkozás. Hiszen mire is van szüksége egy igazán működőképes nagy multinak? Központosított irányításra, cég identitás-tudatra, következetesen használt jelképekre, lógóra, egységesített szövegre, szlogenekre, szignálra. A központi akaratot a vásárlók igényeinek mind színvonalasabb kiszolgálásának vágya vezérli; alkalmazkodik a nemzeti sajátosságokhoz, hatalmas lobbyerőt képvisel; és vezetőit szigorú kiválasztással szűri meg: a cégben való előrelépéshez minőségi elvárásoknak kell eleget tenni, ritkán tévednek a kinevezésekben, az arra érdemeseket kellőképpen menedzselik, és nem utolsósorban sziklaszilárdan számon kérik a vállalati hűséget.

Nos, a katolikus egyházat megtestesítő Vatikán nem véletlenül tekinthető a multik prototípusának. A római székhelyű Vatikán a központi akarat, amely alá szigorú hierarchikus rendben sorakoznak a nem-

zeti egyházak. A hivatalos vonaltól eltérőket kiközösítik, régebben fizikailag is megsemmisítették. Természetesen nem minden egyház annyira központosított és merev, mint a katolikus, de mivel nálunk és térségünkben, valamint Európában meghatározó szerepet tölt be, ezért részletesebben kellett foglalkozni vele.

Már csak azért is, mert bár nem tagja az Európai Uniónak de megfigyelőként rettenetesen erős lobbytevékenységet folytat az EU különböző intézményeiben. A vatikáni diplomatáknak köszönhető többek között az Európai Alkotmányos Szerződés körüli egyik éles vita, amely arról szólt, hogy a bevezető részben említést tegyenek-e kontinensünk keresztény szellemi örökségéről. Furcsa dolog: a tagságot nem vállalják, de minden befolyásukat bevetik, hogy beleszólhassanak az Európai Unió belső ügyeibe.

A lényeg, hogy az egyházakat ugyanolyan elbánásban kell részesíteni, mint bármilyen más társadalmi képződményt. Így például elkerülhetetlen az ellenőrzés kérdése. Mind a pénzügyeket, mind a belső működést illetően; vagyis az egyházak nem lehetnek kis államok a nagy államon belül. Először is: ahogy a civil szerveződésekre is igaz, hogy a klubot tartásuk el a klubtagok, ugyanez áll az egyházakra is. A

jogos kárpótlási folyamat befejezése után, állami támogatást csak olyan egyházi tevékenységek kapjanak, amelyek hozzájárulnak bizonyos társadalmilag fontos tevékenységekhez, leginkább az egészségügy és az oktatás területén. De, és ez nagyon fontos szempont, nekik is – a civil szervezetekhez hasonlóan – el kell számolniuk minden állami pénzzel.

Másodszor: az egyházak képviselői is esendő emberek, ugyanúgy elkövetnek hibákat, visszaéléseket. Hol egyházukat, hol híveiket károsítják meg anyagiilag, s főleg az utóbbi esetben ők sem kerülhetik el a büntetőjogi felelősségre vonást. Az utóbbi időkben sajnálatos módon megnőtt az egyházakon belüli pedofil ügyek száma – főként a katolikus egyházban. A legszomorúbb, hogy sok esetben a Vatikán, illetve a helyi püspökségek szemet hunynak az esetek fölött, sőt, igyekeznek eltussolni azokat. A bűnöző papokat legfeljebb más lelkészségekre helyezik át, s ott tovább folytathatják fiatalokat rontó áldatlan tevékenységüket. Nem csak az Egyesült Államokban robbantak ki ilyen botrányok, legutóbb egy osztrák parókián leplezett le a rendőrség egy pedofil hálózatot. Vagy említhetnénk a gdanski Jankowski atya esetét: az antiszemita kirohanásairól hírhedt lengyel papot kiskorúak szexuális zaklatása miatt nyugdíjazták.

A Vatikán és helytartói eközben képmutató módon ostorozzák a világi bűnöket: rendszeresen kirohannak az azonos neműek közötti nemi kapcsolatok ellen, a fogamzásgátlást kiátkozzák és csepülik a női egyenjogúságot. Mindeközben saját berkeiken belül szemet hunynak a botrányok fölött, s az egyházi belső életbe való beavatkozásnak tartják, ha a közvélemény számon kéri rajtuk a vétkező papok felelősségére vonását.

Azzal, hogy a társadalom a vallási intézményeket is ellenőrzi, egyáltalán nem sérül a hit szabad gyakorlásának elve. Tiszteletben kell tartani bárki bármilyen vallási meggyőződését, de annak hiányát is. A hit nem tesz eleve sem jóvá, sem rosszá. Ez a lélek bensőséges magánügye, ha valaki nem akar beszélni róla, akkor ugyanúgy nem illik kérdezősködni róla, mint a pénzügyeiről. A haladás hívei sohasem gyalázzák az istent, mert azzal az embert gyaláznák meg.

Nem tartom egészséges törekvésnek, ha a politikusok udvarolnak az egyházaknak, és versenyt futnak egymással, hogy ki tud szebbet mondani a vallásos embereknek. Egyébként sem hiszem, hogy hitbéli kérdések a politika játékmezejéhez tartoznának. A vallásos emberek egy adott politikát a tettei alapján, és nem szép szónoklatok miatt fogadnak, vagy

utasítanak el. Hosszú távon itt is az őszinteséget tartom célravezetőnek, a képmutatás előbb-utóbb visszaüt. Azt sem tartom egyébként jónak, ha az egyházak kérnek szívességet a politikától, mert kiszolgáltatott helyzetbe kerülhetnek, és elveszítik hitelüket a hívek előtt, akiknek túlnyomó többsége, meggyőződésem szerint, egyáltalán nem vallási megfontolások mentén adja le szavazatát.

A politika a hatalom művészete, gyakorlása időnként az erőszak alkalmazását is jelenti. A vallásnak ezzel szemben a lélek békéjének a megőrzése a feladata. A kettő nem összeegyeztethető: az egyház, amely szerepet kér a politikában, önmagát hazudtolja meg, saját híveit osztja meg. Egyedül a szembenálló felek közötti megbékélésért való munkálkodás lehet méltó politikai feladat az egyházaknak. Erre remélhetőleg egyre kevesebb szükség lesz.

HATALMI TÖREKVÉSEK GÖRBE TÜKRE

„Az újság olyan találmány,
amely nem tud különbséget ten-
ni egy kerékpárbalet és a civili-
záció összeomlása között.”

(GEORGE BERNARD SHAW)

A rendszerváltozást közvetlenül megelőző, illetve követő évek a magyar sajtótörténet aranylapjaira fognak kerülni. Az emberek ennyire még soha nem várták kedvenc újságjaik legfrissebb számait, vagy rádió- és tévéműsoraik sugárzását. Ebben az időszakban a közvéleményt és a sajtó munkatársait ugyanaz a szellemiség jellemezte: az elmúlt évtizedek elhallgatásai után szabadon beszélni, írni, tájékoztatni. Mindnyájan beleszédültünk egy kicsit a véleményszabadság mámorába. Az újságok példányszáma, az elektronikus sajtó hallgatottsága és nézettsége a csillagos eget verte.

A kilencvenes évek közepétől kezdve azonban meg-

tört ez a lendület. Pontos okait nem ismerem, egyszerűen majd a sajtótörténészek megadják a magyarázatát annak a folyamatnak, amely napjaink áldatlan sajtóállapotaihoz vezettek. Nyilván szerepet játszott a közvélemény kifáradása is. Az első évek eufóriáját fásultság követte, nem értették az emberek, hogy a nyilvánosságra került visszaéléseknek miért nincs következményük. Falra hányt borsó volt a megannyi tényfeltáró írás, riport, és elemzés. Minden ment a maga útján, a gazdasági és politikai elit úgy rázta le magáról a sorozatos botrányokat, mint az elázott kutya a vizet.

Másik oldalról a sajtó is egyre jobban elveszítette a rendszerváltozás körüli hamvasságát. Már csak azért is, mert sokan egyre nagyobb üzletet láttak benne, illetve rájöttek arra, hogy milyen befolyásolási, pontosabban manipulálási lehetőségek rejlenek a sajtóorgánumban. A tisztán anyagi hasznot kereső üzletemberek, és a gazdasági-politikai érdekérvényesítésre törekvő erők megjelenésével párhuzamosan az újságírás szakmai megbecsülése gyengült. Míg korábban az újságíróknak, szerkesztőknek, főszerkesztőknek jelentős befolyásuk volt orgánumaik eszmeiségének, szakmai és morális alapszabályainak betartatására, az évek múlásával ezek a szempontok egyre inkább háttérbe szorultak.

Megjelentek Kelet-Európában a nagy világcégek, a nyugati sajtóbirodalmak is, amelyek megint csak jelentős mértékben változtattak a hazai sajtó hagyományain. Előregyártott makettekkel érkeznek: megvásárolják a befutott sajtótermékeket, és szinte csak a nevet hagyják meg. Belepakolják mindazokat a kliséket, amelyek szerintük a siker zálogai: ha Bukarestben, Berlinben, Varsóban, vagy éppen Stockholmban bejött az áru, akkor Budapest és Magyarország sem lesz kivétel. Ha igen, akkor majd ezek a sajtótermékek segíteni fognak az ízlések és értékek megváltoztatásán. Előbb-utóbb egyébként sem lesz más, amit választani lehetne.

Az írott és elektronikus sajtót ma gyakorlatilag a fejlettebb országoktól átvett klisék uralják. Nem csupán az újságok, a rádió- és tévéműsorok formai jegyeiben, hanem tartalmukban is. Ami a palettán még más arculatú maradt, ami próbál némi önállóságot megőrizni, az, legtöbb esetben, vagy gagyi, vagy különösebb erőfeszítés nélkül is bizonyíthatóan szűk gazdasági és pártérdekeket képvisel. Hiteles, tárgyilagos, független tájékoztatást csak nyomokban találni már. A sajtó néhány utolsó mohikánja még elkeseredett utóvédharcot folytat, de már egyre halkul a hangjuk, visszhangot alig váltanak ki, és ami a

legnagyobb baj, mintha igény sem nagyon lenne erre a klasszikus értelemben vett független újságírásra.

A sajtón belüli pártpolitikai szimpátiák közötti arányok is jelentős mértékben megváltoztak a rendszerváltozás körüli évekhez képest. Míg a kilencvenes évek elején egyértelműen a baloldali kötődésű orgánumok voltak fölényben, most a jobboldaliak tűnnek erősebbnek. Nem sírom vissza a korábbi helyzetet, nem csak abban látom a mai sajtóviszonyok áldatlan állapotát, hogy politikai ellenfeleink lassan és módszeresen fölénybe kerülnek. (Egyébként is világtendencia a jobboldali tömegkommunikációs sajtó fórumok térnyerése.) Pártszimpátiáktól függetlenül, az aránytalanságok zavaróak. Ebből adódóan, a haladáspártiaknak, a sajtó területén is az új egyensúlyok kialakítására kell törekedniük.

Gyakran nevezik a sajtót negyedik rendnek, illetve hatalmi ágának. Művelői valóban nagy befolyást tudnak gyakorolni a közvéleményre: hangulatot kelthetnek ügyek és személyek mellett, vagy éppen ellen. Nem is annyira a kulimunkát végző „talpas” újságírók és szerkesztőik, bár azért az ő manipulálási lehetőségeit sem szabad lebecsülni. A hatalmi törekvések, pontosabban a politikai erőviszonyok tudatos alakítására irányuló szándékok sokkal inkább a tulajdonosi körre jellemzőek.

A világporondon mind a bal-, mind a jobboldalnak voltak, vannak markáns sajtócézárak, akik kimondva, kimondatlanul politikai ambíciókkal keverik gazdasági vállalkozásaikat. Robert Maxwell és Rupert Murdoch nevét Magyarországon is jól ismerik, előbbi a baloldali, az utóbbi a jobboldali törekvések támogatásával vált ismertté. Mindketten beleszóltak a magyar piacba is, de Maxwellt furcsa körülmények között bekövetkezett halála akadályozta meg a terjeszkedésben, míg Murdoch üzleti megfontolások miatt távozott. A hazai sajtó munkatársai mindenesetre egy kis ízelítőt kaphattak mindkét sajtócézár módszereiből.

A két multimilliárdos évtizedeken át egymással szemben folytatott, az üzleti élet minden elképzelhető, és kevésbé elfogadott módszerét felvonultató küzdelmét elég naturalisztikusan mutatta be Jeffrey Archer, angol bestseller író a *The Fourth Estate* (A negyedik rend) című regényében. A Tory párt színeiben egykor még parlamenti képviselőként is nevet szerzett Archer nem is úszta meg a sajtó, vagy talán Murdoch fokozott figyelmét saját viselt dolgait illetően. Egy nőügyével kapcsolatos füllentése miatt oly mértékben eldurvult viszonya a médiával, hogy a kölcsönös rágalalmazási perek után végül is az időközben lovaggá ütött

Sir Jeffrey-t több évi börtönbüntetésre ítélték. (Nemrég szabadult, és nem tervezi, hogy újabb regényben leplezze le a sajtócézárokat viselt dolgait.)

Vezető politikusok is a saját bőrükön érezhetik a magukat gyakran hatalmi ágnak tartó sajtó csípéseit. Emlékeztetnék a tekintélyes amerikai lap, a Washington Post leleplező cikksorozatára, amely elindította a Watergate botrányt, és következményeként Nixon elnöknek hivatali ideje lejárta előtt távoznia kellett a Fehér Házból.

Minderre azt is lehetne mondani, hogy nem azért kel fel a Nap, mert a kakas kukorékol, nem azért bukik meg az Egyesült Államok vezető államférfija, mert csúnyákat írnak róla. Természetesen ennél árnyaltabb a kép, hiszen arra is számtalan példát lehetne felhozni, hogy a sajtó pusztán eszköz a gazdasági-politikai érdekcsoportok hatalmi vetélkedésében. Valóban gyakran előfordul, hogy a háttérből súgnak, a tulajdonosi kör a sajtó, illetve kapcsolatrendszerének érdekei miatt tematizálja a közbeszédet.

Egyébként sem osztom azt a véleményt, hogy a sajtó hatalmi ág lenne. Sőt, kifejezetten elhibázottnak tartom az erre irányuló törekvéseket.

Szerintem a tömegtájékoztatás elsődleges feladata az élet különböző területein jelentkező tények lehe-

tő leghitelesebb, megbízható, tárgyilagos tükrözése. A sajtónak közvetítenie kell a történéseket; egyfajta szűrőként kellene viselkednie. Azonban ezzel a funkciójával kapcsolatban máris felmerül egy nagyon fontos probléma: a szűrő valóban a felesleges sallangokat választja el a lényegtől, vagy e feladata végrehajtásakor akarva-akaratlanul torzít.

Az újságírás alapvető szakmai kérdésének tartom a szűrés megbízhatóságát: olvasóként, hallgatóként, vagy nézőként bízom meg a tájékoztatási eszközökben, hogy a legjobb indulattal és a legnagyobb szakmai hozzáértéssel válogatnak a fontos és kevésbé érdekes hírek között. Ezt tartom e szakma legnagyobb kihívásának: már csak azért is, mert napjainkat irtózatos mennyiségű információmennyiség jellemzi, s nemcsak az átlag érdeklődésű embereknek, de a hírekkel professzionálisan foglalkozó szakembereknek is gondot jelent az eligazodás, az ocsú kiszűrése a búzából.

Nem leszek népszerű a sajtó munkatársai között, de akkor is kimondom: a mai nemzetközi és különösen a hazai sajtó nem tesz eleget a fentebb vázolt szűrő feladatának. Pontosabban szólva, zömében torzított valóságképet közvetít. A legnagyobb probléma, hogy a sajtó negatív megközelítésű és egyre inkább populista, amit jobb jelzőnek tartok a bulvárosnál. A

bulvár ugyanis sokkal ártatlanabb jelző, nem fejezi ki pontosan a lényegét: a szenzációhajhászást ugyanis növekvő mértékben politikai üzenetek szövik át. Az angol sajtóban például az Európai Unió bővítését megelőzően hónapokon át, felelőtlenül riogattak, sötét képet festettek a kelet-európai térségből érkező bevándorlók milliós tömegeiről. A hisztériakeltésnek semmi alapja nem volt, ezt most már az angol emberek is látják, de mégis rossz szájíz maradt mindenkiben, és ami a legveszélyesebb: a kampányban olyan nacionalista húrokat pengettek, amelyek ijesztőek az európai közösség jövőjének brit megítélésére nézve.

Ha az élet történései, tényei torzán jelennek meg a sajtóban, akkor mit várhatunk el az úgynevezett vélemény újságírástól, amely legtöbb esetben elferdített, hiányos, manipulált, rossz esetben nem létező tényekre alapozza eszmefuttatását? A valóságot kizáró, a tényeket figyelmen kívül hagyó publicisztika nem tud továbbgondolásra ösztönözni, hiszen már a torz kiindulási ponttal nem értek egyet, ami után a következtetések már nem is érdekelnek. Elszomorító jelenségei ezek a mai újságírásnak, főleg annak összefüggésében, hogy jó tíz évvel ezelőtt milyen pozitív szolgálatot tett a hazai sajtó a rendszerváltoztatás zűrzavaros rengetegében való eligazodásban.

Az újságírás felelősségének kérdését nem tartom szűk, belső, szakmai kérdésnek, bár nyilván helyénvaló lenne, ha az érintettek minél előbb igyekeznének rendet vágni a morális és szakmai összevisszaságban. Ez önmagában azonban kevés, és egyhamar nem várható el ettől a szakmától, hogy önmérsékletet gyakoroljon.

A látszólag tényeket közlő, és ezekre épülő véleményeket közvetítő felelőssége óriási. Időnként azt veszem észre, mintha az újságírók és a szerkesztők nem lennének tisztában mindannak a súlyával, s következményeivel, amit nap mint nap a közvélemény elé tárnak. Nagyritkán, egy-egy elvesztett és anyagi veszteséggel záruló sajtóper kijózanító hatása érezhető, de sajnálatos módon gyakran ez is inkább öncélú bosszúhadjáratra serkent, „csak azért is találunk rólad valami kellemetlen adatot” mentalitást gerjeszt.

Tetszik, nem tetszik, a sajtónak szembeülnie kell a felelősségével. Az újságírók gyakran foglalkoznak az orvosi műhibák kérdésével, nem egyszer alaposan elverik a port a vétkesen. Jogosan teszik, nem ezzel van problémám, bár megjegyzem: a műhibáért felelőst a szakmai fórum, az orvosi kamara is alaposan megbünteti. De még ez is rendjén van, hiszen emberek életét, egészségét érintő orvosi beavatkozásról

van szó. Igaz, az esetek többségében a műhibát egy emberrel szemben követik el.

A félretájékoztató, a tényeket torzító újságíró és szerkesztő azonban tízezrek, százezrek, sőt, milliók igazságérzetét sérti, rontja el hangulatukat, formálja negatívan a lelkivilágukat. Hazugságokkal, torzításokkal rengeteg bajt lehet előidézni.

Mindezekből következik, hogy az újságíró szakmával szemben is legalább olyan szigorúan kellene eljárni a törvényeknek, mint bármely más szakma esetében. Ha a hibás tervezés miatt összeomló ház építészt, vagy a csaló ügyvédet, vagy az orvosi műhiba elkövetőjét felelősségre lehet vonni, akkor miért ne lehetne hasonlóan eljárni a szintén hibázó sajtó munkatársakkal szemben is. Alig hallani arról, hogy újságírókat eltiltánának a szakma gyakorlásától, pedig az általuk elkövetett hibák, nem egyszer vezetnek tragikus következményekhez.

Az angol és természetesen a magyar sajtót elég jól ismerem, és általánosságban mindkettőről rossz véleményem van. Baráti körben ennél durvábban fogalmazom meg állásponantomat, amikor egyszerűen csak annyit mondok, hogy mindkettő gonosz. A visszafogottságukról és hűvös természetükről közismert britek sajtója egyáltalán nem ilyen képet tükröz.

Az újságok nyelvezete nem nevezhető másnak, mint közönségesnek, olyan „stiláris” fordulatokkal élnek írásaikban, amelyekért még egy külvárosi kocsmában is előkerül a bicska. Az angol újdondások szeme sem rebben, ha egy nekik nem tetsző politikust, művészt, vagy sportolót nemes egyszerűséggel csak patkánynak neveznek, s ez még udvarias titulus a többihez képest.

Itthon szerencsére még nem tartunk itt, bár néhány lapban volt már erre is kísérlet, de azok a kiadványok igazából nem forogtak közkézen. Mindenesetre saját tapasztalataimból tudom, hogy az interjúalany mennyire kiszolgáltatott a riporternek. Nagyon sokszor voltam már olyan helyzetben, amikor éreztem: az újságíró eleve úgy ül le velem beszélgetni, hogy már előre eldöntötte, mit akar kihozni a társalgásból, és ezen a szándékán akkor sem volt hajlandó változtatni, amikor kiderült a vonalvezetésének a hamissága, megalapozatlansága. Arra is volt példa, hogy kezdettől fogva hamis vágányon haladt, ezt tudta is, de nem érdekelte az igazság, mert az nem érdekes.

A legnagyobb baj az, hogy ilyenkor tehetetlen vagyok. Meg lehet tagadni az interjút, nem kötelező kvaterkázni az újságírókkal. A politikusnak azonban lételemé a nyilvánosság, és ezt a sajtósok nagyon is jól tudják.

Bármikor megszarolhatnak azzal, hogy nem kerül a véleményem a tömegtájékoztatási eszközökbe. Ez nagy fegyver, és a politikusok többsége nem tehet mást, mint végrehajtja a zsarolók akaratát. A politikusoknak olyan nyilvánosság, mint a festőknek a vászon. Csak míg a művész megveheti a vásznat, addig a politikus nem. Illetve, ha megteszi, akkor részese lesz annak a csúnya játéknak, amit közkeletűen korrupciónak hívnak.

Még mielőtt ezt a kényes témát feszegetném, feltétlenül meg kell jegyeznem, hogy nem akarok általánosítani. A fentebb leírt, elszomorító sajtókörcéphez tartozik az is, hogy nagyon sok újságíró tiszteletet érdemlő, bátor munkát végez. Külföldön is, Magyarországon is. Az újságírás kétségtelenül veszélyes szakma tud lenni azoknak, akik tisztességgel művelik. Nemrégiben olvastam, hogy 2003-ban világszerte 36 újságírót öltek meg munkavégzésükkel összefüggésben: a haditudósítók mellett a korrupció leleplezéséért küzdő nyomozóriporterek között is arat az erőszakos halál.

Mindettől függetlenül a média világa sem tudja kivonni magát a világszerte megfigyelhető, s hazánkban is tetten érhető korrupció rákfenéje alól. Cinikusan fogalmazva: Magyarország szabad és korrump. Ahogy a hazai gazdaság és társadalom szinte minden szeletét áthatja a korrupció ezernyi formája, így az újságírást is.

Szeretnék egy kis kitérőt tenni itt: 2004 nyarán a Földközi-tenger egy kis szigetén nyaraltam családommal, s amikor a csodálatos élményt nyújtó búvárkodás után fizetni akartam a túravezetőnek, akkor az udvariasan kitért, mondta, hogy majd-majd. Egész nap „üldöztem”, szerettem volna már túlesni az anyagiakon, de csak nem állt kötélnek. Még késő este is kapacitáltam, mire nagy nehezen kinyögte, hogy nincs nála a számlatömb, majd rendezzük, ha kéznél lesz. Ehhez képest nálunk nemzeti sportnak számít a számlaadási kötelezettség elmulasztása, az adócsalók pedig korunk hősei. Érdekes módon azonban még az adót nem fizetők is természetesnek tartják, hogy a közszolgáltatásokat igénybe vegyék, még ha azok fenntartásáért nem is fizetnek.

A korrupcióval fertőzött országokban különösen oda kell figyelni a média tisztaságára. Ehhez hozzátartozik az is, hogy a sajtóirodalmak tulajdonosainak olyan fizetést kell adniuk az újságíróknak, hogy ne lehessen lefizetni őket. (Természetesen azt eleve feltételezem, hogy a tulajdonosok nem részesei a korrupciónak.)

A Nemzetközi Public Relations Szövetség nemrégiben 54 országra kiterjedő felmérést végzett, amelyből kiderült, hogy térségünkben, azaz Dél- és Kelet-Európában a megkérdezett emberek kéthar-

mada szerint hazájukban az újságírók korruptak, mert külső személyek megrendelésére pénz fejében kedvező tartalmú cikket írnak, illetve műsort sugároznak. Aiden White, az újságírók nemzetközi szervezetének főtitkára ezekkel az adatokkal kapcsolatban azt nyilatkozta az International Herald Tribune-nek, hogy miközben bátor újságírók naponta kockáztatják életüket és egészségüket a sajtószabadságért és az emberi jogokért, addig mások a korrupciógukkal árnyékot vetnek ezekre az áldozatokra.

A magyar sajtónak mielőbb a megtisztulás útjára kellene lépni, még akkor is, ha az őket körülvevő világ, a gazdasági és politikai szféra is korrupt. Megvanak az eszközeik ahhoz, hogy példát mutassanak. Egyelőre azonban sokszor azt látom, hogy a magyar sajtó a saját belső állapotait is az országra vetíti ki: a belső botrányait, a megvásárolhatóságát, a gonoszságát, a felkészületlenségét, és a szenzációéhségét. Tudom: kis ország, kis sajtó. Tudom: a médiában is nagy a pénztelenség. Tudom: a magyar újságok nem engedhetik meg maguknak, hogy egy-egy munkatársuk hetekig, hónapokig dolgozzon egy témán. Másként pedig nem megy. Az oknyomozó újságíráshoz ugyanis fel kell tárni a tényeket, és ez pénz- és időigényes.

Mindez azonban azért sem megkerülhető, mert

előbb-utóbb hitelét veszti a hazai sajtó. Ideig-óráig még mehet ez a kis tinglitangli a nyugati licencekre épülő tévéműsorokkal, és a bulvárlapok együgyű sztármeséivel, de a valódi híreket és véleményeket nem sokáig lehet megspórolni.

Sajnálatos módon a magyar újságírók jelentős része felkészületlen. Az elmúlt években elég sok interjút adtam, s azt kell mondanom, hogy tíz riport közül jó, ha egyszer érzem azt, hogy a kérdező tudja egyáltalán, hogy kivel és miről beszél. Nem akarok se orgánumokat, se neveket megemlíteni.

Tények, azok a fránya tények, amelyek a szűrő által oly gyakran eltorzulnak. Merő trehányóság? Lustaság? Hozzá nem értés? Lehet, de ez sem változtat a sajtó felelősségén. Az építész, a mérnök, az orvos sem hivatkozhat ilyen kifogásokra, ha hibázik. A sajtó munkatársain is szigorúbb etikai, szakmai normákat kellene számon kérni.

A politika és a média egymásra utalt. A politikus és az újságíró is egymásra utalt. Korrekt alapokra kellene helyezni a kapcsolatokat. A minőségi újságíráshoz minőségi politika is kell, és ez fordítva is igaz. A politikában lenni kell annyi erőnek, hogy a minőség útján ő tegye meg az első lépéseket. Remélem, hogy a sajtó követni fogja.

UTÓSZÓ

„Szanyi Tibor szerint mozgalmunk három kulcsszava mindig a modernizáció, a reform és a megújulás.”

(PETER MANDELSON)

A Policy Network az európai haladó baloldali agytrösztje – legtöbbször így mutatják be a sajtóhírekben a kilencvenes évek végén, az angol Munkáspárt szárnyai alatt létrejött kezdeményezést. Az ötlet, hogy szükség lenne a balközép pártoknak a haladó kormányzás elméleti kérdéseivel foglalkozó fórumára, azon a találkozón fogant meg, amelyet Tony Blair hívott össze a kormányzó európai baloldali kormányfőknek. Az angol miniszterelnök bizalmasa, a kormányából kétszer is botrányok közepette távozó Peter Mandelson lett a Policy Network vezéralakja, aki időközben az Európai Unió angol biztosa

lett, és ebben a minőségében a kereskedelmi ügyek felelősségévé nevezték ki.

A baloldali kormányfők találkozóját a kilencvenes évek vége óta minden évben rendszeresen megrendezik, 2002 óta Medgyessy Péter képviselte Magyarországot a megbeszéléseken. Az európai baloldali vezetők összejöveteleinek háttérében mindvégig ott tevékenykedik a Policy Network (PN), amely egyrésztől színvonalas időszaki elméleti kiadványában közli a haladáspártiakat leginkább foglalkoztató kérdésekkel kapcsolatos tanulmányokat, illetve az általa összehívott konferenciákon megvitatja a felkért előadók által felvezetett kérdéskört. A PN független az angol Munkáspárttól, de annak egyfajta ideológiai tagozataként működik. Nem feladata a programalkotás, lényegében a főbb irányvonalakat igyekszik felvázolni. (A Policy Network kifejezés magyar megfelelője a Politikai Hálózat fordítás lehetne, azaz a megjegyzéssel, hogy politika alatt jelen esetben nem annyira a napi politizálást, hanem az általános, elméleti útmutatást, irányelveket értjük.)

A kilencvenes években egyre többet foglalkoztam európai kérdésekkel, a politikai életbe azonban egészen 1997-ig nem kapcsolódtam be, de akkor már teljes intenzitással. Az angyalföldi egyéni választó

körzetben meg is választottak. A Magyar Szocialista Párt képviselőjeként, még, mint ellenzéki honatya, az Orbán-kormány idején gyakran találkoztam az európai baloldali testvérpártok vezetőivel. Az MSZP vezetői erre a munkára nyelvtudásom miatt jelöltek engem, de őszintén bevallom: a nemzetközi kapcsolatokat mindig is komolyan vettem, szeretek ebben a közegben mozogni. A megbeszéléseken az európai integráció kérdése természetesen mindig napirenden szerepelt. 1998-tól folyamatosan tartottam a kapcsolatot a testvérpártok megfelelő képviselőivel, és megkereséseikre igyekeztem pontosan válaszolni. Még ellenzéki képviselő voltam, amikor az angolok meghívtak egy politikai szemináriumra.

Az MSZP 2002-es választási győzelme után az angol Munkáspárt még szorosabbra fűzte a kapcsolatokat velünk, különösen az új, fiatal szocialista politikusi nemzedék tagjaival. Az angyalföldi egyéni körzetben, 1998-ban megnyert választás után léptem be a Szocialista Pártba, s az integrációs bizottság elnöke lettem.

A kapcsolatépítés részeként 2001-ben a Munkáspárt meghívott az angol országgyűlési választási kampányban való részvételre, egyfajta tanuló kur-

zusra. Aktívan szerepeltem a rendezvényeken, kivettem részem a szervezési munkából, az értekezleteken találkozhattam az aktivistákkal, szimpatizáns családokkal, s beosztottak röpcédula osztogatásra, valamint az angol kampányokban teljesen bevett választók otthonaikban való felkeresésébe, az úgynevezett kopogtatásokba.

A kampány részeként egy alkalommal a stáb az angol kisváros főutcáján battyogott, beszélgettünk a járókelőkkel, mellünkön természetesen az elmaradhatatlan munkáspárti vörös kokárdával, amikor egy nyitott fedelű autóból ránk üvöltött egy testes alak: „Hazaárulók!” Tízen voltunk: kilenc angol, és én – egyedüli magyar. Nem győztek elnézést kérni, vigasztaltak, hogy engem is lehazaárulóztak. Mosolyogva elmondtam nekik, hogy Magyarországon ennél cifrább dolgok is elhangzanak, és nem csak a kampányban. Mindenesetre Angliában hazaárulóztak le először életemben.

A kampány során felkerestük a munkás lakótelepeket is, és meg kell mondanom, nem nagyon különböznek magyar „testvéreiktől”, az itthoni panelektől. Az egyik ilyen alkalommal röpcédulákat dugdostunk a lakások levélnyílásába, s az angol aktivis-

ták elmagyarázták, hogy alaposan tuszkoljam be a cédulákat, mert ha kilógnak, akkor az esetleg utánunk érkező konzervatív párttagok kiszedik. Megfogadtam a tanácsukat, minden alkalommal gondosan betuszoltam őket, mígnem egyszer rémületemben hatalmasat sikoltottam: az ajtó túloldalán egy kutya nem igazán értékelte a pártmunkában kifejtett lelkiismeretességemet, és zokszó nélkül beleharapott a kezembe. Megtanultam, hogy tuszkolni csak óvatosan szabad.

A családokat általában párban, vagy hármásban kerestük fel, s ilyen alkalmakkor beszélgettünk az otthonlévőkkel a Munkáspárt programjáról; megkérdeztük, hogy elmennek-e szavazni. Mindig volt nálunk egy lista, amelyből nagyjából pontosan tudtuk, hogy a felkeresett családok milyen párthoz húznak. Egyik alkalommal idősebb hölgy fogadott minket, akinek természetesen én is bemutatkoztam. Idegen csengésű nevem hallatán megkérdezte, hogy külföldi vagyok-e, s ha igen, akkor visszamegyek-e a hazámba? Igenlő válaszomra csak annyit válaszolt: „Akkor rendes ember.”

Másik alkalommal, társammal a globalizmus kihívásait ecseteltük részletesen, amikor az egyik választópolgár megjegyezte: „Jó-jó, értem. De nem le-

hetne előbb a járdát kijavítani? Utána beszéljünk a globalizmusról.”

Angliában egyébként nincs kampánycsend, a szavazás napján is megengedett a korteskedés. Mi is autóba ültünk, és egész nap hangszórón át hirdettük a Munkáspárt jelszavait. Időnként betértünk a választási helyiségekbe, ahol minden párt aktivistája, listával a kezében ott állt a bejárat előtt, s jegyezte szorgalmasan, hogy kik jöttek el szavazni. Kisegítettek egymást, ha nem, vagy rosszul hallották a nevet. Még az is előfordult, hogy a szavazók a nevük mellett választott pártjuk nevét is bemondták.

Délutánra a helyi pártközpontokban nagyjából már tudják, hogy kik mentek el szavazni. A nem szavazókhoz gyorsan kimennek, és igyekeznek meggyőzni őket, még akkor is, ha nem tudják róluk, hogy melyik pártot kedvelik. Gyakran a családtagok, szomszédok helyett is szavazhatnak, és olyan dokumentummal igazolják magukat, ami éppen náluk van. Levélben is szavazhatnak. Az angolok szerint kevés a visszaélés, és szerintük statisztikai alapon nagyjából kiegyenlítik egymást a választási csalások.

A nemzetközi kapcsolatokat tehát a „földszinten” kezdtem, de nem bántam meg, sok tapasztalatot szereztem. Angyalföldi választási kampányaim során a

szórólapozásban, plakátragasztásokban hasznosítani tudom az angliai élményeket.

A 2002-es magyarországi parlamenti választások megnyerése után még nagyobb lendülettel vettem bele magam a nemzetközi munkába. 2003 decemberében kerestek meg a Policy Network-től, és felkértek, hogy legyek az elnökség tagja. Ezt megelőzően meghívást kaptam Londonba, ahol Tony Blair kormányfő tanácsadói közül 6-7 ember fogadott. Nagy megtiszteltetésnek tartottam, hogy a beszélgetést a kabinetirodában tartottuk, ott, ahol egyébként a brit miniszterelnök szokott tanácskozni kormánya szűkebb kabinetjével. Különböző témakörökben faggattak, s rá kellett jönnöm, hogy ez bizony vizsgáztatás.

Óriási megtiszteltetésnek tartottam, hogy nem sokkal a „vizsgát” követően beválasztottak az elnökségbe, hiszen az európai haladó baloldal színe-java részt vesz ennek a szellemi műhelynek a munkájában: a már említett Peter Mandelson, Anthony Giddens (az egyik konferencián tartott előadásához engem kértek fel hozzászólónak), Giuliano Amato, Joaquim Almunia, Danuta Hubner, Poul Nyrup Rasmussen. A középbal eszmeiség húzónevei. A felkérés után nem sokkal, 2004 áprilisában választottak be az elnökségbe.

A Policy Network összejövelelein értettem meg először, hogy az európai fórumokon milyen kép él rólunk, magyarokról. Tömören fogalmazva: „ügyesek, de megbízhatatlanok”. Legendásan elhanyagoljuk a nemzetközi kapcsolatokat: bejelentkezünk egy találkozóra, de nem megyünk el; ennél már csak az a rosszabb, amikor nem jelentkezünk be, de elmegyünk; írásban kérik a hozzászólást, mi szóban tesszük meg. A határidőket rendszeresen nem tartjuk be, a vállalásainkat nem teljesítjük, de nagyon jól magyarázzuk a bizonyítványunkat. Gyakran hazudunk, olyat mondunk, ami egyáltalán nem úgy van; azt vállaljuk el, amit nem tudunk végrehajtani.

Igyekeztem mindig rácáfolni a fenti véleményekre, a játékszabályokat tőlem telhetően betartom. Az angol baloldaliak a végletekig segítőkészek, kapcsolattartásukban határozottak, nyíltak, őszinték. Sohasem rejtik véka alá a véleményüket, ezért tudom, hogy miként vélekednek rólunk. Döntéseikben következetesek, választásaik mellett makacsul kitartanak. Ezt magam is tapasztaltam, hiszen amikor itt-hon, a párton belül vitáim támadtak, akkor sem bizonytalanodtak el, kitartanak mellettem.

A Policy Network elnöksége határozza meg egy-két évre előre a megvitatandó témákat. Egyfajta po-

litikai napirendet állít fel, amelyet javaslatként az Európai Parlament szocialista képviselőcsoportja elé terjeszt.

Éppen ezért nem is akartam képviselőjelölt lenni az európai választások előtt, hiszen e nélkül is lehetőségem van az ottani munka alakítására, befolyásolására. De az MSZP vezetése egyébként is úgy döntött, hogy egyéni képviselő nem szerepelhet a listán.

Az itthoni politikai életben való aktív részvételt egyébként is fontosabbnak tartom. A magyar országgyűlés tagjaként jóval több a lehetőségem a politikai folyamatok alakítására, beleértve a brüsszeli történéseket is. Az Európai Parlament, egyelőre, inkább konzultatív testület, nincsenek még igazi jogosítványai. Itthon ennél jóval nagyobb a mozgástér, s valószínűleg ez még jó ideig így is marad.

Két fiamat nem szívesen hagynám itthon. Az európai képviselők sokat vannak távol. Magammal vihetném őket, de nem akarnak tartósan külföldön élni. Szeretik ezt az országot, a várost, Angyalföldet. A megszokott iskolát, a barátokat.

Magyarország a jövőjük. A közös jövőnk, amelyben 2010-től, nagyon remélem, minden másként lesz.